

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LELKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

TARTALOMJEGYZÉK

CSEENDBEN ISTEN ELŐTT

„Minister verbí divini“ (Dr. Ottlyk Ernő) — — — — —	65
---	----

TANULMÁNYOK

Feladataink és munkánk gyülekezeteinkben a békéért (Palotay Gyula) — —	68
A qumráni leletek teológiai jelentősége (Magassy Sándor) — — — — —	77
Luther az úrvacsoráról (Dr. Ottlyk Ernő) — — — — —	81
A Rerum Novarumtól a Mater et Magistra-ig (Vámos József) — — — — —	93
Az egyházak helyzete Ferenc József korában (Barcza Béla) — — — — —	103

FILM, SZÍNHÁZ, IRODALOM

Ilyen hosszú távollét (Zay László) — — — — —	107
Feltázdott gépek (Drenyovszky János) — — — — —	112

HALOTTAINK

† Schulcz Aladár (Csövány Dezső) — — — — —	114
† Id. Labossa Lajos (Megyer Lajos) — — — — —	115

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Virágvasárnap (Koren Emil) — — — — —	116
Nagypéntek (Káldy Zoltán) — — — — —	120
Húsvét I. ünnepe (Káldy Zoltán) — — — — —	123
Húsvét II. ünnepe (Karner Ágoston) — — — — —	125
Nagy igehirdetők húsvéti prédikációiból — — — — —	128

Címlapon:

A Budapest—Zugló-i gyülekezet
keresztelő kancsója

Fénykép.

LELKIPÁSZTOR

Evangélikus lelkészi szakfolyóirat

Főszerkesztő: Dr. Pálffy Miklós

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Ottlyk Ernő

A szerkesztés munkájában szerkesztő bizottság vesz részt

Előfizetési ár: havi 12,- forint, félévre 72,- forint, egy évre 144,- forint

Csekk száma: Lelkipásztor Kiadóhivatala, Budapest, 220 507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142—074

Kiadja az Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály

Példányszám: 1000

610471/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest

Csendben Isten előtt

„Minister verbi divini“

Evangélikus hitvallási irataink eredeti szövegének jellegzetes kifejezésmódja ez: „Minister verbi divini”. Egyházunk egész tanítását tükrözi ez a pár szó, mint a tengercsepp a tenger egész összetételét.

Katolikus talajon nem lehet szó erről, hiszen ott a pápaság és a hierarchia felette állnak az igének, annak egyedül hiteles, tévedhetetlen és hivatalos magyarázóit, sőt az igével egyenlőrangú hitforrásnak, a szent hagyománynak a kijelentőit.

A lutheri keresztyénségben viszont az ige mindenek felett áll. Nem az egyház az ura az igének, hanem az ige ura az egyháznak. Az Írás értelmezése nem a hierarchia, de nem is a hívek összeségének a dolga, hanem Isten Szentlelkéé, aki azt írásba is foglalta. „Scriptura Scripturae interpres”. A Szentírás egészének az összefüggése ad útbaigazítást az egyes igék megértéséhez. Isten az ura az igének és az egyháznak egyaránt. Ezért áll az evangélikus egyház alázatosan az Isten igéjének uralma alá s vallja, hogy minden tanításnak az egyházban csak úgy van jogosultsága — még hitvallási iratainknak is — mivel és amennyiben (quia et quatenus) a Szentírással megegyezik. Aki az evangélikus egyházban nyilvánosan tanít, nem is lehet más, mint „minister verbi divini”. Csak ezzel a szolgálatra kész lelkiülettel és az ige előtti alázatossággal foghat szent hivatása teljesítéséhez.

Ez azonban a Szentlélek vezetése előtti engedelmességet is jelent. Isten, aki ura mind az igének, mind az egyháznak, valóban vezet a benne hívőket. Mégpedig az igén át és az ige által végzi ezt az irányítást. Az egyház, a Krisztus teste, valóban szerves organizmus. Az élet minden tünetét és jelenségét mutatja. Isten nem is akarja, hogy változatlan legyen, ő maga vezet el az egyes korokban más-más problémák elé. Az egyháztörténelem a bizonyossága, hogyan vezette Isten különböző történelmi helyzetekben az egyházat s milyen igéket ragyogtatott fel előtte, hogyan pásztorolta és irányította a Szentíráson keresztül. Ebből a szempontból nézve, az egyháztörténet az irányító és ható igéknek is a története, amelyek különösképpen is megmozgatták az egyházat. Az egyház engedelmességét mutatta, hogy figyelt-e a Szentlélek által felragyogtatott igékre, vagy nem.

Az egyetemes egyháztörténetből vett példák:

Husz János szolgálatán keresztül figyelmeztette Isten a középkori egyházat romlottóságára, többek között az úrvacsorával való visszaélésére. A kehely vált a huszita küzdelmek szimbólumává, azt jelképezve, hogy vissza kell térni az Isten ígérének való engedelmességre, különben meghasonlás felé halad az egyház.

A reformációban következett be Isten nagyszabású egyháztisztító cselekvése, amikor azokat az ígéket ragyogtatta fel, amelyek a Szentírás főségét emelték ki, s mindenben követelték az apostoli egyszerűségű egyházi életet. A reformáció minden vívmánya a Szentíráshoz való visszatérés jegyében született. Luther, a Szentírás doktora látta legvilágosabban Isten ígéssel irányító és kormányzó munkáját s elsőként értette meg annak szándékát.

A hazai egyháztörténetből vett példa:

1848-ban Isten az elé a kérdés elé állította egyházunkat: megérti-e a Szentírás tanítását az emberek és népek egyenlőségéről s ennek az irányításnak az alapján méltóképpen tudja-e erősíteni mind a jobbágyfelszabadításnak, mind a Habsburg gyarmati iga lerázásának a küzdelmét? Azaz tudja-e érvényesíteni a józan értelem keretei között mindazt, ami az igéből következik az embernek emberhez való viszonya területén?

Isten minden korszakban új helyzetbe vezeti az egyházat, amelyben a régi magatartás használhatatlanná, sőt értelmetlenné válik s meg kell találni a történelmi helyzethez való új viszonyulást. Nem az a hűséges „minister verbi divini”, aki nem lát tovább az orránál, az egyszer megtanult régi nótát fújja, s a már elavult régi „mannával” eteti a híveit, amivel nekik is kárt okoz, hanem az a hűséges az Isten ígéréhez, aki megérti, hogy Isten milyen ígéken keresztül tanácsolja, irányítja, kormányozza az egyházat s ezeknek az ígéknek a józan értelem világosságánál a gyakorlatban is érvényt tud szerezni, az ígékben megadott irányítást aprópénzre váltva, a mindennapok világában is alkalmazni és élni tudja és erre tanítja a rábízottakat, saját gyülekezetét és a közegyházat egyaránt.

A mi korszakunkban kétségtelen, hogy Isten a békéről szóló ígérekre irányította az egyház figyelmét. Érdekes volna kimutatni ennek a történetét. Ahogyan először néhány prófétai egyéniségen keresztül nyitogatta Isten a szemeket akarata meglátására. Sok értetlenségen és félremagyarázási kísérleten (pl. hogy csak a belső lelki békére int az ige s többre nem) keresztül vezetett az út, egyik egyház hamarabb jutott tiszta látásra, mint a másik, míg ma már teljesen elfogadott dolog, hogy a békemunka szervesen hozzátartozik az egyház szolgálatához. Ez ma már nemcsak a mi lelkészi karunk egyöntetű hitbeli meggyőződése, hanem a nyugati egyházak is egyre inkább felemelik szavukat a béke és a teljes leszerelés érdekében. Nem ment máról holnapra, de végül is általánossá vált az a nézet, hogy az emberiség békekorszakának a megteremtéséből az egyház

sem maradhat ki, hiszen Urához válna hűtlenné, ha ebben a kérdésben passzív vagy éppen tehetetlen volna.

Ki tölti be ma ezen a téren a „minister verbi divini” szolgálatát, ha nem az a magyarországi evangélikus lelkész, aki szívvel-lélekkel részt vesz kora legégetőbb kérdésének a megoldásában?!

Azután az is kétségtelen, hogy Isten a mi korszakunkban azokra az igékre irányította az egyház figyelmét, amelyek a felebaráti szeretetről, a keresztyén ember közösségi magatartásáról, munkaszerepéről, a hivatáshűségről, az emberek jóra való elsegítéséről szólnak. A reformációban Isten visszavezette az egyházat a hit által való megigazulás tanításának helyes értelmére. Most pedig a tisztán értett ige hitbéli gyümölcstermésére irányítja a figyelmet, a hit cselekedetei felől kérdezi meg az egyházat. Arról, hogyan tanítunk a keresztyén ember konkrét magatartásáról? Hogyan irányítjuk híveinket az emberi és hazafias köteleességek teljesítésére? Miként indítjuk fel őket a szeretet gyakorlására úgy, hogy az ne csupán alkalmazkodásból, hanem az emberért és a hazáért folytatott tervszerű és céltudatos munkából álljon?

A hűséges „minister verbi divini” az a magyarországi evangélikus lelkész, aki az Isten által elé adott feladatot világosan látja. Úgy szolgál híveinek, hogy azok biztos eligazítást nyerjenek a hitből fakadó jócselekedetek végzésére családjukban, munkahelyükön, a társadalomban, a hazában és az egész emberiség iránti felelősségben.

Sokáig a mi lelkészi szolgálatunk, de kétségtelenül az benne a legmaibb és legaktuálisabb, amit a hívek és a közegyház számára adott eligazításban nyújtunk. Ma már nem nehéz felismerni, hogy a mi korszakunkban a Szentlélek milyen igékkal irányítja az egyházi közgondolkodást. Ezeknek az igéknek a nyomán kell levonnunk a teológiai irányítás következtetéseit és kell jó tanácsot, jó szolgálatot végeznünk. Buzduljunk fel a „minister verbi divini” tisztéből fakadó eme szolgálati területre, hogy általunk is világosabb legyen az az út, amelyen ma az Isten az egyházat vezeti. Néki ezekben is vezérlő szava szól hozzánk, s a mi feladatunk, hogy azt jól tolmácsoljuk azoknak, akik körében igehirdetői szolgálatra hívatunk el.

Így töltjük be igazán rendeltetésünket s így felelünk meg ennek a kitüntető címnek: „minister verbi divini”.

Dr. Ottlyk Ernő

Feladataink és munkánk gyülekezeteinkben a békéért

Az emberi történelemben még soha nem volt nagyobb és átfogóbb érdeklődést kiváltó ügy, mint a békemozgalom, amely napjaink legégetőbb kérdése és százmilliók mindennapi problémája. A világ minden részében megtaláljuk e mozgalom sejtjeit és napról-napra növekszik az a tábor, amely egyre határozottabban és tudatosabban küzd az egész emberiséget érintő békeséges világ megvalósításáért.

Mi váltotta ki ezt a maga nemében páratlan mozgalmat? Mi az indító oka annak, hogy úgy a világi, politikai élet síkján, mint az egyházak vonalán annyi konferencia, gyűlés, szervezet megszakítás nélkül foglalkozik a béke kérdésével? Erre csak egy feleletet adhatunk: a háború szörnyű veszélye. Az a háború, amely a béke letiprásával az egész emberiséget létében végveszéllyel fenyegeti. — A múlt háborúi, a hagyományos fegyvernemek bevetésével mérhetetlen károkat jelenthettek ugyan, de ma, amikor korunk legfélelmetesebb harci eszközeivel, az atom- és hidrogénbombákkal is kell számolnunk, egy újabb világháború hatásaiban kiszámíthatatlan, végzetes pusztulást jelenthet az egy vérből teremtett egész emberiségre. Korunkat atomkorszaknak nevezik és az atomenergia hatásával, annak építőerejével és romboló hatásával elsősorban az atomtudósok számolnak, akik ismételten felemelték komoly, figyelmeztető szavukat a világ minden vezető és felelős rétege felé, amikor félreérthetetlen világossággal meghatározták: az atomerő lehet áldás, amely az egész emberiség számára a békés, boldog jövő életét jelentheti, de lehet átok, amely temetővé változtatja a földet és maradéktalanul elsöpörhet mindent, ami a földön az életet jelenti.

Ha a Kelet és Nyugat két nagy tábora egymással szembeni feszültségét vizsgáljuk, meg kell állapítanunk, hogy egy kirobbanással fenyegető, harmadik új világháború esetén nincsen a világnak olyan pontja, amely ne lenne létében veszélyeztetve a tömegpusztító, modern fegyverek bevetése következtében. Egyetemes érdek tehát, hogy a békemozgalom tábora az ember érdekében kifejtett fáradozását minden higgadt, józan gondolkodású és a háború következményeit tisztán felismerő ember felelős lelkiismerettel és legjobb tudásával támogassa. A békemozgalom is harc az életért, a világért és benne az emberért. Ebben a harcban, a küzdők táborában ott a helye az egyháznak is, amelynek a békeség Istenétől kapott életparancsa, hogy a békeséget szolgálja és nyújtson segítő kezet mindazoknak, akik a világbékeség megvalósításáért küzdenek.

Azt gondolhatná az ember, hogy ez egyszerű és természetes valami, hiszen mindnyájunk életéről van szó s nem lehet sem az egyházon belül, sem azon kívül olyan közösség, amely a háborús lángok szításával a béke megsemmisítésére és az embervilág kiirtására törekednék. Pedig éppen ennél a kérdésnél döbbsent meg bennünket a szomorú valóság. A békének nagyon sok ellensége van. Egy hatalmas tábor képeznek azok, akik tudatosan, vagy korlátolt gondolkodásukkal arról a békéről ábrándoznak, amely egy új világháború eredményeként születhet számukra. Ebben a táborban megtaláljuk a letűnt régi világrendben felszámolt kizsákmányolókat, akik hatalmuk visszaszerzésének gondolatát dédelgetik maguk-

ban, ott találjuk a gyarmati hatalmukat féltő országokat, a fegyvergyárosok érdekeltségét és az értelmiség bizonyos rétegeit, akik még nem értik meg, hogy egy új, szocialista világrend foglalta el a régi, letűnt világot és csak ebben a rendben kereshetik boldogulásukat. Sajnos, a háborús hangulat szítói között nem utolsó sorban megtaláljuk az egyházaknak sokszor hangadó vezetőit is, akik az Evangélium köpenyébe burkolózva a kommunizmus ellen indítandó keresztes hadjárat szószólói és Isten előtt is igazoltnak vélik egy új, minden eddiginél rettenetesebb következményekkel járó háború kirobbantását.

A békét a háború szemszögéből kell nekünk meglátnunk és feladatunk kettős: elhárítani a fenyegető háború veszélyét és erősíteni a béke-munka erőit. Meg kell ismernünk azoknak a bomlasztó öröknek munkáját, amelyek az emberiség békés, boldog fejlődésének akarnak gátat vetni és azok ismeretében számbavenni, mit tehetünk egyházi vonalon, gyülekezeteink körében a béke ügyéért?

Gollwitzer professzor egyik előadásában: „A keresztyének hozzájárulása a békéhez” azt fejtegeti, hogy a „Békesség Istenétől (Rm 15,33. 16,20) való a »Békesség Evangéliuma« (Ef 6,15) s ez az Evangélium a Krisztusban megszerzett békességnek örömhíre. Isten békét akar és békét teremt s ebben az összefüggésben a héber *shalom* szóban a béke jelentése nemcsak a fegyverszünet, nemcsak negatívum: az öldöklés megszüntetése, a vita és a gyűlölet kiküszöbölése, hanem pozitívan: üdvösség és élet a legátfogóbb értelemben, mind az örök, mind az ideig való élet együtt, mind az Istennel való viszony, mind az embertársunkhoz való viszony, mind a lélek, mind a test békéje.” A béke szó bibliai értelme envnyire átfogó és az ember egész életét, a testit és a lelkit egyaránt jelenti. A keresztyén embernek nemcsak a lelki békesség ápolását kell szem előtt tartani, hanem munkát kell vállalnia a politikai békéért is és ez nem mellékes feladat. Isten örök békekorszakát meghirdette Jézus s ezt hitünkkel valljuk, de az emberiség földi békekorszakáért harcol ma a világ nagy tábora politikai, szociális és egyházi téren közös összefogással.

A békefogalom tisztázásával lássuk meg most a ró mozaikképekben a háborús irányzat eredményeit és vezetőinek gondolkozását.

Alig 15 éve ismeri az emberiség az atomháború fogalmát, amely Hirosima és Nagaszaki bombázása után még ma is szedi áldozatait. Az atom- és hidrogénbombák robbanásakor keletkező stroncium 90 köztudomászerűen, beszennevezi a légkört, a szél ereje a sugárzó részeket messzire elsodorja, megfertőzi a növényt, amelvet az állat fogyaszt, majd az embert, aki az állat és növény eledelével táplálkozik.

Idézek Niemöller Mártonnak, Magyarországon 1958-ban tett látogatása alkalmával tartott beszédéből: „Minél örültebbé válik a háború, annál kevesebb emberen múlik annak az elhatározása, hogy legyen-e háború, vagy ne legyen? A valóságban ma 3000 millió ember állandóan abban a félelemben él, hogy valaki «a három fehér gomb» közül, amely a háború és béke sorsa fölött dönt, valamelyiket megnyomja... Japánban még ma is tovább folyik a háború. Japánban még ma is halnak meg emberek a hirosimai és nagaszaki bombázástól és még 30 esztendő múlva is fognak ennek következtében meghalni. És még ma is születnek torzszülöttek és még 30 esztendő múlva is fognak születni a bombázások következtében. Én azt mondom, hogy az amerikaiak ezt 1945-ben nem tudták, ma tudják, hogy a nagaszaki és hirosimai bombázás az emberiség elleni gáztett volt. Ma Németországban az atomfizikusok az egyháztól

kérdik: Mit tesztek ti, mint egyház, ez ellen a gaztett ellen? Ma senki nem tudja megmondani azt, hogy mi lesz a hatása azoknak az atom- és hidrogénbomba kísérleteknek 200 vagy 300 év múlva, amelyeket ma dobunk le!"

Egy ismert atomtudós így nyilatkozott: „Nagyon kétséges, hogy egy atomháború után marad-e annyi ember, aki el fogja tudni temetni a halottakat.” Schweitzer Albert Lambareneből a norvég rádióon keresztül több ízben megrázó felhívással fordult a világ békeszerető táborához és azokhoz, akik az atomháború gondolatával könnyelműen játszanak: „Az atomháborúban nincs sem győzelem, sem vereség. Atombombák és rakéták mindkét félre csak vést és pusztulást hoznak. Egyszerűen állandósul a megsemmisülés. Semmiféle fegyverszünet, semmiféle béke nem vetheti végét!” Az angol parlament egyik képviselője pedig ezt mondotta: „Aki atomfegyvert alkalmaz, az a méhnek sorsát vállalja, mely a fullánkját használja. Meg kell halnia!”

„A keresztyének és az atomfegyverek” címmel H. Gollwitzer bonni teológiai professzor tanulmányt írt, amely több kiadást látott Nyugat-Németországban. Ebben az egyházaknak az atomfegyverek használata tekintetében követendő állásfoglalására is kitér, és emlékeztet a múlt megrázó eseményére. Mikor a Hirosimát elpusztító bombát szállító amerikai repülőgép 1945 augusztus 5-én elindult Tinian szigetről, s a tábornoknak jelentették, hogy a gép esetleges rossz startolása következtében az egész sziget a levegőbe repülhet, a tábornok így válaszolt: „Imádkozzunk, hogy ez ne történjék meg!” A felszállás előtt pedig egy lutheránus tábori lelkész ezt az imát mondotta: „Mindenható Atyánk, Te, aki meghallgatod mindazoknak imáját, akik Téged szeretnek, Téged kérünk, légy azokkal, akik a magasságba szállnak... legyenek biztosak a Te oltalmadban és térjenek vissza épségben hozzánk!” Kell-e ehhez a keresztyén istenkáromláshoz kommentárt fűzünk? Ennek a véteknek a súlya nem egyedül az imádkozóra nehezedik, hanem sokkal inkább az egész egyházra — mondja Gollwitzer professzor.

A béke ügyének ellenségei szívenletes módon gyakran a keresztyének táborában lelhetők fel. Bár a nyugatnémet keresztyének túlnyomó többsége nem óhajtja az atomháborút, de vannak közöttük, akik helytelenül gondolkodnak. Vannak Németországban olyan keresztyének, akik mindent elkövetnek annak érdekében, hogy az egyházi vezetőket jó irányban megnyerhessék, befolyásolhassák és a törekvésükben nagyon számítanak a külföldi keresztyének, így a magyar keresztyének imádságaira is.

A német evangélikus egyház és állam között kötött szerződés a katonai lelkigondozásra nézve kiszolgáltatta a német evangélikus egyházat a NATO politikának. Nagy visszhangot váltott ki e téren egyes tábori lelkészeknek és püspököknek evangéliumellenes nyilatkozata. Istenre hivatkoznak, aki a kommunista veszedelemmel szemben ellenállókat megsegíti. — A hitleri tömeggyilkosságok idején is a katonák derékszóján ez ékeskedett: „Gott mit uns! Az Isten velünk!”

A római pápaság azon mesterkedik, hogy megghiúsítsa a népek megbékélésének és a leszerelésnek eszméjét minden vallásos, lélektani, politikai rendelkezésre álló eszközzel és még az Egyházak Világtanácsában is vannak olyan vezetők egyházi emberek, mint pl. Dibelius, aki híve annak a törekvésnek, hogy az egyházak egységét csak abból a célból kell megvalósítani, hogy Kelet ellen keresztesháborút indíthassunk. Az Egyházak Világ-

tanácsa 1958-ban Nyborgban az ott tárgyalt ún. „Tanulmány”-ában egy-
oldalúan a Nyugat oldalára állt és védelmébe vette az atomfegyverkezést:
lényegében az Amerika és Nyugat-Németország képviselte „erőpolitikát”,
amelynek legborzalmasabb kihatása a hidegháború.

A békéltetés szolgálatára hivatott egyházak maguk is a meghasonlás,
a viszálykodás eszközeivé válhatnak azok kezében, akik a hidegháborút
előbb-utóbb forró háborúvá szeretnék változtatni. A hidegháborús propa-
gandát szolgálja minden hazugság, amely azt hirdeti, hogy a szocialista
államokban a keresztyénséget ki akarják irtani. Itt gondoljunk a Szabad
Európa rádió hangjára is.

De az atomháborúnak a nyugati lelkészek között is vannak hívei. Az
ő gondolatmenetük ez: Isten azért adta az államok kezébe az atombom-
bát, hogy használják is. *Asmussen* prépost, az atomháborúpártiak leg-
kiemelkedőbb nevű harcosa. Az ő megfogalmazásában kelt szárnyra az a
szörnyű gondolat, hogy az atombombát Isten fenyítő eszközül adta a ke-
resztyének kezébe a bolsevizmus ellen. Erről követőivel együtt prédikálni
is szokott, elfelejtve azt, hogy Isten a fenyítő vasvesszőt mindig a maga
népével szemben használta.

A nyugati, kapitalista hatalmak a már teljesen idejétmúlt „*Si vis
pacem, para bellum*” önvédelmet hangoztató készülődéseik közben igye-
keznek beszervezni az ő „békepolitikai” céljaik szolgálatába az egyházi
erőket. *Billy Graham*-et, a nagy amerikai „evangelizátor”-t ma úgy tekin-
tik, mint a nyugati egyházak első számú fundamentalista személyiségét.
Bár nevezett hangoztatja, hogy ő „politikán felül” áll, de olvassuk csak
el „*Béketerv*”-ét, mi az, amit a „béke” érdekében ünnepélyesen kinyilat-
koztatott:

1. Nagyobb katonai készültséget Amerikának, úgy, hogy senki se mer-
jen megtámadni bennünket, vagy barátainkat.
2. Nagyobb és hatékonyabb *kémrendszerre* van szükségünk, mind
belsőre, mind külsőre, hogy hatékonyabban kigyomláshassuk a felforga-
tókat, köztük és egyidejűleg többet tudjunk arról, hogy mit tesznek ellen-
lenségeink külföldön.
3. Erősebb gazdasági alapra van szükségünk, a hidegháború folytatá-
sára, ha szükséges, a meleg háború folytatására, amely következhetik.
4. Szeresd embertársaidat.
5. Fordulj Istenhez és menekülj meg! (A keresztyén gondolat irány-
zatai és határai című munkájából idézve.)

Ime, akik Istenre hivatkozva így képzelik a béke ügyének előbbrevi-
telét egyházi vonalon segédkezet nyújtva.

Ha a Szentlélek erejével valljuk, az olyan erő, amely egyénileg is,
mint keresztyén embernek, de együttesen is, mint keresztyén gyüleke-
zetnek is magatartását meghatározza. Az egyház népe különleges módon
viszonyul a nem keresztyén társadalomhoz. Én, mint keresztyén ember
ugyanolyan ember vagyok, mint a többi ember. Ha Isten megszólított
Igéjével, nem emel ki engem a többiek közül, hanem éppen közémük
helyez. *Nem a többiekkel szemben és ellen kaptam, amit kaptam, hanem
mindent érttük és az ő javukra kaptam.* Az egyházon kívül élő ember-
társaimat nem tekinthetem ellenségemnek, még csak idegeneknek sem,
hanem az „egy vérből teremtett” emberi nemzetség közös kötelékében
élő felebarátainknak, akik — akár tudnak róla, akár nem —, maguk is
részeseznek valami módon Jézus Krisztus áldozatának és győzelmének

gyümölcséből. Krisztusnak az egész világon munkálkodó lelke és a mi szívesen vállalt szolgálataink és áldozataink által.

Mi a gyülekezetben valljuk, hogy Jézus Urá az egész világnak, tehát azoknak is, akik bár nem vallják az Ő nevét, de emberségre, igazságra, békességre igyekeznek és azt akarják, hogy legyen kenyere, munkája, hajléka minden embernek. Gondoljunk arra, milyen mélyen befészkelte magát a Sátán az egyházak, a gyülekezetek életébe is: szakadások, embertelenségek, tévtanítások, inkvizíció, anyagiasság, pásztor és nyáj közötti meg hasonlítás stb. formájában. Azt is meg kell látnunk, milyen diadalmasan tudja Isten érvényesíteni az Ő embert szerető és gondozó irgalmát olyan társadalmi és politikai megmozdulások által is, amelyek semmit nem tudnak és nem is akarnak tudni Istenről. Minden jó láttára, ami megvalósul ebben a világban, ha nem is egyházi vezetés alatt, hálával telik meg a szívünk: milyen nagy a mi Urunk! *Örömmel kell tehát beállnunk mindabba a jóba, ami az ember életének felemelésére, biztonságára és békességére irányul. Feladatunk, hogy az egész emberiség világméretű problémáinak elrendezése terén össze kell találkoznunk minden jóakarató emberrel az Isten akaratának cselekvésében.* Nem lehet Istenre hivatkozva sértődötten félreállni az emberség nagy ügyeinek közös szolgálatából; közelebbről: hazánk boldogabb jövőjének közös építéséből, Krisztus szavára sem hivatkozhatunk: „Nálam nélkül semmit sem cselekedhettek”. Aki még a múlthoz bilincselve, annak szemszögéből ítéli meg az épülő újat, aki hátratekint, nem alkalmas az Isten Országára, annak nincs Istentől felhatalmazása, hogy kritikát gyakoroljon mások munkája felett.

Niemöller is ebben az értelemben mondotta: „A keresztyén gyülekezet, az egyház engedelmissége csak akkor válhatik gyakorlativá, ha az emberért szorgoskodik és nem csupán a „legendaszerű” emberi lélekről gondoskodik. Máté 25-ben olvashatjuk: amit cselekedtetek, eggyel a kicsinyek közül, énvelem cselekedtetek meg. Krisztus azt mondotta: éheztem! Nem azt mondja, hogy az Isten Igéjére éhezett, hanem hogy az ember társunk éhezett a mindennapi kenyérré és itt kellett volna a segítségére lennünk. A politika dolgozhat az emberekért és az emberek ellen. Ahol a politika az emberért dolgozik, ott a mi felfogásunk szerint a keresztyén ember feladata, hogy ezt a politikát segítse és ahol az ember ellen dolgozik a politika, ott kötelessége és feladata a keresztyénségnek, hogy figyelmeztesse azt, aki a politikát csinálja, hogy ime, olyat tesz, ami Istennek nem tetsző. És ha azt látjuk, hogy a háborúnak köze van az emberi sorsokhoz, és hogy a második világháború 65 millió egyszerű ember sorsát jelenti, akkor tudjuk azt, hogy a háború kérdése reánk tartozik.”

Hans Joachim Iwand a bonni egyetem teológiai professzora a prágai Ökumenikus Teológiai Békekonferencián 1958-ban így nyilatkozott: „A keresztyén embereknek meg kell szokniuk, hogy szeebb dolog „hitetlenekkel” a béke ügyében együtt fáradozni, mint azokkal, akik fegyverrel akarják védeni, vagy terjeszteni »az Isten országát«.”

Sokszor beszélünk az egyház megújulásának szükségességéről az Újszövetség szerint. Miben áll ez? Az egyház tagjainak együtt is „egy testben is” ugyanazt kell csinálni, amit külön-külön. A keresztyének élete: élet a Jézus Krisztusban. Az új élet tehát nem magának való élet, hanem a világ felé forduló élet. Akármiben újul is meg az egyház (igerhirdetése, fegyelme, szeretetszolgálata) megújulása egyben új szolgálata a világnak,

14; kk; 2 Kor 5,17 kk). Christus pro nobis et nos pro aliis! Új döntéseket az embernek! A megújuló szolgálat a békesség szolgálatának élete. (Efe: kell hozni a Krisztussal a világért. Ma másképpen kell döntenünk pl. a rabszolga kérdésben, mint Pál döntött Onezimusz és Filemon esetében. Ahol újul az egyház, mindig van mondanivalója a világ számára és tenni- valója az emberért. Az egyházban annyi az élet, amennyi benne a szolgál- lat. Annnyira élő és tevékeny tagja a nemzet testének, amennyire eggyé, vált a nép egészével, amennyire magáénak vallja az igaz és jó törekvé- seit. Gyülekezeteink ma új politikai és társadalmi viszonyok között meg- újult életet kell, hogy éljenek. A régi haza földjén új otthona épül né- pünknek, szebb és gazdagabb, helyreállt a munka és a munkás tisztessége. *A nemzet vagyonában legfőbb érték az ember, s minden, ami történik munkában, építésben, törvényhozásban, a szellemi alkotások terén, az em- berért történik. Ennek az embernek vágya és akarata, munkájának, csa- ladjáának, jövőjének oltalma és pajzsa: a béke.* Ebben a történeti időben a gyülekezet szolgálatát döntően meghatározza mindaz, ami azzal a nép- pel történik, amelynek körébe elküldetett.

Az egyházi békeszolgálat középpontja éppúgy az ember, ahogy Krisz- tus is az volt. Isten küldte őt is, bennünket is. Akihez elküldött: az em- ber, aki a kenyer, a szabadság és a béke reménységével fogja ismét kezébe a munka szerszámát s építi nemcsak a má, hanem a holnapot is. A Hegyi Beszédben Jézus azt tanítja „Boldogok a békességre igyekezők”. A pro- testáns keresztyének békeszolgálatát ökumenikus szolgálat. Együtt kell szolgálnunk Jézus Krisztust és az ő békességét, amelyet a világnak adott. Így szolgáljuk a világot és azt a hit engedelmességéből, az önfeláldozó szeretet készségéből és abból a biztos reménységből tesszük, hogy ezt a megbízatásunkat Istentől kaptuk.

Evangélikus egyházunk vezetői minden komoly békekonferencián fel- emelték szavukat. A Prágai Keresztyén Békekonferencia nemcsak tilta- kozott az atomfegyverek és kísérletek ellen, hanem komoly tanácsot is adott; célkitűzései: a népek békés egymás mellett élése, a nemzetközi életben a bizalmatlanság légkörének megszüntetése, egymás megértése, a békesség evangéliumának hirdetése és élése az egyházban és a világ- ban. Felhív a hidegháború elleni küzdelemre, amely nemcsak politikai, hanem teológiai probléma is. „Minden játék az atomháború gondolatával és az ilyen háború előkészítése lázadás Isten ellen és vétkezés az embe- rek ellen, akikért Jézus Krisztus meghalt és feltámadott. A hidegháború ellen az egyháznak az igazság nevében kell felemelnie szavát. Követelni kell az általános leszerelést, az óriási fegyverkezési verseny megszü- ntetését, amely évente több, mint százmillió dollárt emészt fel, de ugyan- akkor vannak országok, ahol az éhenhalás szedi milliós áldozatait, jár- ványok dúlnak, orvos- és gyógyszerhiányban szenvednek. Elnyomott, rabszolgasorban élő milliók követelik a jogot az élethez, a szabadsághoz, a békéhez.

A háború az egész emberiség egvetemes veszélye, azért egvetemesen kell küzdeni is ellene világnézeti, faji, társadalmi problémákon túl. A világbéke mozgalom ma már tömegmozgalommá erősödött és hangja min- den felelős fórumig elér. A legismertebb protestáns teológusok is, mint Barth Károly, Niemöller Márton, Schweitzer Albert, Hromádka József számos alkalommal tettek hitet az egyházak igaz békevágya mellett. Goll- witzer professzor egyik tanulmányában azt mondja: „A keresztyéneknek e világi békeküldetése, ahogy arról az Újtestamentom szól, az egyetlen

kiindulási pont. Aki imen indul ki, az nem késlekedik kimondani az atomfegyverekről határozott álláspontját. Korunk legaktuálisabb igéje éppen ezért ma így hangzik: Miért mondjátok nékem: Uram! Uram! ha nem mívelitek, amiket mondotok? (Lk 6,46.) Ma már túl vagyunk azon, hogy vitázzunk a kérdés felett: jogos, avagy jogtalan-e egy háború? Az atomháború mindent megsemmisítéssel fenyegető veszedelmével szemben csak ez lehet a kérdés: Lehet-e elhárítani világi és egyházi erők összefogásával a végzetes veszedelmet az emberiség feje felől? Nem lehet a világot a múlt értékelése szerint úgy felosztani, hogy vannak fehérek, akik uralkodásra teremtettek és színes bőrűek, akiknek kötelessége a fehérek szolgálata. A gyarmatbirodalom elnevezést végérvényesen ki lehet törölni a szótárból. A színes emberfajták diadalmasan törnek előre. A malájji, a mandzsúriai, az indián, a néger közel lép hozzánk: én is ember vagyok, közösek az érdekeink, egymás mellett akarunk élni békességben!

A békét nem a fegyveres erők harca segíti elő. Krisztus is kiharcolta Péter kezéből a fegyvert, mert aki fegyvert fog fegyver által vész el. Lehetetlen az is, hogy az egyház csak az Istennel való békességet hirdesse, az emberek közötti békességről pedig azt vallja: ez nem az én feladatom. Hűtlen és halálraítélt egyház az, amely nem végzi el a világban reá bízott munkát és embertelen, mert szent dolgok érvelésével takarja el arcát a valóságos feladatok elől.

A mai keresztyén etika a kard hatalmának múltban vallott tanítását teljesen el kell, hogy vesse. Az új világkorszakban — mondja Gollwitzer professzor: „a centrális keresztyén kérdés” az atomháborús veszedelem s nem lehet többé szó a háború valamiféle etikai jogosultságáról. A megváltás szemszögéből nézve (Jel 21), hitünk szerint, a visszatérő Jézus az emberiség három nagy ellenségét fogja örökre kiűzni a földről: a bűnt, a szenvedést és a halált. Az egyház addig is e három ellen kell, hogy folytassa lankadatlanul harcát. Amit Jézus a kettős-egy parancsolatról tanított, ahhoz fűződik ez a konklúzió is: „Amit akartok azért, hogy az emberek veletek cselekedjenek, mindazt ti is úgy cselekedjétek azokkal, mert ez a törvény és a próféták!” (Mt 7,12; Lk 6,31). Innen érthetők Jézus erkölcsi követelményei és a Hegyi Beszéd boldogság igéi, ahol a békesség-szerzőket (eirenpeoi) mondja boldogoknak. Ugyancsak Ő tanít arra is: „Kövessétek mindenki irányában a békességet.” És itt a fő hangsúly a „mindenki”-n van!

Az egységet és a közösséget hitben és engedelmességben gyakorló egyházak szolgálatukkal nagyban hozzá tudnak járulni a népek közötti egyetértés és bizalom mélyítéséhez. Amit világviszonylatban az egyházak különböző békeszervezetei munkájukkal felmutathatnak, amögött ott kell, hogy legyen minden gyülekezetnek, minden egyházi sejtnek komoly és felelősségteljes szolgálata is.

Hogyan küzdjön a gyülekezet a békéért? Egyházi módon. Feladatainkat elsősorban azok között a keresztyén emberek között kell elvégezni, akik a gyülekezetünkhöz tartoznak. Elsősorban a lelkipásztor személyes bizonyoságevésére és példaadására kell rámutatnunk. *Ez egyik legkonkrétabb feladatunk, hogy segítségét, eligazítást adhassunk az egyszerű egyháztagoknak, akik társadalmunk erkölcsi értékének és törekvésének megítélése tekintetében még bizonytalanok állapotban vannak. Csak a személyes példaadás lehet meggyőző erő békeszolgálatunkban.* — Szorosan folvik ebből az igehírdetés szolgálata. Isten ítélő és kegyelmes szava alá állítja a mai embert és a világot: bűnbánatra és megtérésre hívja. Szá-

mos lehetőség nyílik e téren arra, hogy az Ige fényében rámutassunk arra: mindnyájan bűnösök vagyunk abban, hogy az ember fél az embertől, hogy az ember gyűlöli az ember s az ember gyilkolja az embert. Közös felelősségérzetet kell ébresztenünk híveinkben, hogy egyetemes kötelezettségünk és érdekünk minden pusztító háborúval szemben legjobb erőnkkel fáradozni és hozzásegíteni az emberiséget, hogy az atomenergia az emberiség békességét szolgálja a jövőben. Legyen minden egyháztag Istenünk békét munkáló akaratának engedelmes eszköze. *Világosan rá kell mutatnunk gyülekezeteinkben arra, hogy a tömegpusztító fegyverek használata erkölcsi szempontból: bűn és merénylet, bibliai és reformátori értelemben pedig tömeggyilkosság és aktív hitetlenség: az Apostoli Hitvallás mindhárom ágazatának gyakorlati tagadása.*

Lelkészeink feladata a mai társadalmi átalakulás folyamatát tanulmányozni és megérteni, hogy másokat taníthassanak. Nem új „ideológiai” alapvetésre gondolunk, mert számunkra az Evangéliumon kívül más nem adatott, de ez nem áll ellentétben azzal, hogy a társadalmi formák átalakulásának törvényszerűségeivel megismerkedjünk. *Lássuk meg az épülő, új szocialista országot: hatalmas gyárainkat, üzemünket, vasműveket, a fővárosban és máshol épülő új városnegyedeket, a vidék iparának fejlődését, családi házak ezreinek gomba módra történő szaporodását. Szemléljük meg termelő szövetkezeteink munkáját. Figyeljük meg gyermekeink, iskolásaink ruházódását, híveink anyagi jólétének emelkedését: Gépkocsik, motorkerékpárok, rádió, televízió, mozi, kultúráépületek, olvasótermek, színházak stb. tényeit. Mindez hozzátartozik a lelkipásztor gyülekezetében végzendő gyakorlati és igehirdetői szolgálathoz s éppen ennek kapcsán az igazi hazaszeretetre való nevelésben is áldott munkát végezhet, hazánk szocialista rendjének építő munkájában így vesz aktívan részt. E hazafias nevelés célja: a magyar nép egysége az új társadalmi rend építésében és védelmében: szeretjük a hazánkban élő embereket és nem gyűlöljük más hazának fiait, hanem a népek testvéri együttélését szolgáljuk szeretetünkkel.* — Személyes példaadásunk, igehirdetésünk mellett tanuljunk és tanítsunk a békéért imádkozni. Hittel és bizalommal vigyük mindig Isten színe elé az élet nagy kérdéseit és a békéért való minden munkánkban Tőle kérjünk és várjunk útmutatást, irányítást, feleletet. I. Tim 2,1—3 arra tanít, hogy a békéért imádkoznunk kell. Imádságunk ne üresedjék pusztá liturgikus formává. A gyülekezet lelkészének békeszolgálata mindig a szeretet parancsának hirdetése és gyakorlása. A hívek szeme rajta van, tőle vár eligazítást a hétköznapi élet számtalan eseménye között. Isten iránti engedelmes gyülekezetet kell nevelnünk pásztori példamutatásunk alapján. Tanítsuk híveinket, tudjanak hálát adni Istennek, hogy békében élhetünk és nevelhetjük gyermekeinket.

A békemunkát egyházi módon kell folytatnunk, de ugyanakkor gyakorlatiasan is, vagyis jól látva, hogy e munka milyen társadalmi kérdésekkel, a szocializmus építésének kérdéseivel függ össze, de a lelkipásztori munka soha sem lehet a politikai propaganda szócsőszerepe, hanem az egyház legsajátosabb hivatásából, a megbékéltetés szolgálatából szükségképpen folyó következmény. Mindig hitből küzdünk a békéért. *Hitet teszünk a népek békés egymás mellett élésének gondolata, a népek közötti barátság, a személyes találkozások és eszmecserék mellett.*

Egyházunk szolgálata által mi nem termelünk közvetlenül anyagi javakat, de közvetve növelhetjük az etikai erőket, amelyekből anyagi következmények lesznek. Ha a mi templomaink kapuin át is becsületes, hű,

munkára kész emberek indulnak a hétköznapi feladatok felé, akkor lendülete-
sebb lesz a termelő munka a mezőn, a gyárakban, hivatalokban, több lesz
a békés otthon, békésebb a falu és a város népe, jobb és igazabb emberek
nemzedékét adja az ilyen család a népek szolgálatára.

Gyülekezeteink tagjaival a templomon kívül érintkezési alkalmak
kapcsán, irodánkban, családlátogatásainknál a beszélgetés során is végez-
hetünk olyan feladatokat, amelyek szorosan békemunkánkat érintik. Rá-
mutathatunk mindarra, ami társadalmunkban az ember javára, elnyo-
mott osztályok felemelésére, az emberi méltóság biztosítására, a munka
megbecsülésére, az egészség védelmére történt. Szavaink nyomán híveink
könnyebben felismerhetik a társadalmi törekvések erkölcsi értékét. Er-
kölcsei kötelezettségünk tehát eljuttatni őket mindannak felismerésére,
ami az új társadalomban jó, megbecsülni való a régivel szemben.

Utalok arra a gazdag lehetőségre, amely a hitoktatás és konfirmáció
anyagának tanításánál adódik. Bibliái történeteknél az egyháztörténet
múltjának ismertetésénél, a vallásháborúkban, a protestánsok üldözteté-
sének mindmáig folyó küzdelmében a békeszolgálat lapjára tartozik. Már
itt lehet az igazi békesség csíráit ápolni a lelkekben.

Feladatunk továbbá a társadalmi törekvések támogatása is. A közös-
égi élet erkölcsét most tanulja a mi népünk. Segíthetünk az útegyenge-
tésben, az alkoholizmus és az erkölcstelenség elleni küzdelemben és a tár-
sadalom megbecsüli azokat, akik e téren egyházi részről segédkezet nyúj-
tanak.

A Tanáccsal, a helyi szociális szervekkel való megértő, jó viszony
ápolása az egyházi vonalon is meghozza gyümölcseit. Az egyszerű embe-
rek is bizalommal, tisztelettel és megbecsüléssel fognak nézni azokra,
akik a közösség, és a község vezetői.

A gyülekezeti lelkészeknek lehetnek személyi adottságai s azokkal is a
békés, boldogabb holnapot segíthet építeni. Ismerünk lelkészeket, akik pl.
a méhészet, vagy gyümölcsstermesztés területén sok jó tanáccsal szolgál-
nak népünknek, az új termelő szervezeteknek és az emberi szolidaritás
cselekvő példája számára nem csupán a hívek, de az egyházon kívül
állók osztatlan megbecsülését teremtette meg számukra.

Gyülekezeti békemunkánkban hathatós támogatónk lehet a presbité-
rium, ha a közösségi szellem valóban úgy él bennük, amint Krisztus pa-
ranca megkívánja. Rajtuk keresztül is mennyi felvilágosító, irányító
munkát végezhetünk.

S nem mehetünk el szó nélkül az Állami Egyházügyi Hivatal, a Me-
gyei Hazafias Népfőnökség sokféle irányú, támogató és felvilágosító törekvése
mellett. Kormányzatunk hatalmas összeget áldoz évről-évre, hogy a gyü-
lekezeti lelkészek az időszerű társadalmi, politikai és békemunkát érintő
eseményekről időben kellő tájékozódást nyerjenek, azokat otthoni szol-
gálatukban eredményesen felhasználhassák.

Végül a lelkészi munkaközösségek gyűlései is a közösségi munka je-
gyében, a béke jegyében kell hogy folyjanak. Krisztus katonáinak, egy-
más hite által épülve, új meglátásokat szerezve segítenek bennünket a
gyülekezeteinkben végzendő békemunkánk feladatainak végzésében.

Hogy egyházi békeszolgálatunkat megbecsüli és igényli szocialista
államrendünk, annak bizonyítéka, hogy számos lelképásztor tagja a Köz-
ségi Békebizottságoknak, a Hazafias Népfőnökségnek és tanácstagi megbiza-
tással is megtisztelték.

Schweitzer Albert egyik rádióbeszédében megrázó szavakkal fordult a világ lelkiismertéhez. Emeljük fel szavunkat a békéért, fogjunk össze az atomveszedelem világpusztító erejének kitörése ellen, amíg nem késő. És hozzátette: talán máris késő!

Luthert pedig egyszer megkérdezték: Mit tenne, ha tudná, hogy holnap ránk tör az utolsó nap? Így felelt: „Még ma egy almafácskát ültetnék”. Még ma! Ez a mi Lutherünk üzenete a mi számunkra is. Még ma!

Palotay Gyula

A qumráni leletek teológiai jelentősége

1.

A qumráni leletek teológiai jelentőségének megállapításánál két tényből kell kiindulnunk.

Az egyik az, hogy a Holt-tenger partvidékén levő esszénus kolostorromjai körüli több mint 40 barlang legtöbbszörében találtak több-kevesebb kéziratot, vagy töredéket, s ennek az óriási anyagnak feldolgozása eddig még csak részben történt meg. Ezért fokozottan szükséges, hogy szem előtt tartsuk ítéletalkotásunkban: a még fel nem tárt, meg nem fejtett és közzé nem tett töredékek olyan adatokat hozhatnak napvilágra, melyek eseleg erősen megváltoztatják az előttünk most kibontakozó képet. A végső következtetések levonásával tehát nem szabad sietnünk.

A másik az, hogy az ún. „hivő exegézis és ige hirdetés”, s ennek nyomán egyházunkban is az „élő tagok”, a valóban buzgó és kereső kegyesek, a Jézus Krisztus megváltó hatalmát megtapasztalt bizonyások nem ritkán hajlamosak arra, hogy elválásszák egymástól a „Krisztus evangéliumát” és a „Róla szóló apostoli bizonyágtételt”, a kérygmát és annak „burkát”: az evangéliumokat és leveleket. Nemrég mondta nekem valaki: „Nem az a fontos, hogy az evangéliumok mikor keletkeztek; minket az ígében és ige hirdetésben megszólaló Krisztus maga győz le, s bizonyítja jelenlétét és hatalmát”. Persze azt meg kell állapítanunk, hogy sem minket, sem híveinket nem úgy győzött és győz meg Isten bűneink, Krisztus Urunk áldozatának valósága és bocsánatunk felől, hogy előzőleg történetileg tisztázza és alátámasztja az elhangzó igék hitelét. A viva voxnak nincs szüksége archeológiai bizonyítékokra! Mégis — ez a szép bizonyágtétel tarthatatlanul egyoldalú. Csak akkor van igaza, ha a kérygmát önmagában elégtelennek tartjuk, s mindegyre meg akarjuk fejteni az archeológia újabb eredményeivel. Itt azonban nem erről van szó. Isten maga kapcsolta egybe kinyilatkoztatását földi történésekkel; a megváltás evangéliumát Krisztus Urunk betlehemi jászlával, golgotai kereszttjével és húsvéti üres sírjával. „Az Ige testté lett” azt is jelenti, hogy „történetté”, melynek tehát vannak történeti forrásai is.

Folyóirataink és hetilapjaink több-kevesebb részletességgel beszámoltak már a megtalált anyagról és az újra felfedezett esszenus közösségről. Így bizonynál elegendó, ha itt történetük és teológiájuk legrövidebb összeroglalását adom csupán, elsősorban a sajátosságokra való tekintettel.

IV. Antiochus Epiphanes szír király uralkodásával (Kr. e. 175—165) köszöntött be a zsidó történelem egyik legnehezebb korszaka. Az uralkodó hellénesítő törekvései útjában állott a zsidó vallás, így kegyetlen rendelkezésekkel igyekezett megölni minden ilyen irányú megnyilatkozást. A hitükben és nemzeti önérzetükben megbántott zsidók elkeseredésükben az ún. „makkabeusi háborúban” robbant ki. Ebben a korban alakult meg az esszenusok közössége is „A Pusztában”: feltehetőleg Qumránban. Üldöztetésük miatt egy ideig Damaszkuszban, sőt esetleg Egyiptomban is éltek. Emigrációjuk megszűnésétől kezdve látszólag csendes visszavonultságban éltek és készültek a messiás diadalmas eljövetelére, a zeloták harcos messianizmusába való belesodródás viszont vesztüket okozta Kr. u. 68-ban.

A közösség rendkívül gazdag irodalmi hagyatékából kitűnik, hogy a szekta alapítója az „Igazság Tanítója”, aki esetleg vértanúhalált halt. Eddig nem került elő adat arra vonatkozólag, hogy az Igazság Tanítója bármilyen formában is beletartozott volna a szekta eszkatológikus reménységébe. Életük szigorú zárt közösségben folyt, melybe az új tagok fokozatosan épültek be. Exegézisük mechanikus, szűk határok között mozgó és mozaikszerű. Messiási váradalmuk sajátosan kettős: az áronházi papi messiás a fő, a dávidházi harcos messiás, aki a végső küzdelemre vezeti népét, vele összhangban és neki engedelmeskedve cselekszik. Kegységük ultrafarizeusi: gyűlölni mindazokat, akik nem tartoznak a választottak szövetségébe. Ebbe a gyűlöletbe nemcsak az idegen elnyomókkal kollaboráló szadduceusok, hanem még a farizeusok is belefértek, akiknek jó volt a hamis főpap és a megszentégtelenített templom is. Szigorú elzárkózottságuknak választottság-tudatuk mellett a törvény agályos megtartási igyekezete az oka.

3.

A leletek teológiai jelentősége óriási és szerteágazó. Az egyszerűség és érthetőség kedvéért alábbiakban megkísérlem a véleményem szerinti két leglényegesebb területen mutatkozó hatást vázolni.

Kezdem az ó- és újszövetségi írásmagyarázattal.

Az első barlangban többek között egy olyan ÉZSAIÁS-TEKERCSET találtak, mely a paleografusok véleménye szerint legalább 900 esztendővel régiebb, mint az eddig ismert legöregebb ószövetségi kézirat. Az írásmódban is különbség van. Meglepő, hogy az óriási idői — és sok tekintetben „eszmei” — távolság ellenére is milyen kevés az eltérés. Ez a tény azt mutatja, hogy bibliai alapszövegünk általában megbízható.

Az Újszövetség területén sok qumráni egyezéssel találkozunk.

Elsősorban JÁNOS EVANGÉLIUMA értelmezését és értékelését forradalmasítja ez a megfigyelés, mivel mindmáig éppen Jánost tartották

a „leggörögebb” evangéliumnak. A qumráni leletek fényében azonban kiderül, hogy messzemenő szótári-fogalmi egyezés van egyes qumráni iratok és János között, mely alól még a híres „logos-probléma” sem kivétel. Ma már eldöntöttnek vehető, hogy amit eddig a Kr. u. II. század hellén gnózisának tartottunk, az a Kr. e.-i századok zsidó tanítása. János apostol minden írása, elsősorban az evangélium széles fronton harcol a qumráni kegyesség ellen; mintegy qumráni „ruhába” öltözteti evangéliumát. S ha ehhez hozzávesszük azt a legújabb feltevést, hogy János nem a „legfiatalabb”, hanem a „legöregebb” evangélium, mely nem az I—II. sz. fordulóján keresztyénségbe felszívódó ultrafarizeiz-mussal harcol, hanem a Jézus életében még virágzó, s a nép életére nagymértékben ható merev és Jézussal ellenséges kegyességgel, akkor megállapíthatjuk, hogy a felfedezett leletek az újszövetségi exegézis területén is korszakalkotó jelentőségűek.

A SZINOPTIKUSOK esetében is találunk figyelmet érdemlő pozitívumot. Sokat vitatott Mt. 5, 3 — Lk. 6, 20. ellentéte: „... boldogok a lelki szegények...” — „... boldogok a szegények...” A Qumránból jövő magyarázata óta világos, hogy sem azokat nem jelenti, akik „lelkiszegények”; akik magukat lelkiekben szegényeknek érezve többre vágnak, sem a vulgáris értelemben vett szegényeket. Azokról van szó, akik a Lélek ajándéka birtokában és vezetése alatt tudatosan vállalják és akarják a szegény és egyszerű életet. Innen tovább hull fény arra a logionra, hogy nem lehet két úrnak szolgálni: Istennek és a Mammonnak (Mt. 6, 24). és a vagyonközösség kérdésére is. Bizonyosra vehetjük, hogy Jézus sem az ún. „lelkiszegény”, de javaikat maguknak tartó kegyesekre, sem a szegénységet lázadozva viselőkre gondolt, hanem azokra, akik tanítványaiként, a Lélek indítására, önként vállalják a szolgálai, szegény életformát.” (Pákozdy: A qumráni esszénusok és az ősegyház, Th. Sz. 1960 [Ú. F. 3.] 345—346.)

PÁL LEVELEIBEN a mélységes büntudat, az eszkatológiai feszültség, a világosság—sötétség dualizmusa stb. olyan tényezők, amelyek egyezést mutatnak a qumráni terminológiával. A misszió, a közös milió, az azonos fogalomkincs bőséges magyarázat az egyezésre.

A ZSIDÓKHOZ ÍRT LEVÉL sok nehézsége is megoldódni látszik Qumrán fényében. Itt elsősorban arra kell gondolni, hogy milyen nagy jelentőséget tulajdonít a levél szerzője Jézus „Melkisédek rendjéből” való származásának, amely magasabb az Ároninál, hiszen Ábrahám (akinek ágyékából Áron is, és az egész levita-rend is származott!) hódolt Melkisédeknek; a rendjéből való főpap (Jézus) tehát a „fej”: a messiási üdv-terv egyedüli, tökéletes, és önálló végrehajtója.

Igazán csak néhány morzsányi töredék abból a nagy kincsből, melyet a Holt tengeri leletek nyújtanak a bibliai teológiának.

A qumráni leletek közvetlenül összefüggenek a keresztyénséggel. Rávilágítanak arra a közös ószövetségi alapra, amelyre mindkét irányzat: Qumrán is és a keresztyénség is támaszkodik. Ez a felismerés egyfelől érthetővé teszi az olyan fogalmi egyezéseket, mint pl. az új szövetség gondolata, a messiási váradalom, a keresztyénség ill. a tisztulási szertartás (mosakodási törvények!) stb., másfelől leszámol azzal a Strauss és Bauer

által kezdeményezett hyperkritikus állásponttal is, mely szerint a kereszténység kialakulása idején szinte légüres térben mozgott, s mozgalmának eszmei gyökerét a hallgató századok termékeny talajába bocsátotta. Az Újszövetség qumránellenes polémiája, valamint a rabbinista irodalom Jézus-ellenes polémiája így kerül elválaszthatatlan összefüggésbe egymással, s állít történeti bizonyítékot az Újszövetség hitelessége tekintetében.

A qumráni Igazság Tanítója és Jézus nem azonosítható történeti személyek. A részletkérdésekben való számos meglepő egyezés mellett látni kell a mélyreható különbséget is. Az Igazság Tanítója szektaalapító, Jézus Isten Fia; az Igazság Tanítója mártír, Jézus megváltó; a qumráni igehirdetés és eszkatológikus reménység két messiásról tud, Jézus csak egyről; Qumrában a dávidházi messiás az áronházi alárendeltje, Jézus a Melkisédek rendje szerint való örök főpap; a qumrániak elzárkóznak, Jézus mindenki felé nyílt: a vámszedők és bűnösök barátja; a qumrániak a messiási diadalt fegyverrel gondolják kivívni, Jézus Péternek hüvelyébe parancsolja kardját, mert ő vérevel vívja győzelmes csatáját. Az elmosható különbség tehát a krisztológiában van. S ez talán a qumráni leletek legnagyobb jelentősége: megmutatják Jézus igehirdetésének, megváltó szolgálatának, s általában az Újszövetségnek minden egyéb kapcsolat és összefüggés mellett is meglévő radikális újszerűségét.

Magassy Sándor

Második kiadásban jelent meg

Dr. Luther Márton

KIS KÁTÉ-ja

Ára: 3,—Forint

Kapható a Sajtóosztályon, Budapest VIII. Puskin utca 12.

Luther az úrvacsoráról

Az egyházi esztendőben a böjti és nagyheti időszak különösképpen is az Úrvacsorára irányítja figyelmünket. Nagycsütörtökön emlékezünk meg az Úrvacsora szereztetéséről, nagypéntek és húsvét pedig régi idők óta a legfőbb alkalmai az Úrvacsora vételének. Illő elmélyednünk az Úrvacsora teológiai tartalmában. A lutheri úrvacsoratan különben sem egyszerű dogmatikai fejtegetés, hanem a hit aktusa, amellyel Isten Úrvacsorában elrejtett titkát igyekszik megragadni és magáévá tenni. Ennek nyomán Luther eredeti műveiből, a „weimari kiadás”-ból igyekeztem az építő jellegű és nem annyira vitázó beállítottságú nyilatkozataiból és előadásaiból összeállítani mindazt, ami hűen tükrözi egyházunk nagy tanítójának s egyben az evangélikus egyháznak az Úrvacsoráról vallott hitbeli meggyőződését. Luthernek a Szentírásan alapuló tanítása minden bizonnyal jó gyümölcsöt fog teremni a lelkes testvérek homiletikai munkájában és személyes hitük gyarapításában egyaránt.

Titok a szentségben

Luther nem akar mindent aprólékos emberi okoskodással megmagyarázni. Szerinte engednünk kell, hogy „minden okosság meg legyen fogva”,¹ ha Istennek megfoghatatlan nagy műve előttünk áll a szentségben. Istennek éppen az a törekvése, hogy az a csalóka látszat, amelyet mi alkotunk órála, az eltűnjék és nyilvánvalóvá legyen, hogy ő az Úrvacsorában is nagyobb, mint amit mi ésszel felfoghatunk róla. Ha nem akarjuk hinni, hogy Krisztus a legegyszerűbb elemekben is benne van, és mégis fölötte van minden teremtménynek, akkor gondoljunk arra: „Semmi sem elég kicsi, mert Isten még kisebb; semmi sem elég nagy, mert Isten még nagyobb; semmi sem elég rövid, mert Isten még rövidebb; semmi sem elég hosszú, mert Isten még hosszabb; semmi sem elég széles, mert Isten még szélesebb; semmi sem elég keskeny, mert Isten még keskenyebb; és így tovább, mert ő kifejezhetetlenebb mindenén kívül és mindenek felett, amelyeket megnevezni vagy elgondolni lehet.”² Ki merné az Úrvacsora titkát ezzel ellentétben megállapítani azzal, „hogyan Isten hatalma ilyenekre nem képes?”³ Hogyan tudhatnánk mi Isten hatalmát lemérni és megszabni, „hiszen Isten hatalmának sem mértéke, sem száma nincsen, olyanokat cselekszik, amelyeket semmiféle ész sem bír felfogni.”⁴ Luther Istennek a természetben megnyilvánuló megmagyarázhatatlan teremtő erejét összefüggésben látja az Úrvacsorával, azzal, hogy mi még csak a test tagjainak a működését és a test célját sem értjük, mennyivel kevésbé foghatjuk fel Krisztus jelenlétét a szentségben. „Ilyen dolgokat mindnyájan érzünk és bennük is vagyunk, de mégsem tudjuk, hogy miképpen mennek végbe, de azt azért tudni akarnánk, hogy Krisztus teste hogyan van benne a kenyérben, és nem akarjuk hagyni, hogy Krisztus világító fényünk és mesterünk legyen.”⁵ Luther

¹ W. 26, 439, 32.

² W. 26, 339, 39.

³ W. 26, 415, 27.

⁴ W. 23, 117, 15.

⁵ W. 23, 267, 4.

azon a nézeten van, hogy az a megfoghatatlan csoda, amely az Úrvacsorában rejlik, maradjon számunkra elrejtve. Hogy mi azt nem értjük, annak nemcsak az az egyedüli oka, hogy a mi felfogó képességünk tényleg alatta marad annak, amit Isten tud, hanem az is, hogy Isten szándékosan elrejtí előlünk az Úrvacsora titkát. „Hogy ez miképpen megy végbe, vagy hogy hogyan van ő benne a kenyérben, mi azt nem tudjuk, de ne is kutassuk!”⁶ Az ilyen tépelődés veszélyes is, mert a végén lerombolja a hitünket. „Nagyon kárhozatos dolog ilyen ördögi szemfényvesztéssel az időt fecsérelni, mintha éppen Krisztus megparancsolta volna nekünk, hogy kutassuk ki, hogyan is van benne az ő teste a kenyérben.”⁷ Az ilyen tépelődés nem más, mint a belső bizonytalanságnak a jele. A tudatlan szív „nem tudja abbahagyni, sem megszüntetni, folyton többet és többet tépelődik és kutat, mert jól tudja, hogy minden, amit talál, nem fog sokáig fennállni és megmaradni.”⁸ Luther tudja, hogy a titokkal szemben értelmetlenül álló racionális felfogás igyekszik a könnyebb elhíhetőség kedvéért minden megfoghatatlant és csodálatosat elhagyni és ennek megfelelően a Krisztus teste és vére jelenlétét tagadni. Ez oda vezethet, hogy a legfőbbet: Krisztust elveszítik az ilyenek. Határozottan elveti magától azt a megoldási kísérletet, „jobb, ha nincs benne semmi csodaszerűség”. De amellet az ész jelentőségét sem rövidíti meg. Luther az észbeli gondolkodás minden eszközével megkísérli, hogy végül mégis közelebb hozza a megfoghatatlant. Így magyarázza a test és vér egységét a kenyérral és borral, vagy a Krisztus tulajdonságait, jelenlétének módját, mindenütt jelenvalóságát, amelyről a következőkben fogunk szólni.

Krisztus emberré levésének mibenléte

Luther úrvacsorai krisztológiájának egyik legjellegzetesebb része a Krisztus emberré levésének ténye. Az, hogy Krisztus az ő testét és vérét adja, láthatóan foglalja magában azt a tényt, hogy ő maga ember volt, hozzánk hasonlónak lett, hogy megmenten minket. A test és vér odaadása sem más, mint az ő emberi mivoltának az odaadása. Ebben a testben nyújtja közéletének és segítségének ajándékát. Erre a tényre vonatkoztat mindent Luther. Úrvacsorai krisztológiájának kiemelkedő ténye az, hogy mindig és újra nyomatékozza Krisztus emberi mivoltának elénk állítását. Magától értődő, hogy Krisztus, az ember, azért jelent számára mindent, mert ő egylényegű az Atyával, tehát Isten. Milyen is lenne a mi keresztyénségünk, ha minket olyasvalaki váltott volna meg, aki semmi egyéb, csak ember? Luther ilyen módon nem akart volna keresztyén lenni, mert „ha Krisztus eljövetele, cselekedete, élete nem volna semmi egyéb, mint egy másik közönséges szent élete és ha pusztán emberi természetével szenvedett volna érettem, akkor Krisztus rossz üdvözítő lenne és neki magának is üdvözítőre lenne szüksége.”⁹ „Aki pusztán emberi lény által váltatott meg, az természetesen nincs még megváltva és soha nem is lesz megváltva.”¹⁰ Ebben az ember-Krisztusban közeledik hozzánk Isten, ő, az Isten az, aki minket megszabadít. Egyedül Krisztusban, aki

⁶ W. 23, 87, 32.

⁷ W. 23, 209, 3.

⁸ W. 23, 209, 14.

⁹ W. 26, 319, 35.

¹⁰ W. 26, 342, 19.

Isten is, lehet az üdvösséget elnyerni. De hogy Isten Fia egyúttal ember is, azaz Krisztus emberi mivoltának hangsúlyozása: hatalmas nagy örömhír számunkra, itt nyerhetünk bizonyosságot afelől, hogy Krisztus valóban a miénk lett és teljesen belépett az embervilágba. Ez különösen Luther 1527. és 1528-i úrvacsora irataiban jut erősen kifejezésre.¹¹ Anynyira erősen emeli ki Luther Krisztus istenségét, amennyire hangsúlyozza, hogy Isten mennyire megalázta magát, hogy emberekhez lett hasonlónak. Másik mozzanat Luther tanításában, hogy a Krisztus emberi mivoltának vizsgálatára fordítja figyelmét. Mert mit használna az, ha Krisztus csak Isten volna? Isten szellemi lény önmagában. De az emberek elvesznének, ha Isten a maga istenségét nem ajándékozna nekünk és nem lenne emberré. Mert így történik ez az emberré levés tényében. Amit Krisztus érettünk is tesz, annak kezdete és alapja abban van, hogy ő emberi formát vett fel és mindenben hozzánk hasonlóvá lett, kivéve a bűnt. Ebből a megismerésből indult ki Luther. Aki Krisztust az Úrvacsorában pusztán csak szellemileg akarja magához venni, annak végül is semmije se lesz. Mert Krisztus szellemi elfogadása csak akkor lesz meg, ha előbb testileg már elfogadtuk. Aki a Krisztus testét megveti, az Krisztus emberségét veti meg, amellyel a jászolban volt és az anyja méhében. A rajongók Krisztust az égbe akarják helyezni, miközben a szentségben való jelenlétét tagadják. „Ezek Krisztus számára ott fent az égben helyet csinálnak, mint a gólya készít helyet a fán.”¹² „Nem volt-e ő test szerint és láthatóan a földön, még az anyja testében való megdicsőítése alatt is?”¹³ Ő azonban nincs fogságban, hanem a földön van. Azért képes mind az égben, mind a szentségben jelen lenni. „Aki pedig nem vallja, hogy Krisztus benne van a szentségben és olyan Istent hirdet, aki nem ember és sohasem volt ember”, Luther az ilyenek csak azt tudja kiáltani: „Ne gyere nekem elő ilyen Istennel!”¹⁴ Így látja Luther a valóságos jelenlét tagadásában Krisztus tagadását, aki pedig a történelemben belépett és az emberek közé jött. Luther szerint semmit sem ér az, ha Krisztusról egyébként helyesen tanítanak és helyesen tisztelik, de az Úrvacsorában tagadják azt a lehetőséget, hogy földi elemekbe rejtette magát. „Merő kétszínűség és csalás, úgy csalnak, ahogyan csak akarnak, mert ezt mondják: Krisztust csak egészen lehet elveszíteni, vagy csak egészen megtartani, de őt feldarabolni és megosztani nem lehet.”¹⁵ Az Úrvacsorát, mint adományt nem önmagáért és nem elszigetelten tekinti Luther. Ő az Írás Krisztusáért száll síkra, azért a Krisztusért, aki annyira szeretett minket, hogy behatolt a mi világunkba és annak végességébe, egyedül érettünk. Az Úrvacsorát Luther Krisztus emberi mivoltával hozta a legszorosabb összefüggésbe, s így mindkettő együttesen áll, vagy bukik.

Az inkarnáció

Az emberré levés közelebről, mint látjuk, azonos jelentésű Krisztus testet-öltésével. Ezért a lutheri úrvacsorai krisztológia lényege: Krisztus emberré levése, pontosabban szólva: Krisztus valóságos testi jelenléte.

¹¹ Ernst Sommerlath: Der Sinn des Abendmahls. 29. o.

¹² W. 26, 422, 27.

¹³ W. 26, 421, 29.

¹⁴ W. 26, 332, 35.

¹⁵ W. 23, 253, 17.

Az Úrvacsora is testté-levés. Luther szerint ez még Krisztus születésekor kezdődött. Luther az 1528-i kátéprédikációinak második sorozatában erre azt tudja mondani, hogy Krisztus teste a kenyeret mintegy magára öltözte: úgy, ahogy Krisztus magát emberi külsőbe öltözte és testben jelent meg, úgy foglalja körül Krisztus teste az Úrvacsora elemeit, mint egy ruha. Azért érthető Luther ellentétéivel való küzdelme, amelyet azokkal vívott, akik a valóságos jelenlet ellen harcoltak, mert ha — Luther szerint — az Úrvacsorában a testet le akarjuk tagadni, akkor Isten Fiának testté lett mivoltát is teljesen ki kellene kapcsolni, ez azonban nem jelentene mást, mint azt, hogy letagadjuk az Isten által adott és Krisztusban megnyilvánuló teljes kinyilatkoztatást. „Mi jobb, ha az anyja testében van, vagy ha a kenyérben és a szájban van benne? Ha itt nem használ, úgy akkor ott sem használt; ha ott használt, úgy akkor itt is használnia kell.”¹⁶ „Es erre meg kell maradnia annak, amit én mondtam, hogy Krisztus testének vagy a szentségben kell használnia, vagy semmi dologban sem lehet hasznos.”¹⁷ Krisztus testi mivolta ugyanaz, akár földi életében viselte azt, akár mint föltámadott ül fönségben Isten jobbán, akár pedig a szentségben nyújtja testét övéinek. Vagy mindenütt egyformán tagadni kell, vagy egyformán hinni! Luther nem csodálkozik akkor sem, ha ellenfelei János 1, 14-et így értelmezik: „A test igévé lett”, vagy „Ember istenné lett”. Neki az a meggyőződése, hogy az Úrvacsorának is része van abban, hogy az Ige testté lett.¹⁸ Miben van hát a jelentősége annak, hogy a Krisztus testté lett? Ugyanaz a helyzet az Úrvacsorában, mint az Isten Fiának összes földi megváltói művében. Mi nagyon is gyengék vagyunk ahhoz, hogy Istent felfogjuk, hacsak nem maga adja magát nekünk olyan alakban, amelyben képesek vagyunk megérteni. Ezt tette Isten akkor, mikor a Fiát test alakjában elküldte. Ezt teszi a Fiú ugyanazon alakban, mialatt testét nekünk adja a szentségben, ami pedig nyilván külső, testi dolog. Mi emberek nagyon gyengék vagyunk, bennünk a bűnök tanyára leltek, ránk a halál átka vár. Ezért jön mindig Krisztus, földi életében éppen úgy, mint a szentségben. Ő azokhoz lesz hasonlóvá, akik egyébként nem mernének hozzá közeledni. Ez az ő művészete. Az Isten Luther számára mindig „deus corporeus”.¹⁹ Ha őt keresni akarják, ez hiábavaló volna. Lehetetlen őt fellelni, csak olyan módon, ahogyan ő magát adta, nevezetesen: a test alakjában. Ha ezt valaki félreérti, s ha őt az ő módja és akarata ellenére akarják keresni, akkor „ez neked igen sok munka lenne, és ehhez te igen gyöngé volnál.”²⁰ Természetesen Krisztus testi mivoltához is hozzátartozik annak titok jellege. Az Ige testté levése az az eszköz, mely által vele érintkezésbe jutunk és amely által ő közeledik hozzánk. De ebben üdvösséget csak azért nyerünk, mert ez a test az Igének mintegy lakhelye lett. Istennek ez az ajándéka ugyanaz, mint amit az Úrvacsorában, vagy Krisztus földi életében ad és adott. „Ha ő megérintett az ő testével, azzal megmenti a megérintettet. Amint testben szólott emberi hanggal a sírban levő Lázárnak; vagy megérintette a leprást és tisztává tette; vagy ment a tengeren és kezét a sülyedő Péternek nyújtotta, s kimentette őt a szárazra: és így tett még sok más csodát és jótettet. Mert az ő természete, hogy bárhol legyen, mindenütt jót tesz. Hogy jönne hát ahhoz, hogy éppen a kenyér-

¹⁶ W. 23, 177, 30.

¹⁷ W. 23, 179, 4.

¹⁸ W. 26, 317, 13.

¹⁹ W. 1, 467.

²⁰ W. 23, 153, 2.

ben haszon nélküli legyen, hiszen ez ugyanaz a test, ugyanaz a szó és ugyanaz a módszer, ami pedig egyedül csak hasznos és jó lehet? ... Mi tudjuk, hogy ez a test csak használható, bárhol is legyen.”²¹ Számunkra a szentségben „nem egyedül Krisztus testi mivolta van jelen, hanem jelen van örök istensége is.”²² Az ő teste csupa élet, üdvösség. Az élet és üdvösség, mert Isten van benne a testben. Ilyen ajándékot kapunk Krisztus szentségi jelenlétében. Isten azt a Krisztust adja benne számunkra, akinek teste nem embertől van, hanem a Szentlélektől fogantatott. Mert a Szentlélek Máriát megszállta és az ő erejét reásugározta, hogy a Szent, aki tőle fog születni, a magasságos Isten Fia lesz. „Itt hallod hát, hogy Krisztus teste a Lélektől született és szent test.”²³

Az Úrvacsora mint Jézus Krisztus személyének hasonmása

Az Úrvacsorában is, Krisztus különböző természetű egységben fordul elő. Ez az egység az istenemberi egység alapján jelenik meg. Ez a hasonlatosság már abból is kitűnik, hogy Krisztus teste és a kenyér a maguk különbözőségében vannak egybefoglalva, anélkül azonban, hogy összekeverednének. Ez választja el Luthert a középkori tanítástól. „A magas iskolák annyira áltatták magukat az egész világon, míg maguk is odasodródtak, hogy tanításuk szerint a szentségben lényegileg nem marad meg a kenyér, hanem csak annak külső alakjai.”²⁴ „Ők a testet megtartották, de a kenyérről megfeledkeztek és szóltak: a kenyér elváltozik és elhagyja lényegét.”²⁵ Nekik „csodajel kellett, hogy miképpen tűnik el a kenyér és hogyan veszi el lényegét.”²⁶ „Én eddig csak azt tanítottam és tanítom most is, hogy az ilyen harc nem használ semmit, nem rejlik benne hatalmas dolog, hogy a kenyér itt megmarad-e vagy sem: én úgy tartom Wicliffel, hogy a kenyér itt megmarad, de a bölcselőkkel is tartok, hogy a Krisztus teste is itt van.”²⁷ Hogy valaki a szentségben a bor átlényegülését képzele, „azzal én nem sokat törődöm, mert amint én azt sokszor kimutattam, nekem nem okoz gondot: hogy vajon az bornak marad-e meg vagy sem, nekem elég, hogy Krisztus vére legyen itt jelen és történjen a borral az, amit Isten akar.”²⁸ Luther tanítása az, hogy a kenyér és bor változatlanul megmaradnak. Itt az Úrvacsora Krisztus két természetű egységének a hasonlósága alapján áll előttünk. Ahogy összekeverhetetlen a két természet, úgy van itt is. „És itt nem szabad semmiféle átlényegülésnek, vagy átvándorlásnak történie. a kenyér és bor önmagában változatlan és megmásíthatatlan marad.”²⁹ Egyre erőteljesebben emeli ki a Krisztus két természetű egységének hasonlóságát, hogy megvilágítsa Krisztus testének és vérének egyesülését és viszonyát a borral és a kenyérral. Természetesen olyan teljes egység, mint amilyen a két természetet illetően a Krisztusban van, az a szentségben lehetetlen. Éppen ezért különbség is van a szentség és Krisztus személye

21 W. 23, 257, 24.

22 W. 23, 237, 30.

23 W. 23, 210, 21.

24 W. 26, 437, 35.

25 W. 26, 439, 18.

26 W. 26, 439, 24.

27 W. 26, 439, 26.

28 W. 26, 462, 1.

29 W. 23, 145, 16.

között. Krisztusnál személyi egységről van szó. Az Úrvacsorában való egység nem személyi ugyan, de mégis hasonló módon megnyilvánuló egység. „Mert itt is két valóságból lett az egység, ezt én szentségi egységnek tartom, mert Krisztus teste és a kenyér számunkra a szentségben mindenkor együttesen vannak jelen.”³⁰ Ezen „szentségi egység Krisztusban szorosan összefügg a személyi egységgel.” Mert úgy az, mint emez, egyik sem „természetes egység”. Természetes egységről szó lehet pl. a Szentháromságnál, ahol három különböző személyt, mint egységet fogadunk el, az egység azon alapjánál fogva, amely annak isteni természetében benne foglaltatik. Azonban Krisztusnál és az Úrvacsoránál ilyen egységről tárgyalni nem lehet. Az Igének testé levése a teljes istenemberi egység felbomlása nélkül történt. Az istenember leszálló ajándéka adja a test és vér kapcsolatát az elemekkel, a „szentségi egységhez”. Teljes értelmű egységről van tehát szó. Luther mindent arra a meglátásra helyez, hogy amint a természetek Krisztusban a személyi egységévé vannak összekötve, úgy a Krisztus testének és vérének is legszorosabb összeköttetése van a kenyérral és a borral. A kenyér és bor változatlanok maradnak, de mégis a Krisztus testével és vérével egvűtt teljes egységet képeznek, a szentség egységét. A szentségben is az történik, mint Krisztus személyénél, „mert két különböző valóság egvé válik és egynek neveztetik.”³¹ „Mert való igazság, hogy oly különböző valóságok kerülnek itt egymással kapcsolatba, hogy egészen új dolog áll előttünk az ilven összefüggésből; joggal és helyesen nevezhetjük ezeket egynek jöllehet mindegyiknek megvan a maga különleges mibenléte.”³² Luther olyan kifejezéseket és képeket keresett ehhez a szentségi egységéhez, amelyekkel Krisztus teste és a kenyér egységét a lehető legszemléletesebben tudja kifejezni. Így vette át Augustinustól a tűzes vasról szóló példát.³³ Vas — az vas, a tűz — az tűz, de mind a kettő tűzes-vassá kapcsolódik össze. Luther ennek a segítségével is azt igyekszik kimutatni, hogy a test és vér benne van a kenyérrben, a kenyérral, a kenyér alatt. Azután hivatkozik Pál apostolra, aki II. Kor. 6-ban így ír: „Isten Krisztusban” volt. Róm. 9-ben pedig: „Krisztus Isten”. Ahogy itt mind a kettő egyet jelent, éppen úgy van ez az Úrvacsorában. Értelmezhetjük úgy, „hogy Krisztus teste valóban benne van az Úrvacsorában”.³⁴

Akárhogy is fejezzük ki magunkat, a fődolog megmarad, hogy a kenyér: a test, ami azt jelenti, hogy a kenyér és bor Krisztus testével és vérével egvé lett a „szentségi egységben”. Luther attól sem félt, hogy vaskosabb szavakkal is kifejezze azt, hogy az Úrvacsorában a test és kenyér, vér és bor együttesen kerülnek élvezetre. Ami a kenyérral történik, az a testtel is történik: megesszük, szájba vesszük, szétrágjuk. „Mert nincsen egyetlen bensőségebb, mélyebb és oszthatatlanabb egvesülés, mint az ételnek egyesülése azzal, aki megeszi. Mert az étel átváltozik és átmegy a megeví természetébe és vele egvé lesz. Másfajta egyesítés, mint pl. szöggel, ragasztóval, vagy kötéllel, vagy valami hasonlóval, nem képez elválaszthatatlan lényegét az összekötött dolgokkal. Így egyesülünk mi is a szentségben Krisztussal és egy testté leszünk, hogy ő így miérettünk közbenjárjon, hogy úgy cselekedjék velünk, mintha ő

30 W. 26, 442, 23.

31 W. 26, 439, 30.

32 W. 26, 443, 29.

33 W. 26, 444, 16.

34 W. 26, 263, 5.

lenne az, aki mi vagyunk, hogy az, ami minket ér, őt érje. Viszont hogy mi úgy fogadjuk őt, mintha mi azok volnánk, ami ő, ami azután végül meg is fog történni, amikor mi vele egyformák leszünk, amint Szent János (I. János 3, 2.) mondja: «De tudjuk, hogyha nyilvánvalóvá lesz, hasonlókká leszünk Krisztushoz». Ilyen mély és teljes Krisztusnak a közössége mivelünk. Őt a mi bűneink támadják, viszont bennünket az ő igazsága védelmez. Mivel az egyesülés mindent közössé tesz, mindaddig, amíg a bűnt teljesen ki nem irtja belőlünk, és minket magával egyenlővé nem tesz az utolsó napon.”³⁵

Másfelől viszont Luther határozottan tudja, hogy a Krisztus teste lelki és isteni test, nem pedig romlandó hús, azért azt „feldarabolni, osztani, törni, rágni, emészteni, fogyasztani és megrontani nem lehet.”³⁶ A rajongók szemére is vetették hogy így tehát „Krisztus testét fogakkal széjjeltépik, megrágnak, a gyomor megemészti, mint egy darab marhahúst”.³⁷ Erre Luther azt válaszolja, hogy „mégis mindenkor igaz marad, hogy Krisztus testét senki sem láthatja, se meg nem foghatja, nem eheti, vagy rághatja, ahogy látszólag más húst látnak és széjjelrágják”.³⁸ De másrészt utal a szövegre, mely szerint „Krisztus teste az asztal fölött megtöretik és szétszattatik, harapják, rágnak és lenyelik, mint más kenyeret, tehát továbbra is teljesen igaz, aki ezt a kenyeret megfogja, az Krisztus testét fogja meg és aki ezt a kenyeret eszi, az Krisztus testét eszi, aki e kenyeret fogakkal és nyelvvel rágnak, az fogával és nyelvvel Krisztus testét rágnak”.³⁹ Luther kifejezetten dicséri Miklós pápát, hogy ő Berengárt a helyes ismeretre kényszerítette. „Adná Isten, hogy minden pápa olyan keresztyéniesen foglalkozna mindeh dologgal, mint ez a pápa Berengárral tette. Mert a lényeg az, hogy aki ezt a kenyeret eszi és rágnak, azt eszi és rágnak, ami Krisztusnak valóságos teste és nem pedig üres kenyeret eszik csupán.”⁴⁰

Ez a kettősség nincs ellentétben egymással. Luther meggyőződése szerint Krisztus teste maga nem osztható és nem rágható. Megoldást a „szentségi egység” tanítása ad, amely szerint a kenyér és a test szétválaszthatatlanul vannak egymással összekötve. Erre alapít Luther mindent. A test és kenyér egy szentséggé lettek!

Az Úrvacsora mint Krisztus történelmi jelenlétének folytatása

Luther még tovább megy: Krisztus emberré létezésével és a „szentségi egységgel” még nem mondta ki az úrvacsorai krisztológia utolsó gondolatát. Ez csak azt jelenti közelebbről, hogy Krisztus az ő vérével és testével mindenütt jelen van és minden „telistele van Krisztussal”. Ezzel Luther csak közelebbről akarja felfedni, hogy Krisztus megfoghatatlanul hogyan tud mindenütt jelen lenni és hogy az ő testi jelenléte hogyan lehetséges egyszerre több helyen. Itt arra a meggyőződésre jut, hogy az Úrvacsorában Krisztusnak a kenyér és bor elemeihez való különleges viszonyáról van szó. Az Úrvacsora folytatása Krisztus történelmi jelenlétének a jelenkor számára. Ha ugyanis Krisztus testileg is mindenütt

³⁵ W. 23, 248, 17.

³⁶ W. 23, 251, 27.

³⁷ W. 23, 243, 8.

³⁸ W. 26, 442, 35.

³⁹ W. 26, 474, 32.

⁴⁰ W. 26, 442, 39.

jelenvaló, akkor meg lehet érteni, hogy nem kizárólag az Úrvacsorában van jelen, hanem minden tárgyban és teremtményben. Jelenléte eszerint minden elemtől függ. „Hát Krisztus teste ott van minden sarakban? ej, akkor hát ehetem és ihatom őt minden bormérésben, minden tálból, poharakból és kannákból. Akkor hát nincs különbség az én asztalom és az Úr asztala között.”⁴¹ Luther ezzel szemben hangoztatja, hogy az Úrvacsorában különleges viszony van Krisztus, a kenyér és bor elemei között. Krisztus magát odakötötte ezekhez az elemekhez, hogy így tudhasuk, hol lehet őt bizonyosan megtalálni. Ha a mindenütt-jelenvalóság tanának az volt a gondolata, hogy Krisztus az emberiség számára mindenütt megtalálható, úgy az Úrvacsora-tan kimutatja azt a megállapítást, hogy Krisztus emberi mivoltával egy határozott helyen, vagy jobban mondva: minden helyen, de ezen határozott módon, ti. a kenyérral és borral való kapcsolatában lesz jelenvaló számunkra. Mialatt — mint már láttuk — a testnek és vérnek szentségi egyesüléséhez érkezünk a kenyér és bor által: Krisztus leköti magát egy különleges helyhez, mert ő egészen közel és közvetlenül akarja ideajándékozni magát. „Te őt nem úgy fogod falni és inni, mint a kelkáposztát és a levest az asztalodon: ő megfoghatatlan, azért nem fogod őt tapintani, jóllehet ott van a kenyéredben. Ő magát hozzádköti és téged különleges asztalhoz visz, ő maga nyújtja neked a kenyeret, hogy szava szerint őt edd, amint azt rendelte, mondván: «ez az én testem». Mintha azt mondaná: itt kenyeret is ehetsz, mert hiszen elég közel vagyok hozzád, íme biztos, hogy «ez az én testem»! Ha te ezt eszed, akkor eszed az én testemet, de másképp nem. Miért? Mert így akarom magam a szavammal hozzádfűzni.”⁴² Miközben Krisztus így köti magát az Úrvacsorához, a jelenkor részére is újólag teszi azt, amit akkor tett, amikor emberré lett, magát a testhez fűzte, és földi jelenlétre adta. Ezért nagy út van az ő földi életének emberi testbe való szállásától egészen a jelenkor minden Úrvacsora-ünnepéig. Luther ezért Krisztus földi életének minden megnyilvánulását és minden Úrvacsora-vételt egymással kapcsolatba és összefüggésbe hoz. „Az emberré-válnak teste kell, hogy egészen és egyszerre elfogadtassék, szülessék, hordassék, azt megegyék és higgyenek benne.”⁴³ A szenvedései le vannak zárva, amelyek földi-történelmi élete és megváltói munkája végzése során őt érték, de másrészt tovább is folytatódnak, ámbar a mennybe ment és az Atyánál nagy tiszteletben áll. Az ő szentségének minden tagadása és elferdítése szenvedés számára, holott tiszteletet kellene kapnia; az oltár, amelyen Krisztus magát a szentségben felénk nyújtja, nem más, mint egy darab kereszt. Ha Krisztus minden félreismerésért és szentségének minden méltatlanul fogadásáért és elferdítéséért szenved is ugyan, mégis azt különleges módon szenved el. Hogy ő „mindkét helyen”: a kereszten és az oltáron is szenved”.⁴⁴ ez mutatja, hogy Luthernél mennyire egy vonalban levőnek számított Krisztus úrvacsorai jelenléte és földi jelenléte. Ez az „egyidejűség” élménye és egyúttal az „egyhelyűség” is Krisztussal a szentségi elfogadás jelenlegi pillanatában. Ez a „mysterium fascinosum et tremendum”, melyet Jézus övéi előtt való megjelenésével keltett, s melyet Luther is közelről ismert. Mialatt Krisztus úrvacsorai testi jelenlétéről szól, Krisztus megfogható

41 W. 23, 149, 16.

42 W. 23, 151, 27.

43 W. 23, 251, 32.

44 W. 23, 157, 39.

jelenvalóságát Luther majdnem olyan közről és élesen látja, mint Jézus tanítványai a Feltámadott megjelenését. Így tehát Luthernél az úrvacsorai jelenlét állításában Krisztus földi jelenlétének a jelenben való folytatásáról van szó. Az Úrvacsorát Krisztusnak mindig megújuló emberré levésének nevezni azonban nem lehet, mert az emberré levés csak egyszer bekövetkezett tény. Krisztus földi életét befejezte, visszatért a magasságba, de történeti jelenlétének folytatása adva van az Úrvacsorában. Az emberré levés és a szentségi jelenlét egymással párhuzamos tények. Amint Krisztus az egész emberiséget, mint egy lepel, beborítja és átfogja, úgy az ő teste is — Luther nem fél az erős kifejezéstől — mintegy a kenyér ruhájába öltözte fel magát. (Így hirdette ezt Luther az 1528-i kátépredikációinak második részében.) Krisztus anyjának, Máriának másként mutatkozott meg, mint a pásztoroknak, Simeonnak vagy kortársainak és ismét másként mutatkozik meg nekünk.⁴⁵ Luther határozott módon utasítja vissza az emberi hiú okoskodás minden formáját. Világosan látja, hogy miért van jelen Krisztus a szentségben: azért történik ez, „mert ő az egész világon oly közel akar lenni, ami nem történné meg, ha ő valahol láthatóan jelenne meg.”⁴⁶ Krisztus nem azért teszi ezt, hogy csak egyes emberek előtt legyen ez nyilvánvalóvá, hanem mindenki előtt. Azután meg ugyanaz a test az, amivel akkor jelent meg, mint amivel ma jelenik meg. Ha Krisztus ma nem is teszi magát láthatóvá az Úrvacsorában, mégis ugyanaz a test az, amit az ő életideje alatt láttak és érintettek, mint amit most esznek. Most se eszünk más testet és vért, szellemileg se, csak ugyanazt, amit akkor láttak és keresztre feszítettek.⁴⁷ Így jut el Krisztus történeti jelenlétének folytatása az Úrvacsorában hozzám. Mi nem állunk mögötte az első tanítványoknak a közösség közvetlenségét illetően. Amikor Krisztus a világból eltávozott, akkor tanítványai számára és mindenki számára, aki a jövőben az Úrvacsorát elfogadja, minden időkre jelenlevőnek jelentette ki magát, mialatt testileg is hozzákötötte magát a szentség elemeihez. Ezért intett bennünket, „hogy mi ilyen évés révén olyan sokat fogunk nyerni és olyan messze eljutni, mint azok, akik őt születték, látták, hallották, hordozták stb., sőt hozzánk testileg is olyan közel lesz mint azokhoz volt.”⁴⁸

Eschatológikus feszültség az Úrvacsorában

Minden üdvtényen bizonyos eschatológiai feszültség terjed el és áramlik szét Luther számára Krisztus testének és vérének a szentségben való jelenléte mintegy folytatását jelenti Krisztus földön való történeti jelenlétének. A titok, a mysterium, a „még nem” jelleg, az elrejtettség, elrejtettség, mind afelé a végső lepellehullás és nyilvánvalóvá-tétel felé fordítják a figyelmünket, amely a keresztyén hit reménység-oldalára tartozik. „Természetesen csodajelnek tekintendő, hogy Krisztus teste és vére benne van a szentségben, de itt most mégsem látható.”⁴⁹ Jöllehet a test és vér jelen vannak, azonban mégis senki sem láthatja azokat, sem nem eheti, vagy haraphatja a Krisztus testét. Itt láthatat-

⁴⁵ W. 23, 193, 1.

⁴⁶ W. 23, 193, 11.

⁴⁷ W. 23, 243, 19.

⁴⁸ W. 23, 193, 8.

⁴⁹ W. 26, 478, 15.

lan dolgról van szó, amelynek a látásáról és érzéséről egy szónak sem szabad elhangzania. Amit Krisztus valóban ad, annak a hitben és a reménységben kell elrejtőzve maradnia az eljövendő napig. Ami már itt van, az még nem egészen nyilvánvaló, hanem csak az eljövendő napon lesz láthatóvá. Ez nem azt jelenti, hogy itt bizonytalan minden, hiszen Krisztus szava mindenre elég nekünk, azonban a tisztánlátás számunkra arra az időre van elhalasztva, amikor Krisztus eljön az utolsó napon. Az Úrvacsora ajándékával nem úgy áll a dolgunk, hogy attól már itt a földön teljes értelemben üdvözülhetnénk. De éppen ezen láthatatlan jelleghez fűződik a hit. „A hit pedig a reményletű dolgok valósága és a nem látott dolgokról való meggyőződés.” (Zsid. 11, 1.) Egyedül a hitre tartozik az, hogy Krisztus ajándékát megragadjuk és engedelmesen elfogadjuk. A hitnek az a sajátossága, hogy az akadályokra nem figyel, hanem a rejtett tartalom felé irányul és meglátja a láthatatlant, mintha látható lenne. Azért közeledik Krisztus az Úrvacsorában ilyen formában felénk, „das der glaube raum habe”.⁵⁰ Mert a hit az Úrvacsorában jól látja és megérti azt, amit a test soha nem bír látni és megérteni. Ha a vitatkozók minduntalan kérdezősködnek az Úrvacsora érezhető és nyilvánvaló haszna felől, ezzel egyenesen rámutatnak arra, hogy „ők nagyon szeretnék megtapogatni és érezni azt, amit nem hisznek”.⁵¹ „Nekünk elég az is, hogy mi a szavak és hit által meggyőződünk róla, hogy ő itt van.”⁵² Mialatt mi Krisztust esszük és isszuk, nem állunk mögötte az apostoloknak, akik őt látták, hallották és hirdették. Ez csak egy másik módja annak, amelyben ő magát nekünk adja: ő nem hagyja, hogy lássák, hallják, hanem csak hogy egyék és igyák. Ez a láthatatlanság azonban éppen azzal hat, hogy ő így „az egész világhoz olyan közel tudott jutni, ami nem történhetett volna meg, ha láthatóan jelenne meg.”⁵³ Krisztus éppen a láthatatlanságában tud az egész világhoz közel jutni: közelebb varmost, mint volt az apostolok korában, mert akkor egy meghatározott helyen született, az Úrvacsorában való rejtett jelenléte teszi őt képessé arra, hogy ugyanazon időben mindenütt jelen lehessen. Nemcsak közel van, hanem minden helyen meg is ragadható, mégpedig úgy és akkor, ha láthatatlan. Krisztus szentségi jelenlétének láthatatlansága olyan korlát, amelynek felemelése után a keresztyén ember olyannyira áhítozik.

Az újszövetségi Úrvacsora

Eddig is kitűnt, hogy az úrvacsorai kérdést és minden más kérdést is csak mint az evangélikus lutheri egyházhoz tartozók tudjuk tárgyalni. Azonban nem volnánk méltóak a lutheránus névre, hogyha nem vetnénk pillantást arra, hogy ezek után milyen viszonyban van a Szentírással az a tanítás, amelyet egyházunk vall. Ez a vizsgálódás korántsem jelenti a lutheri állásfoglalásból való kiszakadást, ellenkezőleg: csak erősíti módszerünk evangélikus voltát, mivel nem történik egyéb, mint hogy a „normae normatae” tekintélyét alávétjük a „norma normans” föltétlen tekintélyének.

Az Újszövetségben a synoptikusok csaknem teljesen egyezően be-

50 W. 23, 193, 15.

51 W. 23, 257, 33.

52 W. 26, 478, 16.

53 W. 23, 193, 11.

szélik el az Úrvacsora szerzését (Máté 26, 26—30; Márk 14, 22—26; Lukács 22, 14—20.). Jézus az utolsó vacsora alkalmával veszi a kenyeret, megáldja, darabokra osztja, minden tanítványának egy-egy falatot nyújtva belőle, ezt mondja: ez az én testem. Ez arámi nyelven hangzott el, amelyben ugyanis, mint a mágyarban, nem teszik ki a copula-t. A görög nyelvű evangélistáknak ki kellett ezt tenniök: touto estin to sóma mou. Latin megfelelője: hoc est corpus meum. Egyszerű világos, betű szerinti értelme ennek: ez az én testem. Ennél többet nem mondott Jézus. Ő maga sem kisebb csoda a kenyérben, mint a teste. Jézus tehát mindenképpen egy titokzatos, de valóságos kapcsolatot jelent ki a megáldott, megtörött vacsorai kenyér és sajátmaga között. Ezt körül lehet írni sokféleképpen, vagy legalább is megkísérelhetjük, de ha helyesen akarjuk magunkat kifejezni, ennek mindig újra csak egy lehetősége van, alázatosan ismételni Jézus szavát: ez az ő teste! Ugyanígy tesz vérével is Csak az erőszakos halál választja szét a testet a vértől. A vér az Ószövetség szerint az odaadott életet jelenti a kultuszi használatban, mert a vérben van a lélek, tehát az élet. Krisztus odaadja vérével új szövetségül, engesztelő áldozatul. Az ő halála folvatja ki azt a vért, amely menekülést hoz az ember számára Isten sújtó, pusztító haragja elől. Ez a szövetség tehát a kegyelem szövetsége.⁵⁴ Csak az kerül Isten bűnbocsátó kegyelme alá, akinek közössége van ezzel a vérrrel. Testét és vérével adja Krisztus, tehát teljesen, egészen, valóságosan nyújtja önmagát.

Pál apostol I. Kor. 11, 23—32-ben adja a legrégebbi írásban ránk maradt úrvacsorai tudósítást. Az apostol különösen hangsúlyozza Krisztus új szövetséget szerző, engesztelő áldozati halálát. Arról a Krisztusról kell megemlékeznünk, aki meghalt, de feltámadott és él, s éppen feltámadása záloga engesztelő, Isten előtti büntörölő áldozati halálának. Az erről való megemlékezés akkor történik, mikor a kenyeret megtörjük és eszik, a poharat megáldják és isszák. Azt a kenyeret és bort, amelyről Krisztus azt mondja: ez az én testem, ez az én vérem. Nem közönséges eledel tehát az Úrvacsora, hanem Krisztus teste és vére. Így szól erről az apostol I. Kor. 10, 16-ban is. Ez a megáldott kenyér és pohár részesít bennünket a Krisztus testében és vérében.

Maga Jézus beszél az ő eledel mivoltáról, valóságos szentségi jelenlétéről. Jézus nemcsak kenyérvérévről beszél, vagy arról, hogy ő valamilyen elszellemesített, képletes értelemben való kenyér, hanem arról, hogy az ő teste a kenyér, s ezt kell vennie annak, aki örök életet akar. A farizeusok felhördülésére pedig nemhogy enyhítené szavai meglepetésszerűségét, hanem még élesebben szól: „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, örök élete van annak, és én feltámasztom azt az utolsó napon.” (János 6, 54.) A „ho trógón” pedig nemcsak egyszerűen „enni-t jelent, hanem a „rágni”, „haragni” igét is. Ezzel minden jelképes, szimbolikus értelmezés lehetetlenné válik. Jézus hitetlen hallgatói éppen ezért botránkoztak meg ezen, mert valóságosan értették szavait. Jézus pedig csak jobban nyomatékozza testének és vérének az evés-ivással, sőt eledelkkel való legszorosabb kapcsolatának hangsúlyozását: „Mert az én testem bizony étel és az én vérem bizony ital. Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, az én bennem lakozik és én is abban.” (János 6, 55—56.) Még ha lehetetlennek tűnik is fel az emberi fül számára, Jézus akkor is hangoztatja, ismétli, hogy amint az étel egyé lesz

⁵⁴ Joachim Jeremias: *Der Abendmahlsworte Jesu* 77. o.

testünkkel, úgy fog ő bennünk lakozni, s mi őbenne. Sőt azok számára, akik megvetik testét és véréát, így szól: „Bizony, bizony mondom néktek: Ha nem eszitek az ember Fiának testét és nem isszátok az ő véréát, nincs élet bennetek.” (János 6, 53.)

Ezekben látjuk a szentírási úrvacsorai krisztológia rövid summáját. A következőkben vizsgálódásunk tárgya az lesz, hogyan érvényesül Luthernél a Szentírás és Luther tanítása hogyan viszonylik ahhoz.

Luther és az újszövetségi Úrvacsora

Luther számára nem érv és bizonyíték volt a Szentírás, hanem alap, zsinórmérték és minden. Egész úrvacsorai krisztológiája a Szentírásan épül fel, ahhoz ragaszkodik, arra épít, belőle él. Ha elszakadna attól, akkor Luther önmagát tagadná meg. Krisztus valóságos szentségi jelenlétéhez ezért ragaszkodott annyira, mert az Írás tanította meg rá. Így írnak a synoptikusok: „Ez az én testem, ez az én vérem”. Pál apostol ugyanazt hangsúlyozza. I. Kor. 10, 16-ban azt állítja, hogy a pohár, amelyet megáldunk, a kenyér, amelyet megszegünk, Krisztus testében és vérében részesít minket. A méltatlanok pedig Krisztus teste és vére ellen vétének, I. Kor. 11, 27. szerint. János evangéliumában Jézus Krisztus világosan mondja, hogy teste bizony étel és vére bizony ital. Az Írás semmit sem szól a kenyér és bor átlényegüléséről, a kenyér kenyér marad, de ugyanakkor Krisztus teste valósággal jelen van benne. Luther consubstantiatio tanítása teljesen egyezik az Írás bizonyágtételével. A „szentségi egység” pedig annak a hangsúlyozása, amit az Ige mond, hogy ti, Krisztus teste és vére, valamint a kenyér és bor között valóságos, tökéletes kapcsolat van. Krisztus mindenütt jelenvalósága szintén az Íráson alapszik, az a kenyér, amelyről Krisztus azt mondta: ez az én testem, mindenütt jelen van az Úrvacsorában. Másrészt folyik mindazokból az íráshelyekből, amelyek Krisztus istenemberségét hirdetik, attól az Igétől kezdve, hogy az Ige testté lett. A vegyének és egyének rendelés pedig nyilvánvalóvá teszi a testi szájjal való evést, ezt erősíti Jézus szava János evangéliumában is. A Krisztussal való közösséget a testének és vérének magunkhoz vétele által kapjuk meg. Erről szól János 6, 56: „Aki eszi az én testemet és issza az én véremet, az énbennem lakozik és én is abban”.

A lutheri úrvacsorai krisztológia főbb pontjai — öviden felsorolva — tehát így viszonylanak a Szentíráshoz. Hitvallási iratainkból és Luther úrvacsorai irataiból nyilvánvaló, hogy az evangélikus lutheri egyház az, amely a Szentírásra való figyelmet a lehető legteljesebben igyekszik elvégezni. Semmi más célja nincs tanításának, mint egyedül az, hogy az Írás szavát leghívebben, legpontosabban, legmaradéktalanabbul, legalkalmazkodóbban fejezze ki, képviselje és hirdesse a világban, amennyire emberi próbálkozás Isten csodálatos titkait meg tudja látni az Ő kinyilatkoztatott Igéjében. Maga Luther is tisztában volt azzal, hogy Isten Igéjének tökéletes és teljes megértésére soha nem jutathunk el.

Dr. Ottlyk Ernő

A Rerum Novarumtól a Mater et Magistra-ig

Olvasóink egy igen tekintélyes része az eddig elmondottakat „történelmi páholyból” nézhette végig, értve az idézőjeles kifejezésen azt, hogy a magam generációja számára az Osztrák—Magyar Monarchia, az első világháború, majd a Tanácsköztársaság csak írásbeli dokumentumok s a kortársak elbeszélései alapján ismeretes. Nem így a 20-as években kezdődő ellenforradalmi, Horthy-korszak! Ennek az „áldásait” a mi generációnk, a 35—40 évesek generációja is „élvezhette”, annak ezernyi visszásságát, ellenmondását s főleg embertelenségét a saját bőrén érezhette. Így, amit a következőkben még elmondunk, az már nemcsak a történelmi események elbeszéléseként kell hogy hasson, hanem a meg tapasztalt, átélt események felelevenítéseként.

A földreform

már jó ideje, a húszas évek előtt is égető kérdése volt a magyarságnak. Égetővé tette az, hogy a nagy földbirtokok mellett a parasztság nagy része és az agrárproletariátus nem rendelkezett számottevő földtulajdonnal. A jobbágyrendszert végeredményben még mindig konzerváló nagybirtokosság nem akarta, de nem is tudta állandó jelleggel foglalkoztatni a falusi lakosság jó részét s a gazdasági válságok, maga a fejlődés is, életképtelenné tették a törpebirtokok, az 1—2 holdas „gazdaságok” teljes egészét.

Ebben a kilátástalan helyzetben nem jelentett megoldást a tömeges kivándorlás sem, hiszen a többek között csak a munkaképes lakosság egy részének távozását jelentette, azok itthon maradó családtagjainak anyagi helyzetét vagy csak alig, vagy még inkább semmiképpen sem javította. Közben az évek haladásával egyre nőtt a törpebirtokosok száma és a törvényszerűségnek megfelelően anyagilag egyre lejjebb csúszott az alsóbb néprétegek minden osztálya.

A világháború demagóg jelszavai között igen „előkelő” helyet foglalt el a földosztás nagyhangú ígéretése. Hogy aztán milyen úton-módon gondolták ezt az akkori Magyarország vezetői elérni, arról hallgattak, ezzel is jó előre elárulva azt, hogy a földreformot maguk sem gondolták komolyan és a jól használható kortesfogáson kívül az ilyesfajta jelszavakat semmibe se vették.

A magyar baka hát azzal az ígérettel a tarsolyában vérezte végig a háborút, hogy a béke után teljesedik az évszázados álom: végre maga is földhöz jut. Ám ezeket a maszlagos ígéreteket igen rövid idő után ő maga sem vette komolyan. Nem is vehette annak, hiszen az otthonmaradók levelei s sok minden más jel arra mutatott, hogy itt is becsapták, akárcsak „őfelsége a király”, aki 1914-ben, a háború kitörésekor arról szónokolt, hogy „mire a falevelek lehullanak” mindenki békében hazatérhet.

Egyre azonban — de ezt az egyet a magyarság urai éppen hogy nem vették számításba — jó volt ez a demagóg jelszóhadjárat. Nevezetesen arra, hogy a háború vége felé egyre türelmetlenebbé lett ez a követelés: békét és földet. Az októberi polgári forradalom közvéleménye már e követelésektől hangos és amikor annak helyébe a Tanácsköztársaság

lépett, akkor a föld utáni vágy elemi erővel tört ki a szegényparasztságból, úgyhogy ezt a vágyat senki sem fojthatta el többé.

De erről az „elfojtásról” szó sem volt akkor. Sőt! A Magyar Tanácsköztársaság első intézkedései között ott találjuk — a bankok, gyárak, iskolák stb. államosítása mellett — a nagybirtokok államosításáról szóló törvényt is. Ez az intézkedés, ha rövid időre is, pontot tett a régi, jogos követelésekre, módot, lehetőséget adva a parasztságnak arra, hogy a megváltozott helyzetben urává legyen a földnek.

A földhöz jutott parasztság egy részének politikai öntudatára jellemző az a tény, hogy e rendelkezések után kis időre, közösen kezdte művelni a kapott földet, mezőgazdasági termelőszövetkezeteket alakítva országszerte. (Hajdani jó Móricz Zsigmondnak jókora vesszőfutást kellett végigszenvednie a Horthy-Magyarországon azért, mert a Somogy megyei termelőszövetkezetekről lelkes hangú cikkeket írt a korabeli lap hasábjain.)

A Tanácsköztársaság leverése után sok mindent nem lehetett meg nem történné tenni, sok mindent nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Így többek között nem lehetett hallatlanná tenni az egyszer már földhöz jutott parasztság ugyancsak ébren maradó követeléseit sem. Az ellenforradalom terrorja sem volt elegendő ahhoz, hogy a régi, de a dicsőséges hónapokban beteljesedésre jutott kívánságot: a földreformot teljességgel mellőzze. Ehhez nem állt olyan biztos lábon az akkori gyilkos rendszer.

Innen érthető az, hogy a meginduló „keresztény kurzus” hivatalosan is felvette programjába a valamilyenféle földreform végrehajtását. „Valamiféle” mondottunk és nem ok nélkül. Nem arról volt ugyanis szó, hogy a Tanácsköztársaság idején beállott változásokat legalizálják, hanem arról, hogy a jogos igényeket különböző ügyeskedéssel leszereljék.

Végeredményben — a szituációt ismerve — szó sem lehetett arról, hogy a Magyarország mezőgazdasági területének nagyobbik részét a magáénak mondható nagybirtokosság lemondjon birtokairól és ezzel együtt élvezett jogtalan előjogairól. Nem lehetett szó, mert az uralkodóosztályok ismét a kezükben tudták az egyszer már elvesztett hatalmat s ennek a hatalomnak a birtokában még inkább a pozíciójuk megerősítésén fáradoztak. De — még egyszer — a helyzet nem volt alkalmas arra, hogy csak a nyílt terror (Orgovány, Szekszárd) eszközével hallgattassák el az elégedetlenkedők millióit. Ilyen helyzetben jött létre a Nagyatádi-féle „földreform”.

Ezt a nevetségesen kiskaliberű törvényjavaslatot Rubinek Gyula, a Friedrich-kormány földművelésügyi minisztere dolgozta ki, s a következőkben Nagyatádi Szabó István, a Kisgazdapárt alapítója, a Teleki-kormány új földművelésügyi minisztere terjesztette elő. Az 1920:XXXVI. tc. — és ez, ami figyelemreméltó — az ország megművelhető mintegy 16 és félmillió kataszteri holdjából csak valamivel többet mint 900 ezer kataszteri holdat vett igénybe, mégpedig azokat, melyeket a nagybirtokosok ajánlottak fel erre a célra. Hogy ez utóbbi pedig mit jelentett, azt hiszem, arról nem kell sokat beszélünk. Nem kell, mert mindnyájunk előtt nyilvánvaló, hogy a nagybirtokosok a földek — borsos ár-megjelölés mellett — legrosszabbját „ajánlották” fel a földreform céljaira. Azt is mondhatnók, hogy néhány tönk szélén álló birtokosnak egyenesen jól jött, hogy a rosszul jövedelmező földjeitől, áron felül, megszabadulhatott s közben még valamiféle látványos gesztussal bizonyíthatta a parasztság követelésének „megértését”. (Azt csak zárójelben

mondjuk el, hogy a felosztásra került föld tekintélyes részét a „vitézek” kapták. Azok a megtévesztett kispolgári és paraszti elemek, akikben a Horthy-rezsim ezen az áron alsóbb társadalmi osztályú bázisát vélte biztosítani. S tény az is, hogy a statisztikai kimutatások szerint a földhözjuttatott 400 ezer parasztból mintegy 300 ezer volt a szegényparaszt és ezek sem kapták meg a kiosztott földek többségét. Sőt csupán 300 ezer hold volt az, amit közöttük szétosztottak 1—1,5 katasztrális holdas parcellákban. A gazdasági válság idején ezek az emberek is tönkrementek, mivel a kataszteri korona-haszon után fizetendő 60 pengőt képtelenek voltak megfizetni.)

A fentiekből — és az el nem mondott tényekből — egyenesen következik az, hogy ezt a „földreformot” késerű maszlagnál egyébnek nem mondhatjuk, S a római katolikus egyház még ezt is sokallta... Mindenestre jellemző.

Hogy pedig a római egyház elvi álláspontját megérthessük, idézzük vissza emlékezetünkbe a Rerum Novarum két mondatát: „Azokat a pénzeket, amelyeket a keresztyének önként összeadtak, kegyes alapoknak nevezi Tertullianus... Így keletkezett az a vagyon, amelyet az egyház mint a szegények örökségét különös gonddal őrzött...” S melléje ismét csak idézzünk, de most már a „földreform” előtti katolikus megnyilvánulásokból.

A már eleve ellenzett „földreform”-javaslat előzetes tárgyalásánál megjelent Csernoch János hercegprímás is és hozzászólásában a többi között ezeket mondta: „Nekem az volna a nézetem (miután több ellenvetését meghallgatták), ki kellene mondani elvként, hogy pénz nélkül földet senki sem vehet. Akik a föld árának legalább a felét meg tudják fizetni, azért vállaljon az állam valami garanciát, de ahol még a felét sem tudják megfizetni, ott iparkodjék az állam földhaszonbérletet szerezni, hogy... Azt hiszem, ennek legalábbis 400 négyszögölnek kell lennie, hogy tudjon rajta magának kis házikót építeni, kecskét tartani. Hanem tessék csak számítást tenni, tudjuk milyen nagy kincs a kecske, mert kevéssel is megelégszik és igazán pótolja a tehenet...”*

De honnan érhető a római katolikus egyház makacs ellenállása ebben az igazán szerényre méretezett földreformban?

A kérdésre nagyon egyszerű a magyarázat. S amikor ezt bizonyítjuk, akkor legyen szabad segítségül hívní a statisztikai adatokat.

A kezemben levő statisztikai kimutatások a következőket bizonyítják:

A római katolikus egyházi birtokok összterülete (az 1935-ös összeírás szerint)	862 204 kh
A r. k. tanulmányi alap földtulajdona több mint	100 000 kh

S ezekben az adatokban nem találjuk meg azokat a különböző egyházi rendeltetésű kisbirtokokat (100 kh-ig), melyek akár így, akár úgy a helyi lelkészek (plébánosok, iskolák stb.) birtokát képezték.

* Itt szándékosan nem beszélünk az ún. bérleti szerződésekről. Azokról a módszerekről, melyek megintcsak a parasztság becsapását szolgálták. Arról van nevezetesen szó, hogy a „földreform” egyik megnyilvánulásaként a nagybirtokosság — így az egyház — „hajlandó volt” földjeinek — persze, hogy a legrosszabb földjeinek — haszonbérbe adására. Amikor pedig a bérlők a gazdasági, az időjárási viszonyok miatt a haszonbért képtelenek voltak kifizetni, akkor a nagybirtokosság — a törvényes végrehajtás mellett — fennen hirdette, hogy a parasztság képtelen betölteni azokat a kívánalmakat, miket a nemzetgazdálkodás minden mezőgazdasági dolgozóira kiró. S tegyük hozzá, hogy ez utóbbi észrevétel nagyon is helytálló, mert 1—2 holdon már abban az időben sem lehetett gazdaságosan termelni.

De a kimutatások elárulják még a következőket is, ti. hogy az egyes r. k. egyházkormányzati egységek milyen földbirtokokkal rendelkeztek. Megint csak idézek:

Az egri főkáptalannak a birtoka	39 000 kh
a kalocsai érsekségé	65 000 „
a pannonhalmi Szt. Benedek Rendé	59 000 „
a veszprémi püspökségé	52 000 „
a veszprémi káptalané	49 000 „
a zirci apátságé	46 000 „
az egri érsekségé	40 000 „
az esztergomi érsekségé	36 000 „

A kimutatás megjegyzi — s ebben igaza van —, hogy ezek az adatok csak a nagyobb r. k. egyházi birtokokra vonatkoznak. Majd így folytatja:

„Ugyanakkor pedig Magyarországon 1935-ben 628 431 volt az 1 kh aluli paraszt, 556 352 volt az 1 és 5 hold közti paraszt »birtok« száma.”

A közölt adatokhoz nem kell kommentár...

Ne elégedjünk meg azonban csak a száraz adatközléssel. Hallgassuk meg a másik oldalt is, mert így még érdekesebb és igazabb lesz az eddig felvázolt kép. Az idézetekhez nem fogunk fűzni semmi észrevételt, bírálatot — noha némegyszer keserű szájjal tehetnénk meg —, hanem csak szó szerint hozzuk a már többször elővett „Rerum Novarum Emlékkönyv” — enyhén szólva — nagyhangú kiadási kimutatásait.

Ezek szerint a — már előbb látott 59 000 kh-dal rendelkező pannonhalmi Szt. Benedek Rend kiadási mérlege a következő volt:

I—VII-ig terjedő költségvetési pontok összege: 3 230 357 P.

Az egyes pontok részrebontási adataiból a következők derülnek ki a többek között:

I. A gazdaságokkal kapcsolatban

Gazdatisztek és családjaik évi kegydíja —	44 105,— P
Alkalmazottak kegydíja és segélye (!) — —	19 490,— P
Szülési segély (!) — — — — —	2 000,— P
Rossz termés esetén a konvenciók földek hozamának kiegészítésére (!!!) — — —	1 800,— P
Szeretetházra — — — — —	8 000,— P
A menházi gyermekek karácsonyfájára —	100,— P
Karitatív egyesületeknek — — — — —	1 000,— P

III. Apátságokban

Szegények ételmezése — — — — —	900,— P
Pénzadományok — — — — —	1 000,— P
Természetbeni adományok — — — — —	2 000,— P

IV. Alkalmazottak évi illetményei

(A kimutatás csak általánosságban közli, hogy a rendtagok és családtagjaik, valamint az állandó alkalmazottak összesen 2 716 360,— P-t kaptak)

V. Segélyösszegek

Rendtagok szegény rokonsága — — — 73 000,— P

VI. Kegyúri terhek

A 7 gimnáziumra (olvasd és értsd) — — 188 501,— P

(A többit a Horthy-Magyarország „kultúrpolitikája” díszeként az állam dolgozói viselték.)

A sorok írója nem nagyon kedveli a matematikát, de azt a legelembb számtantudás mellett is könnyen megállapítja, hogy az olyan sokat emlegetett, az igazi „szegények” istápolásáról vajmi kevés szó eshetett a pannonhalmi berkekben, mert hátha az ellenkezője lenne az igaz, akkor nem lett volna szükség a „menházra” (mégkevésbé a megalázó 100 pengős adományra), s ami még árulkodóbb, akkor nem adtak volna a „szegény rokonok” 73 ezer pengős támogatása mellett mindössze 1800 pengőt — a gyaníthatóan több száz — konvenciók alkalmazott „kártalanítására”.

Az idézett Emlékkönyv azonban nem elégszik meg a nagyhatásúnak vélt költségvetési számadatok közlésével, hanem „bemutat” néhány papi birtokot is, azzal a szándékkal, hogy bizonyítsa: milyen „idilli” is az élet ezeken a helyeken. E sorokból — majd meglátjuk, hogy célzatosan — idézünk néhányat.

„A zirci apátság uradalmának egyik legszebb ténykedése két nagyközség kifejlesztése. Ezek Zirc és Előszállás. Száz év előtt e községek helyén csak 100—120 családból álló települések voltak, ma több ezer lélekszámot jelent az egy-egy nagyközség. Az egyházi birtok cselédeit mindig tisztességesen fizette, aminek kézzelfogható legszebb bizonyítéka, hogy a birtok közelségében eladásra került parcellák 50 százalékát az uradalom cselédei vették meg és vásárolják még ma is... A cselédháztartások itt a nagyüzem keretén belül egy-egy kisgazdaságot alkotnak...”

Eddig nagyjából a dicsekvés és azt követi a valóság.

E sorok írója véletlenül éppen az előbb említett előszállási uradalomban vészelte át a háború utolsó hónapjait és így saját szemével győződhetett meg az előbbieken foglaltak ellenkezőjéről. Az itt nyert tapasztalatok közül talán legyen elegendő hármat megemlítenünk.

Az első: a mintegy 1000 lelkes cseléd- és summáskolónia egymás mögé épített házainak egyikében sem, sőt a sorházak egyike mellett sem lehetett találni egyetlen wc-t sem... A többit az olvasó fantáziájára bízuk, de azzal a megjegyzéssel, hogy gondoljon arra is, hogy milyen színvonalon lehetett a közegészségügy ezekben az egy konyha, egy szoba lakásokban.

Az uradalom cselédei és a summások keserűen panaszták, hogy hűsféleséget (disznót legtöbbször anyagi körülményeik miatt képtelenek voltak tartani) csak akkor kaptak, ha valamelyik bivalynak úgy tetszett, hogy kimúlják ebből az árnyékvilágból, s a summásoknak hetek hosszat meg kellett elégedniük olyan tésztaféleséggel, nemkülönben kenyérral — és ezt nem Móríz Zsigmondtól plagizálom —, amit az intéző szép-séges vizslája egy adott alkalommal a legmélyebb undor kifejezése mellett lökött félre.

A harmadik: Volt alkalmunk beszélni az uradalom alkalmazottaival — hogyne lett volna a hosszú hónapok alatt — és azok csak arról tudtak beszélni, hogy bérük évente készpénzben mintegy 180 pengő és kb.

ugyanennyi természetbeni juttatásokban. Bérelt földekről ők nem tudtak semmit. De nem is tudhattak, mert az a csekélyke terület, amit erre a célra az uradalom jószágkormányzó-apátja kijelölt, az a botosispánok és hasonló egzisztenciák bérét szaporította.

Hát így — és még szomorúbban festett a valóságban a zirci apátság és a többi egyházi birtok területén az az „idillinek” rajzolt állapot, amibe az előbb belepillanthattunk.

S ilyen gazdálkodási rendszer mellett nem csodálkozhatunk azon, hogy a birtokok nagy része valóban jövedelmező volt. És még kevésbé csodálkozhatunk azon, hogy a római katolikus egyház még a Nagyatádi-féle „földreformot” is „rablásnak” minősítette, és továbbra is makacs-kodva emlegette a magántulajdon „szentségét”. Azt a szentségét, ami ebben az időben olyan keveseknek adatott meg...

Eközben *Magyarországot urai* (1921—31-ig gróf *Bethlen* Istvánnal az élen) a „konszolidáció” zavaros vizein vezetgették tovább. Ebben készséges segítőtársra találtak a szociáldemokrácia jobbszárnyában (*Bethlen—Peyer*-paktum) éppúgy, mint a magát ellenzékinek mondó keresztény-szocialista pártocskákban (*Huszár, Haller, Wolf*).

Olaszországban az effajta „konszolidáció” csakhamar nyílt fasizmusba csap át, mégpedig ugyanezen partnerek támogatása mellett. Sőt itt még nyilvánvalóbbá lett az a régen felismert tény, hogy a római egyház, rettegve a forradalmi erők előretörésétől, minden eszközt felhasznál — még a szocialista jelszavakat is —, hogy veszített állásait mentse, esetleg valami módon visszaszerezze. A Vatikán ösztönzésére, annak segítségével szervezi meg és vezeti az úgynevezett „Néppártot” egy *Luigi Sturzo* nevezetű szicíliai pap.

A néppárt — akárcsak nálunk, magyar megfelelője — bigott városi polgárság, a középparasztságra támaszkodva nagyhangú demagógiába kezdett, hogy elhitesse: a dolgozó néprétegek védelméért harcol, azok érdekképviselőjében küzd. S mindezt addig bizonygatta, míg 1923 áprilisában, parlamenti csoportja elhatározta, hogy együttműködik *Mussolini* kormányával.** A bejelentés meghökkentette a félrevezetett kisembereket (még inkább az, hogy *Mussolini* diktatúrája alaposan megritkította soraikat), de a római katolikus papság, élén

XI. Pius

pápával, diadalünnepet ült. S nem ok nélkül...

Az új pápával érdemes néhány mondat erejéig megismerkednünk, ill. a róla tudottakat felelevenítenünk. Érdemes, mert ez az ismerkedés sok mindent elárul a következőkben történekről.

XI. Piust*** katolikus életrajzírói s méltatói nagy előszeretettel mutatják be úgy, mint XIII. Leó méltó utódját. Nevezetesen azokon a pontokon bizonygatják ezt, ahol XIII. Leó ténykedései, megnyilatkozásai éppen a legnagyobb port verték fel, legtöbb problémát okozták. Így sokas öt többek között diplomatának — helyesebben a konkordátumok

** Az eset nem sokkal később megismétlődött a weimári Németországban, ahol is az ún. Centrum Párt készítette nagy szorgalmasan az utat Hitler számára. Mondanunk sem kell, ez a párt is keresztényszocialistának hirdette magát.

*** Családi nevén: *Achilles Ratti*. Született: 1857. május 31. Mint milánói érseket választották pápává 1922. február 2-án. Meghalt 1939. február 10-én.

pápájának —, s „szociálpolitikus”-nak nevezni a többek között. Hogy aztán milyen diplomata volt, arról lengyel barátaink tudnának a legtöbbet beszélni, s hogy milyen „szociális” gondolkozású, arról meg — ha még tudnának szólni — a Franco-rendszer által legyilkolt munkások s nemkülönben a hasonló sorsra jutott spanyol alsóbb papság.

XV. Benedek Ratti bíborost a háború utolsó hónapjaiban (1818. április) küldte ki, hogy Lengyelország „egyházi ügyeit rendezze”. Ez a rendezés — hamarosan kitűnt — azt jelentette, hogy a Vatikán nyíltan bele kíván szólni a zűrzavaros lengyel politikai viszonyokba és a maga képeére kívánja alakítani azt. Terveinek támogatására — a régi recept szerint — a nagybirtokosságot nyerte meg. Azonban még ez sem jelentette a teljes sikert s a nunciusnak — különösen, amikor a sziléziai területek hovátartozását is ő kívánta volna rendezni — akárcsak annak idején XIII. Leónak Belgiumot, sürgősen el kellett hagyni a lengyel fővárost, Varsót. (A hön óhajtott konkordátumot végül is 1925-ben kötötték meg.)

Még dicstelenebb, s egyben nagyon szomorú szerep várt reá a pápai trón elfoglalása után: a fasiszta rendszerrel való — előbb alig leplezett, majd teljesen nyílt, sőt ünnepélyes — megegyezés áthajszolása. Erről röviden a következőket:

1926-ban a Vatikán nyomására feloszlatták a katolikus néppártot, ami újabb jele volt annak, hogy a pápa szívesen hajlik a feketeingesek ideológiájára és vezére felé. Ugyanakkor a kulisszák mögött tárgyalások folytak az együttműködés, a Róma emlékezetes elfoglalása után előállott helyzet felszámolása érdekében.

A Vatikán és az olasz fasiszta kormány közötti tárgyalások eredményeképpen 1929 február 11-én megkötötték az ún. lateráni egyezményt és a konkordátumot. Az egyezmény alapján Róma azon részét, melyen a Szentszék hivatalai vannak, Vatikán néven (Citta del Vaticano) az olasz állam a pápa birtokába adta át. Emellett a fasiszta kormányzat, kárpótlásként az 1870-ben történetekért, 1 és háromnegyed milliárd lírát fizetett ki készpénzben és értékpapírokban.

S még egy dátum: 1933. július 20. = konkordátum a náci Németországgal. Aláírója: von Papen alkancellár. Ez sem mond kevesebbet — sőt többet — mint az előző... A kör bezárult, de még nem teljes. Nem teljes, mert még a többek között ilyen nevek is szerepelnek a pápa tárgyaló partnereinek listáján: Salazar Portugália, Franco Spanyolország diktátorai. Ehhez sem kell kommentár...

XI. Pius „szociálpolitikai” nézeteit a

Quadragesimo anno

kezdetű enciklikában (1931. május 15.) tárta hívei és a nagyvilág elé.

A kibocsátás dátumából és a címadó kezdőszavakból nem nehéz kitalálni, hogy a terjedelmes körlevélnek nem kevés köze van a 40 évvel előtte napvilágot látott Rerum novarumhoz. Valóban az a helyzet, hogy felületesebb olvasás után az az érzés támad bennünk, hogy ez a pápai körlevél nem egyéb mint az előző bő lére eresztett kommentárja. Esetleg még azt tehetné hozzá a felületesen olvasó ember, hogy XI. Pius ebben az iratában számba veszi az elmúlt negyven esztendő politikai, társadalmi változásait.

A formai egyezésekről szólva, elég legyen talán elmondanunk azt, hogy XI. Pius — elődjének nyomdokain haladva — „szabadon” használja a Szentírás és az egyházatyák mondatait. Azok önmagukban talán még megállnak, de összefüggésükben már aligha. S a filozófiai gyökerek is ugyanoda nyúlnak vissza: Aquinói Tamáson át, a természetjog ködös elméletéig.

Ennyiben hát nem változott a pápa által hivatalosan is deklarált római állásfoglalás és ez talán még érthetővé is tenné, hogy a latin államok többségben levő katolikus körein kívül vajmi keveset foglalkoztak XI. Pius szociáletikai tanításaival. (Erre nézve pontosan elegendő belelapozni a korabeli magyar katolikus sajtótermékekbe s akkor könnyen megállapíthatjuk az előző mondat értékelő megállapításának jogosságát. Nevezetesen azt, hogy XI. Pius ebből a szempontból — XIII. Leó után — csak másod- vagy harmadsorban jöhet számításba. De ennek — sajnos — megvan a maga sajátos magyarázata.) De ha az ember odaadóbban figyel, akkor már találhat „újdonságokat” az olvasott sorokban. Ezek egy része politikai jellegű, más része meg a gyakorlati megvalósítás iránti kívánságok fejtegetései között található meg, de úgy hogy végeredményben az első is meg a második is ugyanabból a gyökérből nő ki: a római egyház mindent átfogó uralmi igényéből.

S most nem a 120. szakasz híressé — sőt hírhedtté — vált kijelentésére: „egyszerre senki sem lehet jó katolikus és igazi szocialista” gondolunk elsősorban, hanem arra, ami át- meg átszövi az egész körlevél mondanivalóját, ami „spiritus rectora” majd minden mondatának. És ez pedig — a már előbb megállapított — tény: a római Szentszék nem tudott és nem is akar lemondani arról a vágyáról, hogy vagy így, vagy úgy, de ő irányítsa az emberiség életének legalább egy részét, még inkább — lehetőleg — egészét. (Erről nekünk magyar protestánsoknak megvannak a keserű történelmi tapasztalataink és teljesen tisztában vagyunk azzal, hogy mit jelent az, amikor a római egyház tevőlegesen beleszól egy nép nemzeti, gazdasági, politikai életébe.)

Innen érthető az, hogy amikor a pápa a 101—109. szakaszban elítéli a századforduló után kialakult kapitalista termelési és gazdasági morált, akkor egyúttal elítéli a liberalista s szocialista gazdasági, társadalmi rendszert is. S teszi ezt azzal a megokolással, hogy az első nem vesz tudomást a közösség érdekeiről, hanem tág teret enged az egyesek önkényének (ebben igaza van), a második meg alárendeli az egyeseket az állam érdekeinek. (Itt már sántít a bíráló, mert nem akar tudomást venni arról, hogy a szocializmusban az államnak és minden polgárának is ugyanaz, közös az érdeke: a jólét, a gazdasági fejlődés, a béke. Nem is szólva arról, hogy a szocializmus egymás segítőivé teszi azokat az államokat, népeket is, akik a történelem folyamán gazdaságilag, politikailag egymás ellenlábasai voltak.)

Ilyen helyzetben csak egyetlen megoldás lehetséges — mondja a körlevél —, ha az egyháznak megvan a lehetősége, hogy a maga igazságát érvényesítse és döntő módon beleszólhasson a gazdasági élet alakulásába. A társadalmi igazságtalanságok a társadalom lényegéből valók — olvassuk másutt — és csak az egyház által proklamált természeti jogok lehetőségén belül (magántulajdon stb.) oldhatók meg. Ez lenne az ún. „ius socialis”.

Eddig az elmélet (ennek „igazságait” ez egyszer ne firtassuk) s ezt követi a gyakorlati célkitűzés: hogyan érvényesítheti ezt a „jogot” az

egyház? A felelet: sajátos egyházi és világi szervezetein keresztül. Az egyik az Actio Catholica, a másik meg a különböző „hivatásrendek”.

Hogy mind a két szervezetet ismerjük, sőt az egyiknek rosszabb csejgése van mint a másiknak — éppen ez az érdekes és árulkodó. Érdekes és árulkodó, mert bármennyire is apolitikusnak illegette magát az első, mégis a politikai katolicizmus eszköze volt hazánkban, és ma is az világszerte és bármennyire is a társadalmi kérdések keresztény megoldására hozták létre a „hivatásrendeket”, a szülőanyjuk a fasizmus ideológiája volt. (Vagy pedig fordítva is igaz? Az ti., hogy a fasizmus munkásszervezetei ebből az egyházi tanításból nőttek ki?) S a zárójel előtti mondathoz legyen szabad még egy gondolatot hozzáfűzni: az a gyanunk, hogy egyáltalában nem véletlen az, hogy 1. XI. Pius kötötte meg Mussolinival a lateráni egyezményt, hogy 2. a Vatikán — miközben ádáz ellensége a szocializmusnak — együtt tudott és együtt tud működni az olyan rendszerekkel, melyek vagy nyíltan vagy burkoltan a fasizmust hirdették és hirdetik? (Mussolini mellett, Hitler, Franco, Salazar! Újában pedig Adenauer és az ő „keresztényszocialistái”, De Gaulle és „liliosmos keresztésvitézei”.) S ezért, csakis ezért nem tudjuk ártatlan „eszmefuttatásnak”, hanem teológiailag és politikailag is nagyon károsnak mondanunk azt, amit XI. Pius a Quadragesimo anno-ban és más egyéb, hasonló megnyilatkozásaiban a modern katolicizmus számára kötelező etikai normaként előírt.

Néhány szóval említsük még meg azért ezeknek a törekvéseknek szerepét

a háború előtti Magyarországon.

Amint már mondtuk, hazánkban inkább a Rerum novarumra hivatkoztak a római egyház „szociális nagyjai” és csak a hivatalos szervezkedés történt meg XI. Pius intenciói szerint az Actio Catholica és a különféle „keresztényszocialista” szervezetek (Keresztényszocialista Országos Szakszervezetek Szövetsége, országos szakegyesületek stb.) keretein belül. (Ennek okát most már kár lenne kutatnunk, de nagyjából úgyis ismerjük azt, hogy a magyar társadalmi és gazdasági élet ekkor a feudál-kapitalizmus korát élte, azt a kort, amikor még az olyan kevés engedmény is soknak látszott, mint, amit a pápa a munkabérekkel és a munkások jogaival kapcsolatban kénytelen volt megtenni.)

A különböző szakegyesületek, keresztény „munkásszervezetek” azonban nem vittek semmi különösebb szerepet a munkásság életében. Tagjaik sorában — kevés kivétellel — csak olyasfajta közüzemek alkalmazottai voltak megtalálhatók, mint a MÁV, a Posta. De ezen igazán nem is csodálkozhatunk, hiszen ezeknek a szervezeteknek, emlékbizottságoknak élén olyan neveket találunk, mint Gr. Zichy Gyula kalocsai érsek, földbirtokos, József „főherceg”, Vass József miniszter, Ghimesy Béla gyáros, Eszterházy Miklós „herceg” és hozzájuk hasonlók nevét.

A szervezetek ténykedése többnyire kimerült a különböző „zarándoklatokban”, gyengén sikerült demonstrációkban és a mindúntalan viszszatérő „jótékonsági akciókban”, a megalázó alamizsnaosztogatásban. A „keresztény-szocialista” polgári párt pedig teljesen elvesztette jelentőségét, akkor, amikor jóformán csak a budapesti városi közigazgatási szervezetben hallatta hangját. Így azt a célt, hogy a munkásságot elszakítsák az igazi szocialista mozgalmaktól semmiképpen sem érhatték el. De

hogyan is érhatték volna el egy olyan programmal, mely a földbirtokok, a gyárak mérhetetlen hasznából csak morzsákat óhajtott „keresztényi szeretettel” odavetni az ország dolgozóinak.

*

Átugorya néhány esztendő, napjainkhoz értünk el. Pontosan az elmúlt esztendő május 15-ig. Ezen a napon, a Rerum novarum 70 éves évfordulójára XXIII. János pápa egy új, „A szociális kérdés legújabb fejleményei a keresztény tan tükrében” magyarázó alcímmel s

Mater et magistra

címmel enciklikát adott ki. Az enciklika — a sajtójelentések szerint — 86 oldalnyi terjedelmű és 4 főrészből áll.

Az első főrész összefoglalja azt, amit ebben a tárgyban három pápa (XII. Leó, XI. Pius és XII. Pius) tanított. A másodikban a körlevél azokat a kérdéseket tárgyalja, melyek az elmúlt 70 évben szociális vonalon égetővé lettek. A harmadik szakasz az előző folytatásaként a közelmúlt és a jelen súlyosnak mondott problémáit boncolgatja. S végül a negyedik az egyház „tanítását” adja meg e problémák megoldására.

Ez a tartalomjegyzék sok mindent árul el s méginkább azt teszük — a különböző egyházi s világi lapokban olvasható — az azóta megjelent bőséges kommentárok, értékelések. (Persze, elsősorban magának az enciklikának a szövege.) Röviden, mintegy összefoglalóan, ezekről a következőket mondhatjuk el:

A XIII. Leó korában meglevő társadalmi, gazdasági helyzet — természetesen — megváltozott azóta. De — éppen a fasizmus, náciizmus bukásával — nagyot változott a szituáció az elmúlt másfél évtized óta is. Az első dátum múlttalélevelével nagyjából felbomlott az a kapitalista termelési rend és módszer is, ami a századfordulót jellemezte. Felbomlott, de úgy, hogy helyébe ennek a társadalmi és gazdasági rendnek a bomlástermékei (imperializmus, fasizmus) jutottak a világ egyes tájain uralomra. (Nem szólva arról a nagy eseményről, hogy időközben megjelent az első szocialista állam is a történelem porondján.) De ez még nem elegendő. A fasizmussal és némiképpen a náciizmussal kacérkodó vatikáni politika a háború végefelé és különösen a háború után zsákutcába került. Hát hogyne került volna oda, amikor politikai gyakorlatának igen erős szálaíró volt szó, amiket feltétlenül el kellett — legalábbis látszólag — szakítani.

Rövidebben: az elmúlt 70 évben a Vatikánnak rá kellett jönni arra, hogy idejétmúlt a proletariátus nincstelen tömegeit azzal hitegetni, hogy valami földbirtokocskával — pontosan 1—2 holdacskával — rendezni lehet a szociális visszasságokat. Később azt is meg kellett tanulnia, hogy a „hivatásszervezetek” és társaik nem alkalmasak arra, hogy a munkásságot az egyházhoz visszaédesgessék, mert egyrészt a munkásság nagy tömegei ezeket a pártokat, egyesületeket mindig is reakciósnak tekintették s másrészt ezek a különböző „társulások” a fasizmus bélyegeit viselték magukon.

A Vatikánnak a háború folyamán és után sikerült megmenekülnie

a fasizmussal való együttes bukástól. Hála az amerikai tőkésvilág és politika segítségének. Ugyanakkor — hála a Pacceli család „okos” pénzügyi politikájának — az évek folyamán tekintélyes vagyonra (részvények, bankok, vállalatok) sikerült szert tennie. S mindkét tény azóta erősen befolyásolja a pápai udvar magatartását.

Hogy ez mennyire így van, erre a legjellemzőbb az a megoldási ajánlat, amit éppen a Mater et magistra kínál a Nyugat szociális problémáinak megoldására. Ez a kínálat: a „népi kapitalizmus”. „Bocsássanak részvényeket a munkások/rendelkezésére, lehetőleg abban az üzemben ahol dolgoznak. Ez a társadalmi fejlődés helyes iránya,” — olvassuk egyhelyütt.****

A tendencia nyilvánvaló: a munkásságot hozzá kell kötni ahhoz a munkaadóhoz, akinél munkaerejét áruba bacsájtja s hogy még „jobb kedve is legyen” meg kell előtte csillogtatni a részvényekből való meggazdagodás lehetőségét. (De hogyan tudna boldogulni akár 1000 dolláros részvényvel is, ha arra évente 40—60 dollár jutalékot kaphat?)

Ez lenne hát az a „népi kapitalizmus”, amit a pápa ajánlgat. De vajon megoldás ez az adott kérdésben, a szociális problémában? Semmiképpen sem az! Erre csak azt mondhatjuk, hogy ugyanoda való, mint az enciklikák többi „receptje”: a hasznavehetetlen tárgyak múzeumába. S azt tesszük még hozzá, hogy mi már csak azért sem kérünk belőle, mert a mi népünk és barátaink, megtalálta, megtalálták a szociális kérdések mindenre ható megoldásának az útját: a szocializmusban.

Vámos József

Az egyházak helyzete Ferenc József korában

Ferenc József uralma — mintegy 70 év — mind a magyar protestantizmus, mint a magyar nép történelmében jelentős. Részben azért, mert a Habsburg-dinasztia, a bécsi udvar — miután eltiporta a 48/49-es szabadságharcot —, a féktelen terror, a gyarmati elnyomás után később „kiegyezett” a nemzettel, és uralmát feudálkapitalista módon tartotta fenn, részben pedig azért, mert protestáns egyházaink — így evangélikus egyházunk is — tiszteletre méltó egyéniségektől eltekintve — elfordultak a múlt haladó hagyományaitól, és helytelenül, megpróbálták kiszorgálni uralkodásának második szakaszában Ferenc Józsefet.

Ferenc József uralkodásának idejét a kiegyezéssel két részre osztjuk: Megvizsgáljuk a protestantizmus — elsősorban evangélikus egyházunk — és a katolicizmus helyzetét.

**** Mondanunk sem kell, hogy XXIII. János enciklikája megismétli azokat az unos-untalanul hangoztatott érveket, hogy a természetjogból fakadóan a magántulajdon szent és ismételten kijelenti, hogy a társadalmi osztályoknak „meg kell békülniök” egymással. S nem feledkezik meg arról sem, hogy hangsúlyozza: ez a kibékülés már a „jóléti államokban” (USA, NSZK stb.) már be is következett. Ez utóbbról csak annyit, hogy vajon miért van annyi munkanélküli és nyomorgó ember éppen ezekben az országokban?

A fiatal uralkodó a szabadságharcot 1849 nyarán, külföldi segítséggel leverte. Megkezdődött a vad terror, a megtorlás. Kossuth, Bem, Kmetty külföldre menekültek. Az Újépület, a börtönök megteltek hazafiakkal, katonákkal, politikusokkal. Haynau kivégeztette Batthyány Lajost, az első felelős kormány miniszterelnökét, Csányi Lászlót, Kossuth kormánybiztosát, a 13 honvédtábornokot.

Bár 1853. március 2-án megjelent az ún. „úrberi nyílt parancs” a jobbágyszolgáltatások megszüntetéséről, de az elnyomás miatt a legalsó osztály, a jobbágyság helyzete semmit sem változott. Nevelőeszköz volt még az udvar kezében a magyarság felé: az adókizsákmányolás, katonatartás, újoncozás — csaknem kivétel nélkül a földművelő lakosságtól. Ebben az időszakban is népünk jobbágyparaszti rétege szenvedett legtöbbet. Aki csak tehetett, felcsapott betyárnak! Egy röpirat szerint fel kell osztani a földet, a nép között, úgy, hogy a birtok nagyságának felső határa ne haladja meg a 400 holdat. A püspököknek is „csak” 100, a polgároknak, és falusi papoknak legfeljebb 25 hold földjük legyen. Kiáltó ellentét: ugyanekkor az esztergomi érsekséghez 96 000, az egri érsekséghez pedig 110 000 kat. hold földterület tartozott. A munkanélküliség elsősorban Békés megyében jelentkezett.

A katolikus klérus együtt örült Béccsel a szabadságharc bukásán. Igyekezett elfelejteni Horváth Mihály püspök hazafias magatartását. Scitovszky János püspök már 1849. október 4-én hálaadó istentiszteletet tartott Pécsen, a magyar forradalom és szabadságharc vérbefojtásának megünneplésére. A szatmári püspök első dolga az volt, hogy Ferenc Józsefhez hálaadó feliratot intézzen, és „örök hűségéről” biztosítsa az uralkodóházat. A csanádi püspök a nép forradalmi szervezkedéséről rendszeres és bizalmas jelentéseket küldött a kormány embereinek. Értesülései megszerzésére még a gyóntatószékét is felhasználta.

A püspöki kar ünnepi tort ült népünk gvászos veresége felett, az esztergomi értekezlet után feliratot intézett Ferenc Józsefhez, amelyben készségesen és alázattal elismerte a nemzet politikai függetlenségének elvesztését és a hűségesküt az osztrák birodalom törvényeire tette le. A Katolikus Néplap szemforgató álnoksággal írt a forradalomról, és a szabadságharcról. A jobbágyok helyzetéről így írt: „szegény vagy, először dolgozzál, azután kérj... a szegénység nem szegény... kérj s áldd a kezet, mely ad...” Az emberi megalázkodás hirdetése mellett azonban nem feledkezett meg a kizsákmányolók védelméről sem: az elnyomott dolgozókkal szemben a „gazdagok”, az egyházi és világi latifundiumok urainak oldalára állva hirdette: „a gazdagok vagyona az ő vagyonuk; hozzá ne nyúlj”.*

Simor János akkori győri püspök írta egyik körlevelében az olasz nép nagy fia, Garibaldi mozgalmaról: „az olaszországi mozgalom nem egyéb irtóháborúnál, mely az apostoli szentszék és az anyaszentegyház ellen viseltetik.”** Amikor az osztrák kormány fokozta az adóbehajtást, ehhez elsősorban a klérus segítségét vette igénybe. A kormány felszólította az egyházmegyéik püspökeit, hogy segédkezzenek az adóbehajtásnál. A klérus pedig készséggel segített az udvar kiszolgálásában. Scitovszky püspök

* Katolikus Néplap 1860. febr. 9., ápr. 10., 1861. 4. sz.

** Katolikus Néplap 1861. ápr. 11.

mondotta: „minél őszintébb kívánságom, hogy a magas trón érdekei és hazánk boldogsága minden időben biztosítva legyenek.”*** Így fonódott össze a klérus politikája a magyar nép szabadságát lábbal tipró Habsburgok érdekeivel!

1855-ben Ferenc József konkordátumot kötött IX. Piuszal. A konkordátumban messzemenő jogokat biztosított a főpapságnak az alsópap-sággal szemben. A közoktatást a magas klérus felügyelete alá helyezte. A konkordátum végső célja az volt, hogy Ferenc Józsefnek a pápában és a hazai klérusban hűséges szövetségesei legyenek, akik fenntartás nélkül támogatják rendszerét. Ebben az időszakban hazánkban katolikus jellegű klerikál-feudalizmus volt.

Közismert, hogy egyházunk a forradalom és a szabadságharc idején hazafias magatartást tanúsított. Papjaink híveinket buzdították a szabadságharc támogatására, nem egy közülük beállt nemzetőrnek. Prédikációkban szólaltatták meg a nemzeti érzést. A szabadságharc leverése után Haubner Máté dunántúli, Szeberényi János bányakerületi püspökeinket börtönbe vetették, Stromszky Sámuel, a dunáninnyi egyházkerület püspökét pedig elmozdították hivatalától. Húsz lelkészünk szenvedett hosszabb-rövidebb ideig tartó börtönbüntetést. Így Melczer János rákospalotai lelkészt 6, Klein Ernő felkai lelkészt 4, Kemény Sámuel csővári és Reumann Márton késmárki lelkészt pedig 2 évre ítélték el. Rázga Pál pozsonyi lelkész a szabadságharc evangélikus lelkész-vértanúja lett. Lelkészeink fiait besorozták, a parochiák csendjét pedig gyakran a beszállásolt idegen katonák lármája verte fel.

Ferenc József a pápával kötött konkordátum után egyházainkat porosz mintára akarta átszervezni, hogy így a magyar protestantizmust is beépítse hatalmi rendszerébe. 1859. szeptember 1-én császári pátens, nyílt parancs jelent meg, másnap pedig a végrehajtását szabályozó miniszteri rendelkezés. A pátens a legdurvább beavatkozás volt a hazai protestáns egyházak szervezeti ügyeibe: új egyházalkotmányt akart reánk kényszeríteni. Erre azután megindult az országos tiltakozás. A tiszakerületi közgyűlés 1859. szeptember 29-én írásban kérte az uralkodótól a pátens visszavonását. A tiszántúli református egyházkerület 1860. január 11-én Debrecenben, a Kistemplomban tiltakozott. Vezetőink közül Zsedényi Ede felügyelőt és Máday Károly lelkészt perbefogták és bebörtönözték. Végül 11 evangélikus esperesség szervezkedett a pátens szerint, és két ilyen egyházkerület is alakult: a pozsonyi és az újverbászi. A reformátusok közül csak 25 gyülekezet fogadta el a pátenszt. Az 1860. május 15-én megjelent rendelet részlegesen visszavonta a pátenszt, de az így szervezett esperességek és egyházkerületek fennmaradtak a ki-egyezésig. A pátens teljes visszavonására csak 1867. május 15-én került sor.

Az 1865-re tervezett országgyűlés a porosz—osztrák háború miatt elmaradt. Ez a háború, de a közhangulat és a parasztmozgalmak is készítet-tek Ferenc Józsefet politikája megváltoztatására. Csongrád, Szabolcs, Torontál megyékben sikertelen volt az újabb újoncoszás, Hódmezővásár-helyen, Szegeden, Kiskunhalason, Pátyon szervezkedett a lakosság, főleg a szegényparaszrok. Ugyanekkor a veszprémi püspök újabb „áldozatok teljesítésére” buzdította a lakosságot.

*** Országos Levéltár Visszaállított Helytartótanács Elnökségi iratai — III. 10460.

Deák Ferencnek, a nagy- és középbirtokos rétegek képviselőjének vezetésével elfogadták a „kiegyezést” az országgyűlésen, 1867. május 29-én. Ezzel egyházunk, népünk életében és Ferenc József uralkodásában is véget ért egy szakasz.

Alkotmányos monarchia: 1867—1916

1867. június 8-án megkoronáztatta magát Ferenc József. De a kiegyezés nemcsak a kompromisszumot jelentette, hanem a 48-as eszmék feladását is. A nép most is ragaszkodott a Turinban élő Kossuth Lajoshoz, aki a kiegyezés iránti néma tiltakozásul újra használni kezdte a „kormányzó” megjelölést. „Kossuth apánk” lett a 48-as hagyományok megtestestítője. Arcképét és a Kossuth-bankót sok helyen őrizgették.

Horváth Mihály megtagadva 48-as szereplését, csatlakozott a Deák-párthoz.

A vallásfelekezetek viszonyosságáról az 1868:53 tc. szól, amelyet az országgyűlés a klérus nagyobb ellenállása nélkül fogadott el. Az új törvénynek különösen az áttérések és a vegyesházasságok szabályozása adott nagy jelentőséget. Ezután a vallásfelekezetek közösen használhatták a temetőket. Ez az országgyűlés alkotta meg az első népiskolai törvényt is, amely az iskolákat állami felügyelet alá helyezte, de intézkedéseit a protestánsok is örömmel fogadták.

Nemcsak ez a törvény korlátozta a katolikus egyház túlkapásait. Irányi Dániel, Horn Ede és Pulszky Ferenc már 1869-ben sürgették az általános vallásszabadság, majd az állami anyakönyvezés elfogadását. Nagy vihart keltett a kalocsai jezsuita rendház felállítása. Egy képviselő éppen a vatikáni zsinat megnyitásának napján indítványozta a jezsuita-rend eltörlését.

A kormány is ellenállt az ultramontanizmusnak: 1870-ben megtiltotta az infallibilitás dogmájának kihirdetését. Amikor a dogmát Jekelfalussy Vince székesfehérvári és Schopper György rosznyói püspök tilalom ellenére kihírdették, a miniszterek kifejezték rosszalásukat és figyelmeztették őket. Nem egy sajtótermék foglalkozott az infallibilitás dogmájával, bőven és kritikailag.* Deák Ferenc az állam és az egyházak szétválasztását javasolta. A hangulat kedvezőtlen volt a katolikus egyházra nézve: a napisajtó, naptárak, élclapok**, alkalmi kiadványok sűrűn támadták és gúnyolták a klérust, elsősorban a coelibatus és az infallibilitás dogmája miatt. Az elkeresztelési viszálykodást Trefort Ágoston, majd Csáky Albin miniszterek rendeleti úton próbálták rendezni. Végül az egyházpolitikai kérdéseket, hosszú küzdelem után elfogadott öt egyházpolitikai törvény rendezte: az 1894:31. tc. a polgári házasságról, az 1894:32. tc. a gyermekek vallásáról, („reverzális”), az 1894:33 tc. a polgári anyakönyvezésről, az 1895:42. tc. az izraeliták recepciójáról szól. Az 1895:43. tc. az általános vallásszabadságról szól, és lehetővé teszi a felekezetnélküliséget is. Az új törvények megalkotásában közrejátszott a katolikus egyház erőszakossága, türelmetlensége is.

* Pl. Bocskay Brutus könyve: „Magyarország teendői a csalhatatlanság ki-mondása után.” Pest, 1871. Kiadja: Heckenast Gusztáv.

** Ilyenek voltak: „Barátfüle”, „Papramorgó” stb.

Az 1891—94. évi zsinatunk az egyházkerületek rendezésével a nemzetiségi kérdést akarta nyugvópontra juttatni.

A kapitalizmus kialakulásával, a vasútépítés és a gyáripár fellendülése mellett megindult a vándorlás. Új gyülekezetek alakultak, inkább a városokban. Aki itthon a mezőgazdaságban és az iparban nem boldogult, külföldre ment. Sok szlovákajkú hívünk távozott tengerentúlra, Amerikába.

A kialakuló kapitalizmust, a haladást „veszélyes”-nek mondta Prónay Dezső,* gondolva elsősorban a földbirtokosokra és a Bécs felé lojális egyházvezetőkre.

A korkérdéseket az uralkodó — sem fiatal, sem öregkorában — nem oldotta meg. Egyházunk és hazánk egy olyan dinasztia oldalán sodródott a háborúba, amelyet a történelem már régen megítélt. 1916. november 21-én meghalt Ferenc József. Ekkor már magyar katonák és népfelkelők hullatták vérüket — az I. világháborúban.

A ferencjózsefi zsarnok, reakciós korszak egyházunk és népünk történetében nagy károkat okozott. A „jóságos uralkodó”, az „apostoli király” hosszú ideig tartó uralkodása alatt félgymarmati sorban tartotta Magyarországot.

Barcza Béla

Film, Színház, Irodalom

Ilyen hosszú távollét

SOK ÉVVEL A HÁBORÚ UTÁN játszódik ez a francia film, amely a tavalyi cannes-i fesztivál aranyalma-díját nyerte és amely az idei koratavaszi moziműsor egyik legérdekesebb filmje lesz. Sok évvel a háború után, amikor az emberek emlékezetéből már kihullott mindaz, amit egykor átéltek és amiről akkoriban azt mondták: sosem fogjuk elfelejteni. Némelyekkel újabb élmények feledtették az akkoriakat; új gondjuk, új örömeik támadt — mint a filmbeli asszonynak. Kis kávéháza van valahol Párizs közelében, azzal kell törődnie, régen le kellett már győznie a fájdalmat. Amolyan féligözvegy, eltűnt a férje, nincs hír róla. Elnyelte a koncentrációs tábor — de halotti bizonyítvány nem érkezett róla. A boldog házasság kötelékét szétépték a náci, de a tépett seb az asszony szívén már behegedt. Egy távolsági sofőr hozott balzsamot fájdalmára, ő tanította meg újra tervezni, újra remélni, újra szeretni.

Mások emlékezetét nem a jótékonyan múló idő, nem az új élet tétova ébredése homályosította el. Az akkori szenvedések mély sebet vágtak beléjük, gyógyíthatatlant. Ezek erőszakkal felejtének, nem akarnak többé

* Evangélikus Órálló 1906. 37.

tudni arról, ami fáj — akárcsak a filmbeli férfi. Egykor gestapo-gaz-emberek vagy SS-kópók tépték le otthonáról és családjáról, átélhetetlen szenvedések kényszerítették arra, hogy *mesterséges heggel határolja el magától emlékezetét.*

A filmen ez a két ember találkozik egymással. A téma önmagában nem is olyan különös, sőt, elcsépeletnek is bélyegezhetjük. Az első világháború után tucatszám burjánoztak az efféle történetek. Lehet-e még egyáltalában erről a témáról valami újat mondani? Hiszen olyan sokszor megírták már a félig-özvegy erkölcsi dilemmáját, akit köt a *háthazatér* gondolata, de szíve és magányossága, meg a morális közelemtől való félelme új kapcsolatra, illetve az új kapcsolat törvényesítésére ösztökélné. Azt a pillanatot is gyakran ábrázolták már, amikor az alig-várt férfi mégis megjelenik, sőt, ennek a pillanatnak a filmbeli formája ugyancsak ismerős: a *háthazatér* elveszítette emlékezetét.

Marguerite Duras és Gérard Jarlot, az Ilyen hosszú távollét írói nem is törekednek arra, hogy magát ezt a szokványossá idült témát megfiatalítsák. Mindez számukra csak expozíció, bevezetés egy *lélektani* vizsgálódáshoz: hogyan kísérli meg az újra régi szerelmére ébredt asszony leszaggatni a fátylat, amely a férfi emlékezetét borítja? S végül ennek a sokatmondó próbálkozásnak is valamelyes új színezetet adnak azáltal, hogy — amint fentebb céloztam rá — halvány utalásaik szerint a férfi emlékezete nem veszett el, csak a múlttól való félelem kényszere borítottatta vele rá a betegség fátylát.

EZEKKEK A MODERN FORDULATOKKAL sem lenne igazán kiemelkedő ez a történet, ha nem egy zseniális rendező dolgozza át filmmé. Henri Colpi — akinek ez egyébként első filmje — a modern művészet legkorszerűbb kifejezéseit és módszereit alkalmazza, úgynevezett *atmosfera-drámát* készített. Keveset szól, de sokatmondóan; képei szuggesztívek, a nézőt hamarosan *beavatják* a drámába, megosztják vele a két főszereplő gondolatait, lelkivilágát, rájuk kényszerítik érzéseiket — vagyis a *néző akarva-akaratlanul átéli a film hőseinek drámáját*, a jelenbelit és az elmúltat is. Aki tehát ettől a filmtől azt várná, hogy közül vele valamit, hogy a filmet készítő művészek megmagyarázának neki valamit, tanulsággal szolgálnak, aki ezt várja, csalódnia fog. A korszerű művészet *nem túl kényelmes és lusta élvezőt*, nem engedi, hogy valamit is áthárítson élvezője a művészre. A modern művészet túljutott azon, hogy a művész kifejezze mások gondolatait, hogy a művészet élvezőitől elvárja a dicséretet: éppen azt kaptam, amit vártam; vagy: mennyire ismeri a mi gondolatainkat, a mi életünket! A ma művészet természetesen éppen olyan jól ismeri az emberek életét, valóságos problémáit, mint elődje (sőt talán még jobban is), de ennél *sokkal többre* törekszik. A korszerű művész célja, hogy művészetének élvezőjére rákényszerítsen egy gondolatot, élményt, meggyőződést. Ne értjük félre a kényszerítés szavát: a *meggyőzés kényszeréről* van itt szó, az ellenállhatatlan hatásról és nem valamiféle lélektani trükkéről, művészi beugratásról, illuzionizmusról, hogy akarata ellenére tukmálnának rá valamit a mit sem sejtő nézőre vagy olvasóra. Nem, az igazi művész nem ugatja be azt, akinek művészetét szánja, de nem is bízza rá, hogy értékelje és mérlegelje őt, hogy neveltetésénél, vérmérsékleténél, moráljánál és gondolkodásánál fogva elfogadja vagy elutasítsa a művészi alkotás mondanivalóját. A *modern művész nem kívülálló, tárgyilagos, rideg nézőket akar.* Nem brillirozik előttük szenvedélyességével, azt várva,

hogyan az ő szenvedélyének heve majd lángra lobbantja azokat is: *tűzet gyűjt bennük.*

A MA MŰVÉSZETE ezért elsősorban *atmoszférát érzékeltet és aszociációkat kelt.* A film élményét például át kell élnie a nézőnek. *A néző az az asszony, aki találkozik a már alig-volt múlttal; az a férfi, akit utólért a múltja.* A néző igyekszik azt a másikat meggyőzni, ő kényszerül felidézni emlékeit, a néző riad meg a láger-szenvedések emlékeitől, a nézőben ébred a valóság, a nézőt vonzza a szeretet és a néző menekül mégis a jelenné vált múlttól. A néző szíve hasad meg, mert az a másik erősen tartja magát, mert az nem adja meg magát a múltnak, a múltnak, amely így a jelent és jövőt hordozná magában.

Henri Colpi mesterien teljesíti vállalt feladatát. Amikor a film megkezdődik, még alig-alig sejtjük, hogy mekkora élményben lesz részünk. Egy-egy pillanatra mégis megmutatkozik, hogy a művész érti a dolgát, már megindítja ostromát, hogy hatalmába kerítsen bennünket. Még csak felvázolja a helyzetet, de bemutatja módszerét is. A vendéglő hátsó szobájában, a lakásban vagyunk. Az asszony beszélget ott az új férfival. A filmművészet régi kifejezéseivel ezt a jelenetet sok közelképre bontva láthatnók. Felváltva néznék hol az asszony, hol az új férfi szemébe. A szavak repkednének, s hogy mi játszódik le közben a szívekben, talán jelképek tolmácsolnák nekünk, vagy a távolság, amelyből a két beszélgetőt láthatnánk. Henri Colpi modern eszközöket alkalmaz. A jelenet folyamatos, nem szaggatja részekre, különálló képekre. Csak a felvevőgép mozog, alig észrevehető keveset — ám moccanásai sokatmondóak. A férfi a jövőről beszél s az asszonyt még kicsit köti a múlt. A gép elmozdul, a férfi arcát már nem közvetlenül, csak a *tükröből* látjuk. Mintha az asszony is így lenne vele: *hiszen ez az ember talán mégsem az igazi, csak kép, tükröződése magányban fogant vágyainak!* S ez a tükrökép — *háttal áll* felénk. Egy rosszul ejtett, korai szó háttal fordíthatja az egymás szemébe nézőket is. Tudjuk: így esett ez most is, ezzel az asszonnal. Még mosolyog, hangja se rezdül, szeme se rebben, de belül valami megváltozott.

AZTÁN FELTŰNIK A FÉRFI. Senki sem tudja, kicsoda; az asszony sem. Csak érzi, hogy ez a csölakó, ez a clochard nem közömbös a számára. Az arcvonások megváltoztak: a szenvedés és az évek szobrászkodtak rajta s az élő szobrot torzonborz gyom nőtte be. Gyom takarja a lelket is. A szemek kifejezéstelenek, az ember érzéketlen. De az asszonyban megmozdult egy érzés, valami vonzza és ő követi a férfit, követi öntudatlanul úgy, ahogyan egykor megfogadta.

Ez a jelenetsor *látszólag közömbös. Nem sok történik* közben. Az asszony hosszan megy a férfi nyomában egy folyóparton. Odaér a kunyhóhoz, ahol az az ember meghúzza magát. Másnap meglesi, amint felkel s egy ócska lavórban megmosdik. Figyeli, amikor avitt képeslapokból kivág egyet-mást. Hozzálép, segíteni akar. A férfi megijed.

Ennyi az egész. De ez a kevés történés erős: megragad és *kényszerít, hogy az asszony helyében érezzük magunkat.* A filmművészet régi kifejezésmódja szerint ennyi tartalom aligha tarthatna tovább néhány kurta percnél: egyik kép követné a másikat. A folyóparti lopózkodás például néhány, egymásra „úszó” kép lenne csupán: az út kezdete, közepe és vége — hiszen közben semmi sem történik. *Valóban semmi sem történik?* Egy ember szövik a múltja és a jövője elől. Egy ember keresi a múltját és a jövőjét. Lassan mennek, majd hogynem vánszorognak. De ez a lassú lopózkodás *valójában üldözés.* Nem is csak egymást ül-

dözik — lelkükben üldözik egymást a gondolatok, a kétely és a remény, a görcs és az oldódás. A férfi nem néz hátra, de hátra is lát — érzi, hogy követi az asszony. S az asszony mennyire szeretne belelátni a kö-zömbösen sétáló férfibe! Hiszen maga sem tudja biztosan, valóban az-e, akinek hiszi. De jó lenne biztosat tudni!

Ugye, *mennyi minden történik azalatt, amíg nem történik semmi?* Mindaz, ami eközben annak a két embernek eszébe jut, *meg kell forduljon a mi gondolatainkban is.* Korábban a filmművészet ezt kölcsön eszközökkel próbálta volna elérni. Amíg a néma kép pergett volna, mi egy hangot hallottunk volna, belső monológot, hangos gondolatokat. Ma már banálisnak éreznők, ha ezt tenné velünk a film. Más módszerre volt szükség, másképp is teszi Henri Colpi. *Sokáig* látjuk a két embert. *Olyan sokáig*, hogy a kép nyers tartalma kielégületlenül hagy. Ūr keletkezik a gondolatainkban és ez az ūr *más gondolatokat vonz.* A megfelelő előkészítés után bennünk is *éppen azok a gondolatok* élednek, amelyek a film hőseit foglalkoztatják. S mire velük együtt megérkezünk a bádognyúhoz, már mi lessük aggódó-szorongva a férfi töszönkélését; a mi szívünk szorul össze, vajon ránkismer-e. Pedig az asszony várja remegve az első értelmes pillantást.

ETTŐL KEZDVE EGYRE ERŐTELJESEBBEN azonosulnak a film-beli hősökkel. Ez az azonosulás többé-kevésbé minden művészet conditio sine qua non-ja, legfőképp a filmé, még a korábbi kifejező eszközökkel is. Az atmoszféra-film által elért azonosulás, az általa keltett asszociáció mégis más. Talán úgy fejezhetném ki a különbséget, hogy a korábbi eszközökkel elért azonosulás közben a néző mégis megmaradt önmagában, inkább *átérezte* a cselekményt vagy a gondolatokat, mintsem *átélte.* A modern film atmoszférájában azonban szinte megszűnünk magunk lenni — mintha *valóban mi lennénk s valóban átelnénk* azt, aminek asszociálására a film sugall.

Az asszony megkísérli a lehetetlent, megkísérli felfedni az elborult elmét. Emlékeztetni kell a férfit, átélelni vele egyet-mást közös múltjukból. Meghívja, mivel a zenét szereti, muzsikával szolgál neki. Szembe-ülteti a rokonokkal akik feltűnő hangosan — róla beszélnek. Képeslapokat ad, hogy lekösse, ott-tartsa. A wurlitzerbe olyan lemezeket készített, amelyeket együtt hallgattak. Egymás mellett ülve figyelik a zenét. Aztán tánclemez következék, táncot kér az embertől, hogy közelebb kerüljenek egymáshoz, hogy az érezze simogatását, a testét, az illatát.

Mi az asszonnyal együtt szorongunk, reménykedünk. A félhomályos szobában a wurlitzer előtt mintha színházban lennénk, abban a páholyban, úgy, amint azelőtt voltunk azzal az emberrel. Néha ránézünk: vajon valóban pislog-e halvány fény a szemében, vagy csak hiú reményünk tükröződik benne? Tánc közben, néma, közömbös pillanatokban mi is érezzük, amit az asszony: ezek sem tunya pillanatok, *izgalmasabb dolgok történnek most*, mint egy rutinos kalandfilmben. Hiszen ez az ember most *késhegyig menő harcot vív magában a múlttal!* S mi tudjuk, hogy az ő hadakozása a múlttal — az asszony harca a jövőért. Az asszonyé, akivel azonosultunk, akivel, akiben most mi reménykedünk, próbálkozunk, csüggedünk és újra próbálkozunk.

ÁM HIÁBA. A férfiben már-már fellobban az emlékezés mécsese — de halvány fénye szörnyű mélységekbe világít. *A jövőt még nem látja s a múlt elriasztja. Még gyenge.* Táncol tovább, de a fellobbant láng kihuny. A kép is fordul kissé: eddig szuggesztív ritmusban a két arcot láttuk, olykor — tükör segítségével — mindkettőt. A tükörkép ahhoz

is hozzásegített, hogy az értelem derengését érzékelhessük. De most, amikor kihűlt a remény, amikor kihuny az emlék pislogása, most a tükörből a néma, hallgatag és csökönös tarkót látjuk, a koponyát, amely keményen őrt áll, amely mögé férközni nem lehet. S látjuk elborulni az asszony arcát: semmi sem történt, de ő — mi is! — tudja, érzi, mi történt. Vége.

Talán nem túlzás, ha a filmben bizonyos szimbolikát érzünk. *A feledés kétféle típusáról szól ez a film: az egyiket az idő érlelte, a másikat a félelem szülte kényszer.* Sok évvel a háború után, amikor elhalványodtak az emlékek, arról szól ez a film, hogy a keserves múltat nem szabad elfelejteni, emlékezni kell rá — de a jövő érdekében. Azért kell emlékezni a múltra, hogy ne ránthasson magával, hogy ne tegyünk ostobaságot, gyalázatot, ne szabadítsunk magunkra oldhatatlan tragédiát. *Ha élni akarunk, emlékezni kell.*

Az asszonnyal együtt tovább követjük a férfit, aki úgy akar szabadulni a rémes múlttól, hogy elhitei magával: elfelejtette. Együtt tántorgunk az asszonnyal a kávéház elé, az ott várakozó szomszédokkal együtt reménytelen reménykedéssel figyeljük a távozó tétova lépteit: hátha mégis visszafordul, hátha az életet választja. Most már mindnyájan biztosan tudjuk, hogy *valóban ő az a férfi.*

Az asszony ajkáról kétségbeesett kiáltás fakad: *nevén szólítja a férfit.* S a többiek is átveszik a sikolyt. Az egyik a férfi nyomába szegődik, utána szalad, kiált: *Álljon meg! Nem hallja? Hívják! S nevén szólítja.*

Az ember előtt kerítés. Mögötte futás zaja, bakancs csattogása. És egy kiáltás: *Álljon meg! Nem hallja? S a neve...*

Mint akkor. Megtorpan. Kerítés, nincs tovább. Felemeli a kezét. Megadta magát?

Nem, menekülni próbál. Vakon rohan a riasztó sötétben a talmi fény felé. Fék csikordul.

Nincs tovább: az asszony azonban visszavárja. Remél.

Csodálatosan szép jelenet ez. Lélegzetfojtva figyeljük, nem maradhatunk közömbösesek. *Átélik annak az embernek a tragédiáját, akiben nem tudott győzni a jövő a múlt felett. Azét, aki nem akart emlékezni. Mert emlékezni kell — a jövő érdekében.* Ezt sugallja a film.

S a katharizist, amelyet az az ember eltaszított magától, átélik mi.

Zay László

A Sajtóosztály értesíti a gyülekezeteket, hogy megjelent a

KONFIRMÁCIÓI KÁTÉ

Ára: 10,— forint

Kapható a Sajtóosztályon: Budapest, VIII., Puskin u. 12.

Fellázadt gépek

Ezen a címen adta ki a Magvető Könyvkiadó *Kodolányi* János válogatott elbeszéléseit az 1922—1933 közötti időszak terméséből.

Tulajdonképpen nem jelent irodalmi eseményt ez a kétkötetes válogatás és mégis érdemes megállni mellette egy pillanatra. A sznob olvasó bizonyára az író nevénél fog megállni, amikor kezébe veszi a könyvet. Nekünk alkalmať kell találnunk arra, hogy még egyszer végigleltározzuk magunkban *Kodolányi* elbeszélői életművét és meg kell próbálkoznunk, hogy megállapítsuk: mennyiben szolgálják írásai a ma társadalmát.

Ha a kritikusok tollából nem is tudnánk, akkor is észre kellene vennünk, hogy ez az elbeszélői oeuvre *mennyire nem egységes*. Az irodalom tudósainak érdekes feladata lesz majd megállapítani, hogy az író politikai, társadalmi látása milyen kihatással volt egy-egy elbeszélésre. Az olvasó annyit lát — és ennél a válogatásnál talán jobban látja, mint az eddigi kötetekben, hiszen itt az egész életművön haladunk végig —, hogy aki ezeket az elbeszéléseket írta, sok külső és belső harcon, vívódáson mehetett végig. Próbáljunk meg ebben a mozgó, itt-ott ellentmondásos alakulásban néhány támpontot találni!

Lagértékesebb elbeszélései az Ormánsággal kapcsolatosak. Szülőföldje ez, de szülőföldről ilyen kegyetlen naturalizmussal kevesen írtak. Piszkos, gyűrött biklájú asszonyok, rendezetlen családi életek, részeges emberek, megtévelyedett papok, egymás ellen acsarkodó rokonok, elképzelhetetlen káromkodások megkeseredett emberek száján — ez csak ízelítő abból a világból, amelynek bemutatásával a huszas években *Kodolányi* megjelenik — és föl is tűnik. Korai elbeszélései a robbanás módján dobják a köztudatba pusztuló Ormánságának világát. Más ez a bemutató, mint *Illyés* Gyuláé, pesszimistább, forrongóbb, többet hagy az olvasóra, nem akar megoldani semmit, a diagnózist is görbetükörben, naturalisztikus torzításban adja. (*Sötétség. Szép Zsuzska. Kántor József megdicsőülése.*) Ma már történelem: emlékeztet egy letűnt társadalomra; ebben a társadalom egy csepp a kis baranyai haza s a cseppben az egész tenger sötétje látszik. Minden a vagyon, a pénz. A birtokért ölnek: apákat, anyákat, gyermekeket, magzatokat. *Ennek a világnak részese volt az egyház is*, az Ormánságban éppúgy, mint az egész országban! Nem árt, ha lelkészszemünk előtt nem válnak közömbössé az egyház, a papok sötéten rajzolt vonásai!

A változó, kereső író második korszakának kezdetét a kötetben a címadó *Fellázadt gépek* jelenti. Bár ez az „elbeszélés” kilóg mindegyik csoportból: valami apokaliptikus vízió megszállott modorában mutat be önálló cselekvésre induló mozdonyokat, amelyeknek lázadása országos méretűvé válik. Nem lehet tenni ellene semmit. Első pillanatban nevetünk az írói ötleten, de az 1922-es szám arra emlékeztet: így látta *Kodolányi* a kialakuló Horthy-Magyarország politikusait. Ennek az időszaknak legszebb darabjai a 19-es éveket mutatják be, s éppen az önéletrajzi tartalmú motívumok legszebbek benne. Az értelmiségi családban helyét nem találó ifjú több alkalommal vissza-visszatér. Nem áll a kommunizmus

mellett, csak vívódik a kérdésekkel, s ha eredményt nem is ér el, a vívódás becsületességét próbálja értéknek tartani. Ezek az ismétlődő motívumok jóval később érnek be: a néhány éve megjelent *Vizválasztó* regény alakjában összegezi ezeket az elbeszélésben jelentkező próbálkozásokat. A 19-es éveknek már eleve nem lehetnek ezek az elbeszélések hiteles rajzai, annyira belemerülnek egy-egy család konfliktusába, néhány ember tragédiájába, hogy annak, aki egyébként az eseményekkel nem ismerős, nem adnak kerek képet erről a forradalmi időszakról.

Harmadik csoportba azokat az elbeszéléseit sorolom, amelyek a húszas-harmincas évek fordulóján mutatják be a fővárost. Egyszerű emberek a hősei, akik gazdasági és politikai megkötöttségekben nem gondolhatnak arra, hogy megszabaduljanak korlátaiktól és megvalósíthatassák legkisebb terveiket is. Gépíró, aki szüleit kénytelen eltartani; személyi titkár, aki „ura” ocsmányságainak *kell*, hogy résztársa legyen, szobaasszony, akinek nyomorult lakásába már ingyen sem megy lakó — ezek az arcok néznek le ránk ezekről a lapokról.

A negyedik csoport újra visszavezet az Ormánságba, ha nem is mondja ki. Mintha a várostól végképp megundorodott volna, most újra a faluját mutatja be. Valami be nem vallott nosztalgiával. A *Gyermek születik* az egész kötet legoptimistább elbeszélése (bár borulátásnak sincs híjjával!), itt már az élet győz az egykés felfogás felett. Egyszer-másszor pedig egész világos hangot is hallunk: „ — Nekünk olyan falu kell, ahol nagy modern lakásokban együtt él az egész lakosság, ahol van villany, van tiszta víz, olvasóterem, játszóhely, telefon, orvos, betegápolás, könyvtár, jó út, tisztaság, egészség! A régi falu meghalt!... El fogja söpörni az új életforma. Megszűnik... a piszok az alázat, a megszakadásig üzött robotromantikus, poétikus világa!” — olvassuk a *Három pap*-ban (1932). A szülőföld is megszépül, valami nosztalgikus érzésben: „Ormánság... A komoly nyárfák az országutak mellett, a kis faluk s az árkádós házak a falukban... Milyen messze is vannak mindezek tőlem, s mennyire hozzám vannak növe. Mennyire bennük van a gyökerem, s mennyire lehetetlen kiszakítanom onnan...”

Valóban, ha furcsán is, de ez a szeretet látszik az egész elbeszélés-gyűjteményen. Ha furcsán is, érthetetlenül is, ellentmondásosan és bizonytalanokodva is, de mégis kisebb hazáját és az egész országot véli és akarja szolgálni Kodolányi. A történelem megmutatta, hogy ezen a „kritikai” hangon kívül még sok más hangra is szükség volt ahhoz, hogy átalakuljon a világ, amelyet bírált; s nem csak *hang hallatása* kellett, hanem a társadalom történelemátalakító *erejére* is szükség volt. Kodolányi a maga kis ormánsági világában bírálta az embertelenséget, kapzsiságot, vagyonszeretét. S ma, ha könyvét olvassuk, indítást kaphatunk belőle az *emberség irányába*. Csak indítást ad, nem megoldást, de a megoldást talán nem is érzi feladatának. S ha most új kiadásban olvashatjuk elbeszéléseit, ezért az emberiségre indító hangért lehetünk hálásak írónak és kiadónak egyaránt.

Drenyovszky János

Halottaink

SCHULCZ ALADÁR

1885—1961

1885 szeptember 16-án született a Hont megyei Szuhányban, ahol édesapja is evangélikus lelkész volt. Fiatal korára úgy emlékezett vissza, hogy az küzdelmes, de mégis nagyon szép volt. Már itt megszerette a népet, a természetet és a lelkészi szolgálatot. Már itt megtanult szolvákul és németül. A német nyelvet édesanyjától, a szlovákot a falu népétől tanulta meg. A gimnáziumot Selmecebányán végezte el, a teológiát pedig Pozsonyban.

Sok szeretettel emlékezett meg tanáraitól: Schneller, Masznyik, Strop, Raffayról. Schulcz Aladár különösen Kovács Sándor otthon-igazgatónak volt kedves tanítványa.

1908-ban végezte el a teológiát és szentelte fel Scholtz Gusztáv püspök. Selmecebányán, majd Tótpelsőcön segédlelkész. 1910-ben hívja meg a kiscsalómiai gyülekezet lelkészül.

Ugyan ezen évben köt házasságot Baky Máriaival, az ocsovai esperes leányával. A két papi család útja ezután szorosan egymás mellett halad és a szeretet ezer láncza kapcsolja össze. Igazi papi család volt.

Ezek voltak lelkészi szolgálati helyei: Dunaegyháza, Maglód, Bánk és mint nyugdíjas, Vanyarc. Két világháborút szenvedett végig. Az elsőben mint táborigazgató lelkész a szenvedő és vérző néppel együttérző szívvel szolgált a fronton és megrázó cikkekben számol be a háború borzalmairól. A másodikat mint gyermekeiért, gyülekezetéért, templomáért aggódó édesapa szenvedni végig és a front borzalmaiban is hűségesen együtt, szenved gyülekezetével a pusztulás láttán.

Nagykiterjedésű szórványát mindig hűségesen gondozta, látogatta. Hóban, sárban, fagyban, hőségben is mindig úton volt, hogy felkeresse a legtávolabb lakó hívét is. Ötven évi szolgálat után megfáradva, megfagyott lábbal és elkopott hanggal, de még mindig szolgálatra kész szívvel ment nyugdíjba, Vanyarcra, ahol élete végéig szolgált.

Még 1960-ban megünnepelte házasságának 50-ik évfordulóját családjában, rokonai körében. Temetésén megjelent a bánki gyülekezet nagy küldöttsége új lelkészük élén, sőt többi gyülekezet is képviseltette magát a temetésen.

Csőváry Dezső

1961. szeptember 2-án, Nyíregyházán vettek búcsút szerettei és munkatársai a 70 esztendő t nem sokkal előbb, szűk baráti körben megünnepelő id. Labossa Lajos ny. lelkész, vallástanártól. Id. Labossa Lajos Rozsnyón született, középiskoláit is itt végezte, majd az eperjesi teológia hallgatója lett, s nagy nevű tanárai (Csengey Gusztáv, Obál Béla) indítására megszerette a teológiát, különösen annak történeti szakaszát. S ezt a történet-szeretetét egész élete folyamán megőrizte. Másodéves teológus korában — az akkori szokás szerint — egy teljes nyarat Bodelschwing intézetében Bethelben tölt, mint betegápoló. 1913—14-ben pedig Baldácsy ösztöndíjjal Greifswaldba kerül tanulmányai folytatására. Fogékony lelke gyorsan magába szívja korának komoly haladó eszméit, s külföldi tapasztalatait igyekszik idehaza értékesíteni. Külföldi tanulmányútjáról hazajöve, Debrecenben nyer elhelyezkedést Materny Imre esperes mellett, majd rövidesen a debreceni Schäfer—Legányi árvaház vezetője lesz, s később önálló hitoktató. A haladó eszmék és hagyományok iránt mindig fogékony szíve és nyílt, őszinte magatartása miatt sok nehézségekkel kellett küzdenie az akkori viszonyok között, s átmenetileg fel is függesztették szolgálata alól, de meggyőződését, népe szeretetét és egy igazságosabb, szociálisabb jövőben való hitét sohasem adta fel. 1942-ben Nyíregyházára került vallástanárnak a volt Geduly Henrik leánygimnáziumhoz, ahol átmenetileg 1945—47-ben az igazgatói tisztelet is betölti. 1950-ben vonul nyugalomba. A lelkes munkaközösséggel, s szolgálattal való kapcsolatát mindvégig tartja. Nemcsak résztvesz az üléseken, hanem aktíve munkálkodik és példájával szolgálatra serkent. Szerette az Igét, naponként tanulmányozta azt, több nyelven is. Teológiailag is képezte magát. Szép könyvtárat gyűjtött össze. Foglalkozott az egyháztörténettel, s belőle doktori disszertációra is készült. Sajnos kéziratai és értékes könyvtára 1944-ben a tűz martaléka lett, s nem hagyhatta azt két lelkész fiára. Szenvedélyes híve volt a haladásnak, a békének, s ezt a meggyőződését mindig nyíltan vallotta.

Élete utolsó éveiben gyakran betegeskedett, kórházba került és ott is halt meg. Emlékét szerettei és munkatársai kegyelettel őrzik.

Megyer Lajos

Az igehirdető műhelye

VIRÁGVASÁRNAP

Zsid. 7, 1—3

A textus felé

a) *A szöveg összefüggése.* Annak a bő résznek egy darabja ez a szakasz, amely a Zsidó-levélben Krisztus főpapi szolgálatával foglalkozik. Ez a szakasz az 5, 1-ben kezdődik s az első súlyos megállapítása 5, 10-ben olvasható: „Isten Melkisédek rendje szerint való főpapnak nevezte őt.” A kérdés taglalásában az a kérdés ízzik, hogy miképpen egyeztethető össze Krisztus istensége, mennyei volta (amely a megváltás végső megvalósulásának záloga) embervoltával (amely elengedhetetlen feltétele az értünk folytatott munkának). A választ a levélíró a 110. zsoltárból veszi, amely a Melkisédek rendje szerinti papságról beszél a messiási ígért összefüggésében. Ebben fonódik egybe a történeti-emberi és az isteni. Ezt a kérdést taglalja a 7 fejezet a következő felosztásban: 1. bevezetés, magáról Melkisédekről (1—3), — 2. a melkisédeki papság az ároni papságon túlmenően, afölött állva győzelemre jut (4—10), — 3. Krisztus Melkisédek rendje szerinti főpap (11—17), — 4. Krisztus papsága három példán keresztül ragyog (18—25), — 5. magasztaló befejező szózat (26—28). E részek között az első kettő nagyon közel áll egymáshoz. A fejtegetés alapjául az I. Móz. 14, 17—20 tekinthető. Később tér csak rá a szintén alapul, textusul használt Zsolt. 110, 4-re.

b) *Exegesis.* A szakasz magva: *Melkisédek történeti személy, aki azonban értéke szerint túllép az emberi határokon.*

Ünnepies stílusban, ami valószínűleg jellemezte az író által használt forrást, (1.) az első vers elmondja, ill. utal Melkisédek és Ábrahám találkozására. Ebben I. Móz. 14, 17—20-ra támaszkodik (a LXX. szövege szerint), de v. ö. Zsolt. 110, 4-et is. (2.) Két dologra különösen is nyomatékkal felhívja a figyelmet: Melkisédek (kananita szóforma) görögül igazság királyát jelenti, Sálem királya pedig békesség királyát. Melkisédekben tehát az ősi szokás szerint egyesül a királyság és a papság. Ezt azonban az író nem aknázza ki, mint ahogy nem érdekli Sálem helyi fekvése sem (ez minden bizonnyal Jeruzsálem, erre mutat Zsolt. 76, 3 s találunk rá utalást Josefusnál is). Az egyetlen döntő az író véleménye szerint az, hogy Melkisédek „a felséges Isten papja”. A pap fő feladata a nép megáldása volt (IV.

Móz. 6, 23) s előjogai közé tartozott fontos részként a tized beszéde a néptől (IV. Móz. 18, 2,28). A Zsolt. 110-re alapított megállapítás szerint Melkisédek (3.) hasonló Isten Fiához. Krisztus „typos”-a s ezért figyelemre méltó, amit az OT róla mond. Áron utódai születési jogon voltak papok. Tőlük pontos származási iratokat kívántak (Neh. 7,61—64.) Melkisédek apjáról, anyjáról és családjáról nincsen feljegyzés. A jogi nyelvhasználat szerint „apa nélkül” a házasságon kívüli születést jelentette. Az ókori vallásokban viszont az apátlanság és anyátlanság (vagy mindkettő) az istenek között általános sajátosság volt. Filo még Sárát is mennyei származásúnak mondja I. Móz. 20, 12 alapján. Melkisédek esetében ez annál nyomatékosabb, mivel ő a Fenségesnek (Magasságosnak) papja. A rabbinista írásmagyarázati hagyományok szerint ismét súlyosbodik a gondolat azért, hogy a régi rabbik logikája szerint amiről az OT nem szól, az nincs is. Mivel tehát az OT nem szól Melkisédeknek sem születéséről, sem haláláról, ő nyilván mennyei lény, akinek papsága örökkévaló (Zsolt. 110, 4). A zsidóul gondolkodók számára ez a körülmény is arra mutat, hogy Melkisédek Krisztusnak, Isten Fiának előképe.

Fel kell hívnunk a figyelmet még a „typos” bizonyos értelmezésére. Kezdetben volt az Ige s ami lett, általa lett. Az Ige földre jövetelét, testté levését hosszasan készítette elő Isten. A próféciákon túl még úgy is, hogy egyes személyeknek a „kezdetben volt” Krisztusnak vonásait adta. Ezek a „typos”-ok nem másolatai voltak az Eljövendőnek, hanem a rájuk helyezett egyes vonások által készítette elő Isten az övéit az Eljövendő megismerésére. A Zsidó-levél írója így ismeri fel Melkisédek egyes vonásaiban az Eljövendő ígérétét.

c) Végül néhány szót *magáról Melkisédekről*. Alakja olyan, mint a meteor: váratlanul feltűnik s váratlanul eltűnik. Meglepetésszerűen lép elő fontos események csomópontján s aztán nyomtalanul tűnik el a történelemből. Valóban olyan alak, aki megmozgatja a képzeletet. Történelmi ismereteink kimerülnek azzal a kevéssél, amit az OT a fent idézett két részben közöl róla. A zsidó hagyomány szerint valószínűleg egy letelepedett kanaánita törzs fejedelem-papja volt s köztiszteletben állt igazságossága és békeszeretete folytán. Egyesek szerint Sém ivadéka volt, aki túlélte az özönvizet, mások Khám ivadékainak táborában tudják, így Mózes is. Istene, Él Éljon, olyan név, amellyel Izrael népe századok múlva is előszeretettel nevezi a maga Istenét. A Kedorlaomert legyőző Ábrahámot kenyérrel és borral kínálja, amelyek megegyeznek az úrvacsora külső jegyeivel. Filo Melkisédeket a Logos megjelenésének tartja s Melkisédek és a Logos papságáról beszél. Később az ősegyházban egy gnosztikus szekta is született, amely magát Melkisédek rendje szerintinek vallotta s őt Krisztus fölé helyezte. A Zsidó-levél írója valószínűen egy másik szektás irányzattal vitázik, amikor Krisztus és az angyalok viszonyát tisztázza a levél elején, de abból az érvelésből világosan kitűnik, hogy semmiképpen nem megy túlzásba az előkép alkalmazásában. Melkisédek nem Logos és nem prae-existens Krisztus, hanem csupán vázlatosan hordoz vonásokat, amelyek Krisztus felé mutatnak. Érv, példa és magyarázat ahhoz, hogy Krisztus főpap, túl az ároni család nemzetségbeli kötöttségein. A levélíró nem is foglalkozik lényegében sokat Melkisédek szemé-

lyével, papságának örökkévaló jellegét sem magyarázza, mert nem arra indít, hogy Melkisédekben higgyünk, hanem hogy egyedül Krisztusban, aki főpap és király.

(*Források:* Gyllenberg Rafael: Hebreaiskirje. — Sylvester Bibliai Lexikona. — Saarisalo: Raamatun Sanakirja. — Káldy Zoltán: Bevezetés az Újszövetségbe. — Koren Pál: A zsidókhoz írott levél magyarázata.)

A textus helye a perikópában. Bár maga a szöveg egyszerre támasztja alá Krisztus főpapi és királyi hivatalát Melkisédek példáján, ezalkalommal inkább király voltára kell tekintenünk, mert az előző, böjt 5. vasárnapjának textusa szólt a Főpapról.

A szöszék felé

(Vázlat)

Adytól valók ezek a verssorok: „Sem utódja, sem boldog őse, — Sem rokona, sem ismerőse — Nem vagyok senkinek. — Nem vagyok senkinek.” Érdekesen csengenek össze a melkisédeki jellemzéssel: „apa nélkül, anya nélkül, nemzetség nélkül való, sem napjainak kezdete, sem életének vége nincs.”

Adyval a magány mondatja e szavakat. Elszigeteltsége, megértetlensége diktálja. A ciklus, amelynek élére írta e verset, ez: „szeretném, ha szeretnének.” Melkisédek az ismeretlenségből lép elő s hordozza annak vonásait, akit Isten küldött, mert úgy „szerette a világot”. Ott remegő magány szeretetlenség, „Észak-fok, titok, idegenség, lidérces messze fény”, — itt Isten túláradó szeretete bontakozik ki annak arcán, aki Krisztusnak „sem utódja, sem boldog őse”, de akinek vonásain tanít az Isten arról a Krisztusról, aki eljön s aki Isten és ember között s ember és ember között munkálja a közösséget, a megértést, a szeretetet, jóságot és széppé teszi az egymásrautaltságot. Ezért a szolgálatért Ő a legnagyobb magányt vállalta, a kereszten így sóhajtott fel: „én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engemet!”

Az a számárháton ülő poros vándor, akiről a mai nap klasszikus története szól (— s amit bármilyen perikópa fut is, nem volna szabad virágvasárnapon kihagyni —) efelé a magány felé megy, de annak a túláradó szeretetnek a szolgálatában, amely összekapcsol egymással és Istennel.

A virágvasárnap Bevonulónak az arcán ez az ige, ótestamentomból vett ecsettel, királyi színeket fest.

Nem külsőségekben mutatja fel Jézus király voltát, hiszen alakja nem királyi (— sőt „utált volt és megvetett” Esaiás szerint —). A bevonulás sem királyi (— poros vándor számárháton, egy a zarándokok között —). Szolgálatának lényegét mutatja királyinak. Melkisédek korában s Jézus földönjárásának palesztínai viszonyai között is merőben más volt a király, mint ma. Trónok omlásának és uralkodói csillagok hullásának századában jó arra figyelni, hogy Krisztus királyságát annak a kornak király-

ságán példázza ez az ige, amelyben a király atyja, bizalmas tanácsadója, bírása, vezetője és megfellebbezhetetlen fejedelme volt népének.

1. *Ez a király „elébe menő” király.* Nem rideg trónuson hódolatot váró kényúr, hanem olyan, aki „az övéi közé jöve” s alázatosan szolgált a keresztfa haláláig. „Kenyérrrel és borral” táplálja övéit, mint Melkisédek Ábrahámot. (Melkisédek „elébe menése” és kenyérrrel-borral kínálása bizonyos nyál nem előképe Krisztus alázatának s az úrvacsorának, de *vonások*, amelyek nyomán szabad szólnunk nagyhét küszöbén arról, hogy Krisztus alázatos volt és számárháton ülő, s hogy az úrvacsorában a bűnbocsánat kegyelme királyi gesztus.)

2. *Ezt a királyt tisztesség övezi.* Egykor Ábrahám tizedet adott az elébe menő Melkisédeknek. A gyermek Jézusnak pásztorok és bölcsek „tiszteességet tőnek”. Az ünnepekre menő vándorok a számárháton ülőben felismerik a messiási próféciák beteljesedését s a Messiás-királynak kijáró hozsannát kiáltják. Tamás „én Uram és én Istenem”-ében ez a tisztességtétel már az imádatig hajol s a filippibeli börtönőrnek és háznépének megtérése a megcsendesedett és békességre jutott szívnek tisztességtételéről beszél. (Külön érdemes megfigyelni, hogy a gyermek Jézusra tekintő karácsonyi magyar népmesékben mennyi finomság van abból, amit ezzel a szóval jelölhetünk: tisztességtétel.) „Típusokként” hordják ezek is a mai keresztyén tisztességtételnek vonásait, mint Melkisédek hordta Krisztusét.

3. *Ez a király igazság királya.* Nem csak a salamoni leleményes igazságtétel, vagy a Li-Hszing-Tao-i krétakör szellemében igazság királya ő. Még csak nem is csupán a törvény iótáig történő betöltését megkövetelő Bíró, — bár jelenléte olyan, mint a lakmusz-papír: ríkító színnel kirí a rejtett bűn is s gyötörni kezd — hanem úgy, hogy a Golgotára ment igazat tenni s így Ő az én igazam. Királyi adakozó Ő, aki részletet ebben. Benne lehetek igazzá. Az Ő igazságáért fogad el Isten engem is igaznak.

4. *Ez a király békesség királya.* Uralkodása békére törő, békét megvalósító, arra épített s a béke tiszteletét parancsoló. Sálem királya — mondja a régi textus, mely békét jelent, helyileg Jeruzsálem volt s „jeru” jelentése: féljete. Szabad talán így fordítani: féljete a békét. Nem kitűzött cél, amit el akarok érni, birtokba akarok venni, hanem fölöttem álló hatalom. Ő jött hozzám s veti birtokba engem. A békéé vagyok! Átszötte a szívemet és gondolataimat. Ő a logikám, céljaim kulcsa és ereje. Ő győzött s én legyőztem. Uralkodom ő s én hatalmában vagyok. Nélküle idegen nékem az utam s a boldogság „lidérces, messze fény”. Nincs módomban dönteni és elhatárolni, hogy meddig és milyen mértékben uralkodik rajtam: lelki béke-e, vagy a népek közötti is, Istennel-e csak, vagy emberekkel is. Teljes, szuverén s az „egész”-en uralkodó Ő, a békesség királya.

(Öreg papot temettem vidéken. A temetésre utaztamban megkérdeztem egykori káplánját: milyen volt az öreg teológiája? A már deres hajú egykori káplán kinézett az autó ablakán s elgondolkozva így felelt: „milyen volt a teológiája? Nem tudom. De azt tudom, hogy tőle mindenki békességgel távozott.” Hát igen: jó volt a teológiája. Ez az „egész”-et át-

fogó ív egyik támpontja. A másik támpont pedig valahol ott van, ahol az egész kereszténység lelkiismerete mozdul meg a világ népeinek békéjéért. Prága.)

Ő pedig, akinek embervoltában nem volt apja, istenvoltában nem volt anyja, sem napjainak kezdete nincs, mert általa, érte és őreá nézve teremtetek mindenek, sem életének vége nincs, mert egykor ő fog ítélni élők és holtak felett, — tartson meg minket mindvégig kegyelmében.

Koren Emil

NAGYPÉNTEK

Zsid. 9, 24—28.

EXEGETIKAI MEGJEGYZÉSEK

A mai ember számára textusunk megértése nehéz és fáradtságos munkát igényel. A zsidókhöz írt levél írója mondanivalóját állandóan az ótestamentumi kultusszal összefüggésben fejti ki, ez a kultusz pedig a ma élő keresztény emberek számára, — általában pedig az emberek számára idegen. A textussal kapcsolatban két veszély fenyegeti a mai igehirdetőt. Az egyik az, hogy a textus mondanivalójának megértése érdekében igyekszik az *ótestamentumi kultusznak aprólékos megmagyarázására* és ezzel nehezé és bonyolulttá teszi prédikációját, a másik az, hogy „nagyvonalúan” *nem figyel a textus sajátosságára*, hanem annak alapján mond egy általános nagypénteki prédikációt Jézus büntörlő haláláról. Az a helyes, ha az igehirdető nagyon figyel a *textus sajátos mondanivalójára*, anélkül, hogy a „pólyát” prédikálná *Jézus helyet*.

A sajátos mondanivaló megkeresése érdekében nem spórolhatjuk meg az *exegetikai munkát*. — 24. v. Az ótestamentum főpapja minden évben bement a „kézzel csinált” sátor (később templom) legfelső részébe a „szentek-szentjé”-be, hogy engesztelést szerezzen a népnek. Jézus — *igazi Főpap* — azonban „*magába a mennybe*” ment. A „menny” nem más mint az „Isten közelségé”-nek, az „Isten színe előtt való hely”-nek a megjelölése, tehát nem a „kék mennyboltozat” áttöréséről van szó. Az Isten „színe” elé azonban *nem minden további nélkül* juthat a bűnös ember. Isten „szent” Isten, akinek „közelségé”-ben nem lehet bűn. Az ó- és újtestamentumban az „Isten színe előtt való megjelenés” a *hit ígérete és célja*. Aki az Isten „arcá”-t láthatja, az az *ő végső célját elérte*. Jézus ezt a célt elérte. Ez azonban nemcsak az *Ő diadalát* hirdeti, hanem ezzel az *Ő megjelenésével* a bűnös ember számára is feltárta az „az Isten közelségé”-nek mennyét. Tehát „*megjelenése*” *érettünk történt*. Isten színe előtt most is folytatja „érettünk” való munkáját, mert most is könyörög az övéért. — 25. v. Nemcsak abban mutatkozik meg Jézus *igazi főpapsága*, hogy *Ő* valóságosan eljutott az Isten színe elé, hanem abban is, hogy *magát áldozta* oda. Az ótestamentum főpapja áldatok vérével, tehát „*idegen vér*”-rel tudott csak megjelenni a „szentek-

szentjében”, hogy engesztelést szerezzen a népnek, Jézus *önmagát adtu áldozatul*. — 26. v. Ebben a versben igen erős hangsúly esik Jézus áldozati halálának „egyszeri”-ségére (görögben: *hapaksz*). Ez az egyszerűség is mutatja, hogy Jézus Krisztus *tökéletes Főpap* és áldozata is *tökéletes áldozat*. Az ótestamentumban az áldozat bemutatása rituálisan *ismétlődik*. Viszont a megismétlés csak az *időlegesség* és *tökéletlenség területén* szükséges és csak ott van annak értelme. Csak ami *egyszeri*, az végérvényes. Az „egyszeriség” (*hapaksz*) és a „véglegesség” (telos) összetartozik. A jövőben már csak azért sincs lehetőség Jézus áldozatának megismétlésére, *mert ez a halál az „időknek végén”* (epi szünteleia tón aiónón) történt. *Tehát ez az egyszeriség, ez a megismételhetetlenség is mutatja, hogy Jézus áldozata örökérvényű és tökéletes*. — Ezzel az áldozatával „eltörölte a bűn”-t. Az *athetézisz* kifejezés megjelöli a bűn hatályának és következményeinek az *érvénytelenítését, eltörlését, megsemmisítését*. Krisztus kereszthalála által a bűn, mint az *Isten és ember között emelkedő elválasztó hatalom, eltávolított. Tehát szabad az út az ember számára az Atyához*. — A szentíró általában „bűn”-ről beszél, de számára ez nem valami elvont, megfoghatatlan fogalom, hanem *valóságos hatalom, amely mint személyiség áll szemben Istennel a földön*. — 27—28. v. A levél írója Jézus áldozati halála egyszerűségének megértésére az *általános emberi sorsot* is megemlíti: elvégzett dolog, hogy az emberek *egyszer* meghalnak. Itt azonban a hangsúly nem azon van, ami a magyar bibliafordításokból gondolható, hogy ti. az emberek „meghalnak”, hanem azon, hogy az emberek „*csak egyszer*” halnak meg. Csak míg az emberek halála után jön az „*ítélet*”, Jézus halála éppen ettől az *ítélettől való „megmentést”* hozza, a Benne hívőknek. Ti. az Ő halála nem egy „*megszokott*” halál volt, hanem amint már azt Ézs. 53-ból is tudjuk: „*betegségeinket Ő viselte és fájdalmainkat hordozta... megrontatott a mi vétkeinkért, békességünknek büntetése rajta van*”. — Végül textusunk Jézus „*második megjelenésé*”-ről szól. Ez a „*második megjelenés* nem egyszerűen „*visszatérés*”-ként áll előttünk a textusban. Jézus a „*bűn hordozása nélkül*” jelenik majd meg. De még ebből a szempontból is különbség van az Ő első és második megjelenése között. Amikor először jelent meg a földön szintén „*bűn nélkül*” jött el, de akkor megkísérhető volt, és meg kellett vívnia harcát a bűnnel szemben. Jött mint akinek meg kell halnia a „*halandókért*”. Most az Ő megjelenése *tökéletesen más lesz, mint az Ő „testben” való megjelenése*. Most azért jön, hogy az *üdvösséget* hozza azoknak, „*akik Őt várják*”.

Az exegézis nyomán az *igehirdetés felé az alábbi vonalakat húzhatjuk meg*:

1. Nagypénteken természetesen Jézus Krisztusnak a *halála* kerül előtérbe. Ez a halál áldozati halál volt. „*Megáldoztatott, hogy sokak bűnét hordozza*”. Textusunknak az a sajátossága és egyben szépsége, hogy Jézus halálát *nem izolálva* nézi, nem önmagában látja és még csak nem is úgy, hogy ez által a halál által „*eltöröltetett a bűn*”, hanem a szentíró úgy beszél erről a halálról, mint amelyen keresztül *Jézus be-ment egy más, egy magasabb világba, az igazi szentélybe: az Isten színe elé*. *Vagyis ebben a textusban Jézus halála és feltámadása és mennybe-mentele nincs különválasztva*, hanem a legszorosabban összetartozik. Jézus a halálon keresztül az Atya mennyei házába ment! Mindenesetre a reformáció korában ezt a valóságot a nagypénteki prédikációk jobban

kidomborították és Jézus haláláról — kevés kivételtől eltekintve! — nem az ún. „passióénekek” beszéltek, hanem a *húsvéti énekek*. Tehát húsvét felől néztek nagypéntekre! Prédikáljuk nagypénteken azt a Krisztust, aki legyőzte a halált és bement a szentélybe.

Ezzel összefüggésben azonnal szóljunk arról, hogy Jézus *győzedelmes* halála által a *bűnös ember számára is van bemenetel Istenhez*. Hiszen ledőlt Isten és az ember között a bűn nagy választófal. Mi is megláthatjuk „színről-színre” majd az Istent.

Sőt, már most is állandóan az *Isten jelenlétében* (szentélyében!) élhetünk. Ez *meghatározza egyéni, családi és társadalmi életünket*. Számunkra „szentélyé” lett az *otthon, a munkahely, a háza és a világ*. Ezekben a helyeken nem „profán” területeken élünk, hanem *szentélyben*, ahol a *kegyelmes* Isten színe előtt folyik az életünk. Kell, hogy ez a tény (vagy még inkább *evangélium!*) ösztönözze a gyülekezetet a felelősségre és *szeretetben gazdag életre az emberek között és az emberek javára*.

Arról sem szabad elfelejtkeznie a gyülekezetnek, hogy a tökéletes Főpap, Jézus Krisztus, most is „megjelenik Isten színe előtt értünk”. *Tehát könyörög értünk*.

2. Világossá kell tennünk a gyülekezet előtt, hogy nem magától értetődő és „természetes” az, hogy a bűnös ember az Isten jelenvalóságában, tehát a „szentély”-ben élhet már itt a földön és bemehet majd a „színről-színre” látás világába. Ezért *Jézusnak önmagát kellett áldoznia*. Itt mutasson rá az igehirdető *Jézus végtelen szeretétére és irgalmára*, amelyet Jézus megmutatott a kereszten az *egész világ iránt*.

De arról is kell prédikálni, hogy Jézus *egyszeri* halála *végrelegesen és valóságosan* eltörölte a bűnt. Vagyis a hívő embernek nyújtott bűnbocsánat *valóságos* bűnbocsánat! Nem kell azt az embernek „megtetéznie” ún. jócselekedetekkel, hogy a bűnbocsánat „kétségtelen” legyen. Viszont ahol a keresztyén emberek igazán hisznek Jézus egyszeri halála gyümölcsében, a bűnbocsánatban, ott *hálából* cselekszik a jót. Megváltozik a viszonyuk az emberekhez: *továbbadják azt a szeretetet, amelyet kaptak*. A bűnök valóságos megbocsátásában való hit első sorban nem meditálásra, hanem az *emberek között való jó cselekvésére lendíti* a keresztyén embert.

3. Textusunk harmadik sajátos vonása *Jézus újra való megjelenésére vonatkozik*. Nagypénteken nem lehet a „fájdalmak férfיא”-ról úgy prédikálni, hogy a *dicsőséges* Krisztus *arca* is fel ne villanjon! Nem úgy fog megjelenni, hogy „hordozza bűnein”-ket, hanem úgy, mint aki hozza a *teljes üdvösséget*. Viszont mégis az a Krisztus fog „megjelenni”, aki „hordozta bűneinket”! Így esik fény már most, hétköznapi munkánk és kísértéseink között is, a jövőből.

Ebben a textusban tehát együtt van *karácsony* („megjelent az idők végén”), *nagypéntek* („magát áldozatul adta”), *húsvét* és *mennybemenetel* („bement magába a mennybe”) és *visszajövetel* („másodsor megjelenik”).

Káldy Zoltán

SZÉKACS JÓZSEF PÜSPÖK (1809—1876):

Az öröklét hite a kovász, mely áthatja a tészta minden részeit. Minket a lélek ösztönzése, a kijelentés tényei és a nagy nap emléke az örökléthez utalnak. Hogy ily világosságban, ily összeköttetésben szemléljük az enyészetet és az öröklétet, ez a te érdemed, Világmegváltó, Világüdvözítő! A feltámadás és az öröklét magasztos hitét semmi sem képesebb újra meg újra feleleveníteni lelkünkben, mint a mai nap, a halhatatlanság, a feltámadás ezen reggele, mely mintha mondaná: Ember láss, nyomozz, eszmélj, és hidd, hogy te örökélet polgára vagy!

HÚSVÉT I. ÜNNEPE

Jel. 1, 17—18.

EXEGETIKAI MEGJEGYZÉSEK

Textusunk két versében foglaltakat János apostol „visió”-ban látta. János ezt a látomást „Lélek”-ben (4, 2; 17, 3) élte át. Vagyis a Lélek ereje által foglyul ejtve látja. Kérdés, hogy ezt a látomást — a többivel együtt — valódinak tekintjük-e, vagy csak kitalált stílusformának amelybe mondanivalóját öltözteti. Azt kell mondanunk, hogy e látomások valódisága ellen nem hozható fel helytálló érv. János azt írta le itt is, amit Isten az Ó kinyilatkoztatásában neki *valóban* látni engedett. Textusunkat ezért nem lehet eljelentékteleníteni azzal, hogy az „csak” vízió.

17. v. Ahogy Isten szentsége a bűnös emberben félelmet vált ki (Ézs. 6, 5!) úgy az Ember Fia szentsége is: János úgy esik Krisztus elé, „mint egy halott”. Jézus *vigasztaló* szava emeli fel az apostolt: „Ne félj”. Az az *engedély*, hogy ne féljen, mindig csak annak a bűnös embernek „adatik”, aki már megrettent Isten szentsége előtt saját bűnei miatt. (Egyébként az embernek a bűn miatt *van oka* félni Istentől!) Azokban a szavakban, melyeket Krisztus János apostolnak mond és amelyekkel őt vigasztalja, a Maga számára *teljes Isteni méltóságot* igényel. Ő az *Első, az Utolsó és az ÉLŐ*. Első: tehát teljes hatalmú Teremtő. „Mind-en általa lett és nála nélkül semmi sem lett, ami lett” (Ján. 1, 3). Az Utolsó: Ő a Beteljesítő. Ő az aki *el fog jönni* és tökéletesen megvalósítja „az Ő országát”. Ő az *ÉLŐ*: aki *legyőzte a halált* és akin többé nem vehet erőt a halál. *ÉLŐ*, mint Isten egyedül. — 18. v. Igen fontos számunkra Jézus szavának második része: „*halott voltam és íme élek örökkön-örökké*”. Ez a mondat azért olyan lényeges, mert Jézus *teljes emberségéről* szól. Az Ige valóban „*testté*” lett. Tehát nem arról volt szó, hogy Jézus *halhatatlan* volt és így nem ártott neki a halál. A Szentírás bizonyoságtétele szerint egyedül Isten „*halhatatlan*” (1. Tim. 6, 16!) Jézus azonban

a halálán át ment az életbe! A Zsidókhoz írt levél (2, 9) leírja Jézus emberrélétének utolsó következményét: Krisztus velünk és értünk (mindenkéért!) megízlelte a halált. Nagyon súlyos szó az eredeti görögben: *egenomén* = „lettem”. Halott *lettem*. Tehát nem mint halhatatlan ment át a halottak birodalmán, *hanem maga is halott volt a halottak között*. Úgy lett ÉLŐ, hogy *legyőzte a halált* és pedig végleges győzelmet vett rajta. (Róm. 6, 9—10) — Jézus szavának utolsó része: „nálam vannak a halálnak és a pokolnak kulcsai”. A „pokol” nem helyes fordítása a „há-dész” görög szónak. A hádész itt a „halottak országa”-t és nem az elkárhozottak helyét, a poklot jelenti. Az Apostoli Hitvallásban is ez áll: „descendit ad infernos”. Az, hogy Jézusnál vannak a „halálnak és a halottak országa”-nak kulcsai, ez képiesen azt juttatja kifejezésre, hogy *Jézus nemcsak a maga számára vívta ki a győzelmet a halál felett, hanem ebben a győzelemben gyülekezetét is részesíteni akarja*. Jézus a halálnak és a „halottak országa”-nak — ahová Ő is lekerült — eddig zárt kapuját a halálán aratott győzelme által *kinyitotta* és akik Vele a hit által „össze vannak kötve” *utat nyernek a szabadulásra*. Mind ezt az Újtestamentum így fejezi ki: „Minket kik halottak voltunk a vétkek miatt, a *Krisztussal együtt* megelevenített... és Vele együtt támasztott fel” (Ef. 2, 5—6). Az, hogy Jézus tartja kezében a „halál kulcsát” azt is jelenti, hogy a „halottak országa”-nak kapuja nincs egyszerűen lebontva, tehát az emberek a halált nem kerülhetik el, ellenben *Krisztusnak van hatalma* a halálból kiragadni azokat, akik bíznak benne.

Az igehirdetésben az elmondottak mind felhasználhatók. Az összefoglaló téma — mint ahogyan azt a magyar perikóparend készítői ajánlják — lehetne ez: *A halál legyőzője*.

1. A nagypénteki textussal kapcsolatban azt hangsúlyoztuk, hogy azt húsvét felől kell nézni, most viszont azt emeljük ki, hogy a húsvéti textust *nagypéntek felől* közelítsük meg. Szólni kell a fentiek alapján Jézus *valóságos emberségéről és valóságos haláláról*. Nem volt tetszhalálról szó és nem volt halhatatlanságról szó a golgotai kereszten. Jézus valóban meghalt és a halottak közé került, azokkal együtt akik vele együtt voltak megfeszítve a Golgotán.

2. De Jézus *legyőzte* a halált! Hatalmat vett rajta és húsvét hajnalán kilépett sírjából. Mint egyik énekünk mondja: „*Leküzdött minden írséget Halálán győzött az élet!*” Ezért az a neve, hogy ÉLŐ. Ez a név pedig az Ő teljes és valóságos *istenségét* jelöli. Olyan Úr, aki felett nincs többé hatalma a halálnak.

3. Jézus győzelmében akarja részesíteni *gyülekezetét* is. Akik hit által vele közösségben vannak, azoknak győzelmet ad a halál felett. Nem úgy, hogy nem kell nekik átmenniük a „halál árnyékának völgyén”, hanem úgy, hogy kivezeti őket *örök életre*. A gyülekezetnek azért két fronton kell harcolnia a halállal kapcsolatban. Egyfelől nem lehet a halál tényét *leértékelni*, mintha az valami jelentéktelen dolog volna (hiszen a „bűn zsoldja a halál!”). Viszont küzdeni kell a „halálba vetett hit” ellen, vagyis az ellen, hogy a halál valóságában jobban hiszünk (és akkor már nem is vagyunk gyülekezet!) mint Jézus halált-győző hatalmában.

4. Az ÉLŐ Jézus Krisztus a *gyülekezetben és a gyülekezeten keresztül akarja nyilvánvalóvá tenni, hogy Ő valóban él*. Ezért a gyülekezetnek nem az az egyetlen feladata, hogy bizonyosságot tegyen szájjal az ÉLŐ Úrról, hanem, hogy *engedje elhatalmasodni magán az ÉLETET*. *Vagyis élje Jézus életét; a szeretetben, a segítségben, az áldozatban*. Ott

segítse az embereket, ahol arra éppen szükség van. A mi időnkben az ÉLŐ Jézus követőinek és az Ő élete részeseinek segíteniük kell az emberiséget a béke megőrzésében, általában az élet tiszteletének emelésében és mindennel szemben küzdeniük kell, ami a „halál jegyét” hordja magán. Általában pedig minden kérdést az egyéni, családi, társadalmi és nemzetközi életben a *megoldások* felől, tehát húsvét felől kell nézniük és onnét nyert erővel *kell munkálkodniuk*.

5. Jézus az *UTOLSÓ* is. Ez a jövőre utal. Ő hozza a beteljesedést. De addig is az ÉLŐ Krisztus mai gyülekezetének dolgozniuk kell az „utolsó előtti célokért”, tehát a földi élet szebbé tételéért, a megbékéléseért, általában pedig az embereknek földi értelemben vett boldogulásáért. Ahol ez nem történik meg, ott még húsvét nélkül él a gyülekezet.

Káldy Zoltán

HÚSVÉT II. ÜNNEPE.

A HÚSVÉTI HIT MEGTEREMTŐJE

I. Kor. 15, 21–23.

Megjegyzések a textushoz. Összefüggéseiben jobban érthetjük meg a textus mondanivalóját. El kell olvasnunk az egész 15. fejezetet. Pál ebben a fejezetben cáfolja azokat a téves nézeteket, amely a feltámadással kapcsolatban Korinthusban lánggra kapott. (Persze nekünk nem az a feladatunk, hogy „védőbeszédet” mondjunk a feltámadásról. Pál sem ezt teszi!) Olvassuk csak el figyelmesen a textust. Ebben a munkánkban vegyük hozzá a 20. verset is. „Krisztus feltámadt a halottak közül és zsengejük lett azoknak, akik elaludtak” — olvassuk a 20. versben. Ez pedig nem „védőbeszéd”! Ez *igehirdetés* és nem fölösleges polémia! Bizonyágtevés és nem acsarkodás! Az apostolnak szilárd meggyőződése van a feltámadásról. Éppen úgy, mint a damaszkuszi esemény is biztos alapjául szolgált hitének.

A korinthusiak számára a probléma nem is abban mutatkozott meg, hogy Krisztus valóban feltámadt-e vagy sem. Ezt elfogadták. Inkább a saját feltámadásuk kérdésését fogadták bizonytalankodva. Ebben a bizonytalanságukban kapják meg a választ Páltól: Krisztus feltámadt a halálból és lett zsengeje (aparché: zsenge, primőr...) azoknak, akik elaludtak; és: „Ha tehát Krisztusról azt hirdetik, hogy feltámadt a halottak közül, hogyan mondják némelyek köztetek, hogy nincs feltámadás?” (12. vers.) Felszólítás hangzik az egész fejezetből: nézzünk Urunkra, aki feltámadt és él!

Az apostol ismét az Ádám—Krisztus párhuzammal teszi nyomatékosabbá a megoldást. (E párhuzam teológiai feldolgozását megtaláljuk a karácsonyi textussal kapcsolatban a Lelkipásztor 1961 októberi számában.) Bizonyára ez a párhuzam ismert lehetett a korinthusiak előtt. Míg Ádámban a bűn lett egyetemessé, úgy Krisztusban a halálból való fel-

támadás. Hiszen legyőzte azt a hatalmasságot, akinek „hatalmát” éppen Ádám cselekedetének következményeiben érezzük: a bűnt és annak következményét, a halált. (Róm. 5, 12; különösen is Róm. 6, 23.) Krisztus ezzel a cselekedetével kaput nyitott a feltámadásra. Nem csak Ő támadt fel, hogy ne kelljen neki a halál birodalmában járnia, hanem éppen a feltámadás cselekedetével mutatta meg Isten rendelését, mely az emberre irányul ebben a vonatkozásban is.

Megjegyzések az igehirdetés készítéséhez: Nem szabad elfelejtkeznünk arról, hogy mikor és milyen körülmények között hangzik el a textus alapján készített igehirdetés. Húsvét másodnapján. Általában a kettős ünnepnapok másodnapjának jellegével nem tudunk sokat kezdeni. Természetesen ezek az ünnepek is jó alkalmak arra, hogy Isten ígését hirdessük. De azért azt sem szabad elfelejtenünk, hogy az ünnepek másodnapján már a hétköznapok felé kell fordítanunk az ige mondanivalóját és nem lehet „elelmékedni” az ünnep hangulatáról (ez a textusunk alapján elég nehéz lenne!), hiszen a templomban ülők előtt már a holnap, a hétköznap jelentkezik problémaként. Tehát a mai ígénket is meg kell próbálni kivetíteni a hétköznapokra. Mi már húsvét után élünk. És Krisztus nem önmagáért halt meg és támadt fel. Él! Élő Krisztusunk van!

A másik kérdés, amely szintén felmerül, az, hogy vajon híveink hogyan is állnak a feltámadás-hittel?! Míg — hogy az Ádám—Krisztus-párhuzamnál maradjunk — az Ádám által elterjedt bűnről még valamit tud a gyülekezet — bár ez sem okoz nagy problémát; Krisztus feltámadását, mint üdvörténeti tényét is ismeri és elfogadja, de értelmét és célját már nemigen keresi. Kár magunkat áltatni: a mai ember számára a feltámadás ténye — különösen is az üdvösségre való feltámadás reménysége, messze van. Gondoljunk csak a temetési igehirdetéseink nyomorúságára és az ezekkel fellépő igényekre. Vigasztalást, búcsúztatást, emberi hiúságok kielégítését kérik tőlünk. És csak a legritkább esetben a feltámadás evangéliumát. És ha mi mégis erről prédikálunk (és csak ezt kell prédikálnunk!), milyen csalódottan hallgatnak!

E két kérdés feszül egymásnak. Meg kell keresnünk a hangot és a mondanivalót, amellyel el tudjuk érni a templomunkban ülő emberek szívét. Természetesen nem szabad beleesnünk abba a hibába, hogy megpróbáljuk igazolni a feltámadást. Ne töltsük az időt fölösleges érveléssel! Él az Úr és mi is Vele!

BŐ VÁZLAT:

I. Jézus él!

II. Hitágazat: alászállt a poklokra, föltámadt halottaiból. Élő Urunk van. Ezzel találkozott Pál Damaszkusz kapujában. Nem víziója volt, hanem eleven találkozása. Ez a találkozás — az élő Krisztussal való találkozás — új életre, új indulatokra indította el. Ettől kezdve más volt számára a „norma”. A halálra is csak Krisztuson keresztül tudott tekinteni. Ádám „gyermeke” volt, de tudta, hogy a bűn zsoldját Ura kegyelemmé változtatja. Ezért lehet neki reménysége, hogy Krisztus feltámadása az ő feltámadását is jelenti.

Nem magyaráz, nem vitatkozik. Hiszi és ez neki elég. Reménysége és bizonyossága ez a hit!

Húsvét után élünk. A Feltámadott tanítványai vagyunk. Annak az Úrnak nevében ünnepelünk, aki él. Ez az élő Úr akar minket is meg-

szentelni igéjével. Igéjében azt hirdeti, hogy mi mindnyájan fel fogunk támadni. De addig is kötelességeink vannak, hiszen az örökéletre akar bennünket feltámasztani. Örökéletre, amelyet Ő ad a szerető, bizakodó és reménykedő keresztyéneknek.

Húsvéti örömünk a nyitott sír mellett álló élő Úr! Nyitva a sír: feltámadt! Élő Úr: „aki hisz énbennem, ha meghal is él” (Jn. 11, 25.). Ádám gyermekei vagyunk, ezért megízleljük a testi halált, „elalszunk” de Krisztus megváltottai, akik az üdvösségre rendeltettünk.

II. Jézus él; én is vele.

Amikor vendéget várunk, különös figyelemmel takarítjuk a lakásunkat és szedjük rendbe ruházatunkat. Felkészülünk. Nyaralás előtt elővesszük a tavalyi felszerelési tárgyakat és átvizsgáljuk azokat. Elkészülünk. Vajon a nagy útra, a feltámadásra nem kell készülni?

Mert ott majd: meg kell jelennünk Krisztus ítélő széke előtt, hogy számot adjunk mindazokról a cselekedetekről, amelyeket e testben, tehát e világon elkövettünk.

Ezen a világon keresztül vezet az út az üdvösségbe. Itt kell a Krisztussal, az élő Úrral együtt járnunk. Szolgálunk a világban és a világért; küzdeni a békéért, hogy ne atombomba siettesse a mennyországba „kerülésünket”. Szeretni az embereket, hogy valamit is át tudjunk adni abból a szeretetből, amelyet mi kaptunk Krisztustól. Az égre néző tétovázó élet csak keresheti Istent, de nem találja meg.

Éljünk itt is Vele! Holnap reggel a munkaruhánkkal együtt vegyük magunkra az Ő indulatát, hogy becsületesen meg tudjunk állni az életben... Hiszen nekünk Vele kell élnünk, az élő Úrral, a feltámadt Krisztussal!

Induljunk csak bátran! Mert csak így juthatunk el a célhoz: az üdvösségre való feltámadásra...

Karner Ágoston

A SAJTÓOSZTÁLYON KAPHATÓ HITTANKÖNYVEK:

Virágh: Evangélikus hittankönyv I. o.	— — — —	7,50 Ft
Molnár: Bibliai Történetek II. o.	— — — —	6,— Ft
Molnár: Bibliai Történetek III. o.	— — — —	8,— Ft
Kinczler: Bibliai Történetek IV. o.	— — — —	6,50 Ft
Dr. Ottlyk: Az egyház története V—VI. o.	— — — —	14,— Ft
Groó: A Szentírás VII. o.	— — — —	9,— Ft
Pröhle: Az evangélium igazsága VIII. o.	— — — —	12,— Ft

Nagy igehírdetők húsvéti prédikációiból

CHRYSOSTOMUS (ARANYSZÁJŰ) JÁNOS PÜSPÖK (347—407):

A legnagyobb és legfényesebb ünnepet üljük ma, azt, amelyen az Úr feltámadott. Ujjongva, de kegyeletes lélekkel ünnepeljünk! Feltámadott az Úr s magával együtt feltámasztotta az egész világot, mert elszakította a halál bilincseit. Ádám vétkezett és meghalt. Krisztus nem vétkezett és meghalt. Valami új és szokatlan dolog ez. Miért történt ez? Azért, hogy a bűnös, akinek meg kellett halnia, annak halála által, aki nem vétkezett, le tudja győzni a halált.

AUGUSZTINUSZ PÜSPÖK (354—430):

Ez a nap fényesebb a többinél. Minden napok anyja. Amint Szűz Máriáé, az Úr anyjáié az elsőség az összes asszonyok között, úgy az a nap az összes napok anyja a többi napok között. Ez a nap, amelyen megszületik az Egyház. Örüljetez testvérek, mert megváltásunk ára ki van fizetve. Sokba kerültünk, s értünk magát is áruba bocsátotta az, aki megváltott bennünket. Feltámadt a Megváltó Istensége összes jegyeinek pompájában. Visszatért a fénybe, a teremtés Urához. Fényt kap az ember a fényből; azt a fényt, amelyet elvesztett, mikor Krisztus lecsukta szemét. Örüljetez, hisz Krisztus semmit sem veszett fenségéből, az embert pedig, akit teremtett, megszabadította a halálból.

DR. LUTHER MÁRTON (1483—1546):

Ha az Úr Jézus feltámadását helyesen akarjuk érteni, két különböző képet kell magunk elé állítanunk. Az első a szomorú, gyötrelmes, gyászos és véres kép, amely nagypénteket állítja elénk, amikor Jézus ott függ a latrok közt s kimondhatatlan kínok és fájdalmak között meghal. Ezt a képet azzal a biztos hittel kell szemlélőnünk, hogy mindez a mi bűneinkért történt, Jézus mint igazi és örök főpap, áldozatul adta magát bűneinkért, s önnön életével fizett helyettünk.

De amint a Hiszekegyben e két hittételt szorosán egybekapcsoljuk: Krisztus „megfeszítettet, meghalt és eltemettetett, alászállt a poklokra, harmadnapon feltámadott halottaiból” — úgy itt sem maradhat soká a gyászos kép, alig múlik el három nap, Jézus Krisztus más, szép, élő, nyájas és vidám arccal lép elénk, hogy jól megtanuljuk és megértsük vigasztalását, amely szerint Krisztus halála nemcsak bűneinket ölte meg és törölte el, hanem feltámadása örök megigazulást és életet is szerzett, amint Pál apostol mondja: „Aki bűneinkért halálra adatott, feltámadott megigazulásunkért”.

A másik képen azt látod, hogy nincs többé bűn rajta, hanem csupa igazság, nincs szomorúság, hanem csupa öröm, nincs halál, hanem csupa élet, sőt örökélet.

Az első kép, ha magában nézzük, bizony ijesztő, de a feltámadásnak örömmel teli képe mellé állítjuk, s a kettőt összefoglaljuk, akkor az elsőt is vigasztalónak fogjuk találni, mert rajta az emberi nemzetség iránti nagy szeretet fénye tündököl.

Együtt van tehát mindkettő. A Jézusban való hit által tiszták és szentek vagyunk, az ó-Ádám szerint pedig tisztátalanok és bűnösök. A hitből merítsük a bizodalmat, hogy a Jézus érdeméért és az ő feltámadásának ereje által Isten kegyelmébe fogad és örökéletre hív minket. Így tehát a Jézusban hit által szentek vagyunk, noha önmagunkban még bűnösöknek kell magunkat vallanunk. De tudjuk, hogy bármi fogyatkozás legyen is bennünk, a mi Urunk, a Jézus Krisztus halottaiból feltámadott és rajta megtörik a bűn és halál hatalma!

BORNEMISZA PÉTER PÜSPÖK (1535—1584):

Azelőtt átkozottak valánk, de azt rólunk elvévén, mi már megáldattunk. Azelőtt hamisak valánk, immár megigazultunk. Azelőtt halálnak foglyai valánk, immár szabadosokká lettünk. Ő maga ezt mondja: Ez az Atyának, ki engemet elküldött, akarátja, hogy valamit énnekem adand, el ne vessessék, hanem feltámasszam azt amaz utolsó napon. Ez pedig annak akarátja, ki engemet elküldött, hogy minden, aki látja az Fiút és hiszen őbenne, örökélete legyen. Én pedig feltámasztom azt amaz utolsó napon. Ó, ki drága ajándéka ez Istennek!

Az Evangélikus Sajtóosztály Irattejesztésében kaphatók:

Biblia — — — — —	60,— Ft
Biblia (pegamoid kötésben) — — — — —	80,— Ft
Biblia (családi) — — — — —	150,— Ft
Újszövetség — — — — —	20,— Ft
Imakönyv — — — — —	12,— Ft
Énekeskönyv — — — — —	40,— Ft
Énekeskönyv (műbörkötésben) — — — — —	50,— Ft
Keresztelési emléklap — — — — —	—,50 Ft
Esketési emléklap — — — — —	—,50 Ft
Anyakönyvi kivonatok — — — — —	—,50 Ft
Záróméreg nyomtatvány — — — — —	1,— Ft
Költségvetési nyomtatvány — — — — —	1,30 Ft
Istentiszteleti rend — — — — —	4,— Ft
Kis Káté — — — — —	3,— Ft
Konfirmációi Káté — — — — —	10,— Ft
Igés falitábla — — — — —	8,— Ft
Szolgálati napló — — — — —	11,— Ft
Anyakönyvi ívek — — — — —	1,60 Ft
Népmozgalmi és gyülekezeti ív — — — — —	—,30 Ft
Egyházfenntartási lap — — — — —	—,30 Ft
Korál I. — — — — —	55,— Ft
Korál II. — — — — —	65,— Ft
Konfirmációi emléklap — — — — —	2,— Ft
Karner: Isten, világ, felebarát — — — — —	4,— Ft
Istentiszteleti meghívó — — — — —	—,10 Ft
Egyházi ülési meghívó — — — — —	—,08 Ft
Egyházfenntartási nyugtatomb — — — — —	2,80 Ft
Passió füzet — — — — —	3,— Ft
Imás lapok — — — — —	—,40 Ft
Krisztuskép (levelezőlap) — — — — —	—,80 Ft
Káldy: Bevezetés az Újszövetségbe — — — — —	30,— Ft
Hítvallási iratok I. — — — — —	45,— Ft
Hítvallási iratok II. — — — — —	45,— Ft
Pálfy: Krisztus tanúja — — — — —	5,— Ft
Groó: Az élet kenyere — — — — —	5,— Ft
Korálskola — — — — —	52,— Ft
Pröhle: Ökumenikus imádságok — — — — —	2,— Ft
Karner: Testté lett Ige — — — — —	45,— Ft
Lelkészi szolgálat — — — — —	18,— Ft
Karner: Bevezetés a teológiába — — — — —	35,— Ft
Úrvacsorai ostya — — — — —	3,50 Ft

Megrendelhetők: Evangélikus Sajtóosztály címen,

Budapest, VIII., Puskin u. 12.